

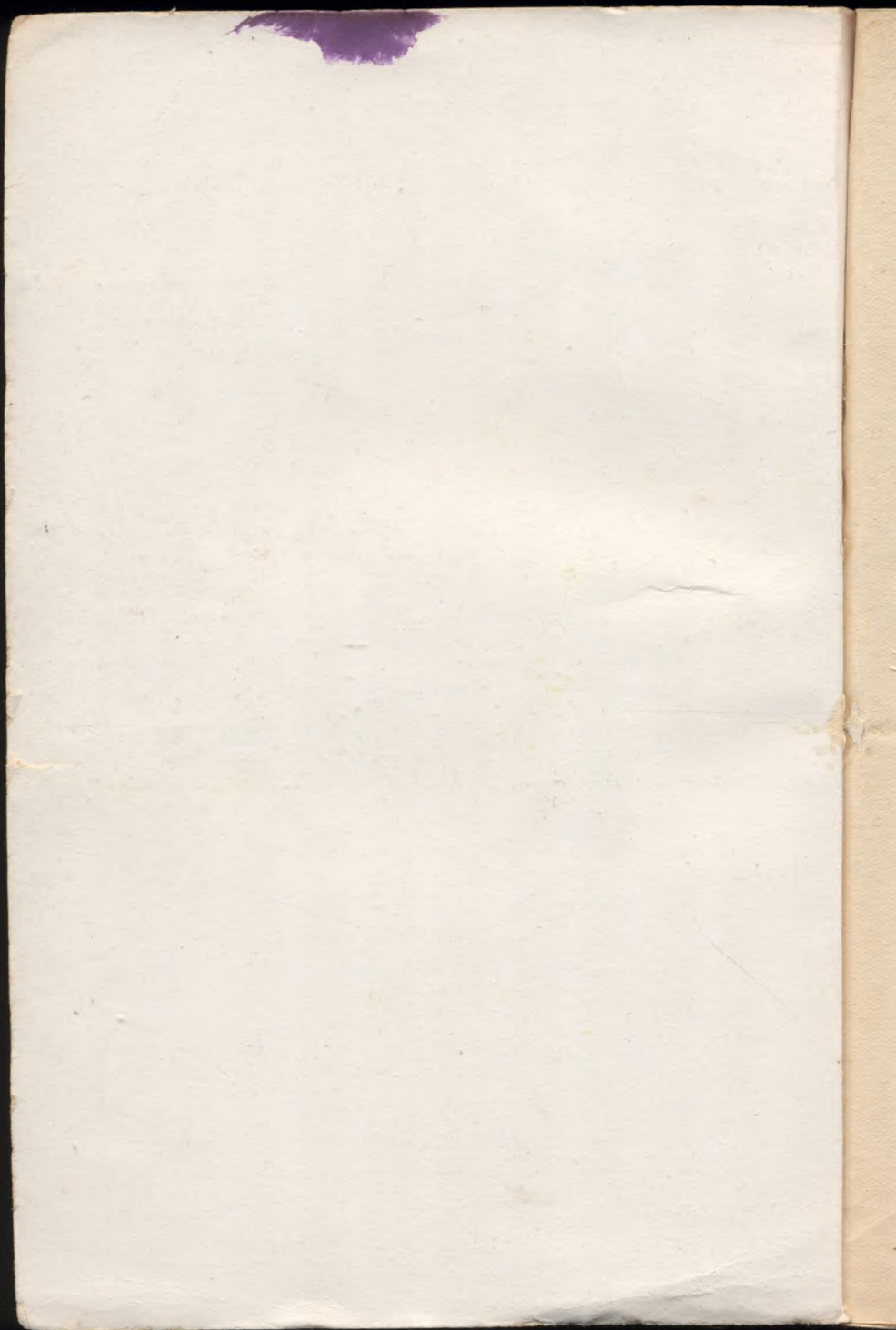
M
155196
SZK

N A G Y L A J O S

F A L U

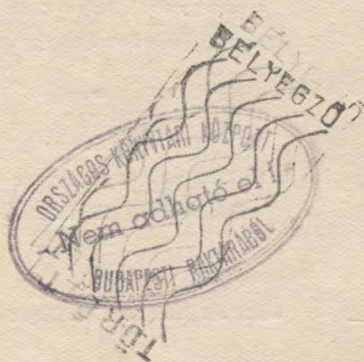
S Z I K R A K I A D Á S B U D A P E S T 1 9 4 6

R.

NAGY LAJOS • FALU

Ez a könyv
a harmadik magyar köztársaság
kikiáltásának évében
a magyar könyv ünnepére
jelent meg

*

Hirdesse
a halhatatlan magyar szellem
harcos újjászületését

*

Szikra kiadás Budapest 1946

NAGY LAJOS

F A L U

DÉSI-HUBER ISTVÁN
RAJZAIVAL

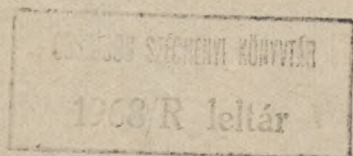
SZIKRA KIADÁS BUDAPEST

1946

M 155-196

Felelős kiadó : Seress Géza
Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat, Nyomdai Rt.
Felelős vezető : Nedeczky László

ÖREG EMBEREK EMLÉKEZETÉBEN néha meg-elevenednek a régi képek. Ezeket a képeket össze-lehet rakni és előtárul az egykori falu.

A házak és emberek körül fecskék cikáznak a levegőben. Kara Péter, az emlékezés hűvös márciusi napján, azt állítja, hogy akkor régen, ötven esztendővel ezelőtt, több volt a fecske. Mintha kipusztultak volna azóta. Vagy talán csak elmaradtak tőlünk. Elriasztotta őket a háború, az a sok lövöldözés, bombázás, tűzvész.

— Nem szeretnek már bennünket — így mondja Kara Péter.

Aki igazat akar adni Kara Péternek, vagy cáfolni akarja őt, az nemsokára elindulhat majd az Alföldre, fecskét olvasni.

De mintha gólya is kevesebb volna. A nyáron már alig fészkel a kéményeken egy-két pár. Így beszéli tovább Kara Péter.

Pedig akkor... igen, az ötven év előtti kék égen csapatosan keringenek. Kicsinyek a nagy magasságban, szinte csak pontok. Néha libben a fekete szárnyuk, hirtelenebb forduláskor fehér hasuk megvillan.

Az emlékek faluja fölött ragyog a nap. Mint habgomolyagok úsznak az ég kék vizén a fehér felhők.

A táj alélta nyújtózik el a tanyáig, azokon is túl az ég aljáig, roppant testén sárga, barna és zöld foltok váltakoznak.

A falu házai szinte tündöklenek fehér falaikkal. Embert alig látni a házak körül, egy-egy asszony ha kilép az ajtón, meg itt-ott gyerekek andalognak.

A nép künn dolgozik a határban, arat. Bár éppen ebédszünetet tartanak mindenfelé, mert elhangzott a déli harangszó. Kazlak, fák, kunyhók árnyékába vonultak el az emberek és esznek. Az asszonyok vitték ki nekik az ételt, kantáros fazekakban. Akinek a felesége a marokszedője, az szalonnát és kenyeret ebédel. Akad, akinek a szalonnája már elfogyott, annak csak savanyú uborka jut a kenyérhez.

Egyik a magáét aratja, másik meg részes arató.

Ezen a vidéken a gabonakeresztet csomónak nevezik. Ősziből — búzából és rozsból — minden tizenegyedik, tavasziból meg minden tizedik csomó a részes aratóé. Jó a termés, szép a búza, a homokos földön a rozs és az árpa, a gazda örömmel nézi, de meg bánatosan is, mert sokallja azt a minden tizedik, tizenegyedik csomót.

A búzából liszt lesz, gyönyörű fehér liszt és — az aratók kenyere mégis fekete. A búza elvándorol a magtárakból a városba, ott őrlik lisztté az óriási malmok, a fehér kenyeret az urak eszik.

A faluból minden irányban utak vezetnek ki a földekre. A Nagypusztá felé kanyargó út egyik oldalán mély árok vonul jó darabon, annak a partján öreg akácfák zöldelnek, sárgulnak, szilfák merednek a kéklő magasság felé. Egy nyárfa, mintha más tájékról idetelepült idegen volna, magas és terebélyes, a dereka fehér és barna, az ágai feketés karikákkal foltozottak, ezüstszürke levelei csillognak. Ez a Nagy Nyárfa. Láttára a száz év előtti világra kell gondolni. Jel volt ez a nyárfa, iránymutató, örök élettől biztató, bár talán embert is akasztottak rá a régi betyárvilágban.

Az út mentén sorakoznak a parasztok földjei, keskenyebb, szélesebb szalagokban. Az első ilyen szalag, mindjárt a falu tövében, a Vörös Mátyásé. Kukorica virul rajta.

A szalagokon váltakozva következik a búza, a krumpli, a répa, megint kukorica, búza, lóhere. Egy ilyen szalag fél hold, egy hold, két hold. Vörös Mátyásnak másfelé is van földje; az a nyolc hold, amije van, a határ más-más részén terül el.

Mások földjei is így szétszóródnak. Megtörtént már, hogy valaki csakugyan gondolkodott arról, nem lehetne-e ezeket a földeket olyanformán eligazítani, hogy mindenkinek egy tagban legyen a birtoka. Nem kellene akkor délig a Sákorban lóherét kaszálni, majd délután meg a Laposon kapálni. Dehát Isten ments! Mindenki megriadna az ilyen rendelkezéstől. Mert hát hogyan lehetne igazságot tenni, hogy pontos legyen a mérés és senki meg ne

rövidüljön? Aztán micsoda sok baj származna abból is, ha az egyik gazdának homok jutna a maga búzatermő fekete földjéért, a másiknak meg egy-két parcellája a falu közelében van s értük esetleg a határ szélén kapná az új földjét.

Ámbár a határ szélén alig van parasztbirtok. A Sákorban egy kis rész, a Kovacsoson az új szőlők, egyébként a külső határt nagyobb birtokok foglalják el. Nem túlságosak, hanem százötven és kétszáz holdasak.

A legnagyobb ilyen birtok a Nagypusztá. Négy-száz hold. Bérlő gazdálkodik rajta. Talán még senkinek eszébe nem jutott eltűnődni a furcsaságon, hogy a földesúr két-három esztendőben egyszer halátja a földjét, mégis nagyúri módon megél belőle Pesten, azonfelül még a bérlő is megkeresi a maga kalácsát.

Nagypusztán júliusi napon harminc pár arató arat. Erre emlékezik igen élénken Kesorú Márton, mert ő is ott aratott.

Kora hajnaltól früstökig vágják a kaszások a rendet, akkor esznek, azután délig dolgoznak a nap hevében, izzadva, fáradhatatlanul, déltől meg késő estig. Az asszonyok kinek gombóclevest, kinek zöldbabot, kinek meg túróstésztát visznek ebédre. Húst senkisésem kap. A hús — ott legel a búzatáblán túl, a legelőn. Azaz hogy éppen hever a hatvan-hetven fehér és tarka marha a kút mellett. Ősszel hízásra fogják őket, a finom marhahús is fölkerül Pestre, vagy még tovább, Bécsbe.

Kesorú Márton fiatal arató, huszonhat esztendő. Még kora tavasszal elszerződött a Fekete Szabó csapatába, most Nagypusztán dolgozik, felesége a marokszedője. Szép emberpár, magasak, fekete a

hajuk, villogó fekete a szemük, mintha testvérek volnának. Egészségesek, mint a makk, bírják a munkát. Napszámosok, földjük nincs, házuk sincs, úgy bérlik a lakásukat a faluban. Valami cél lebeg a szemük előtt, házat, földet szerezni, ezért töretlen még a kedvük.

Öltek ugyan disznót a télen, de inkább malac volt az, mint disznó, a szalonnájuk tehát már fogytán van, csak vacsorára esznek egy-egy kis szeletkét, „csak a híriért“, az ebédjük kenyér és kovászos uborka. Velük lakik a Márton anyja, öregedő, beteg asszony, hetenként kétszer visz Nagypusztára főtt ételt. Minha tegnap lett volna, úgy emlékezik rá Keserű Márton, hogy egyszer az anyja szentjánoskenyeres tésztát vitt, az volt az ebéd is, a vacsora is. Útáltam nagyon, mondja, mert olyan annak az íze, mint a mezei poloskáié, aminek az ízét nagyon is tudja az ember, mert átsétál az eperszemén, azt' rajta hagyja a szagát, ízét.

Az öregasszony magával hozta az unokáját is, a kis Marcit, aki ötesztendős. Mialatt a Keserű pár ebédel, az öregasszony a földön üldögél, nyomkodja a lábfeje bütykeit, a gyerek meg ide-oda jár, mulatnak vele az aratók:

- Hogy' hinak? — kérdezi tőle Fekete Szabó.
- Majcita.
- Ki fia vagy?
- Teszejú Májtoné.

Ez elég volt ahhoz, hogy az aratók nagyot ne vessenek. Pedig fáradtak lehettek, ha nem is a fél-napi munkától, de az éjszakai nyugalom híjában, mert benn a tanyán alusznak, az udvaron, ahol annyi a szűnyog, hogy öt-hat trágyakupacot kellett meggyújtani és füstölögtetni ellenük.

Hamarosan fölhangzott a Fekete Szabó szava:
— No, emberek! Csülökre!

Nagyanya és unokája — erre meg az ifjabb Kleserú Márton, az akkori „Majcita“ emlékszik, ugyancsak úgy, mintha tegnap lett volna — elindulnak és ballagnak szépen haza, a falu felé. Csudamessziről látszik a sárgaszínű, pirostetejű torony.

Mezítláb tipeg nagymama, mögötte szaporázza apró lépteit az unoka.

A gyerekek hosszú az út. Eleinte futkároz, később el-elmarad és minduntalan kiált a nagymama után, hogy várja meg.

A homokos talajon királydinnyébe lép és föl-szisszen a fájdalomtól. A szőlők mellett sóvárgón pislog a barackfák sárga gyümölcse felé. Nekik nincs szőlőjük, nem terem gyümölcsük, nekik semmijük sincs. Félénk kisgyerek a Marcika, mindenki úr neki, akinek háza, földje, tehene van, alázatos még a pajtásaihoz is, ha azok gazdák gyerekei.

Rettentő nagy úr neki a csősz, akinek kunyhója mellett elhaladnak. Máskor, amikor a csőszszel találkoztak, a Vörös Misi, a Mátyásék fia, nevetve komázott a csősszel, mert az az ő gyümölcsükre is vigyáz. Marcika meg fél a csősztől, még a hangja is elakad, ha meglátja, mert nagyon vágyakozik a barackra és tudja, hogy az a másé, ahhoz nyúlni tilos.

A csősz a kunyhója előtt áll. A nagymama köszön neki előbb:

— Jó napot aggyon Isten.

A csősz kutyája felhördül, vicsorítja a fogát, Marcika a nagymamához somfordál és belekapaszkodik a szoknyájába.

Mennek tovább. Mellettük hajt el egy gazda. Annak is elénekli a nagymama a maga aggyonistenét. A gazda szája nem mozdul, csak az ujjával érinti meg a poros kalapja szélét.

Elérik a falut. Házak, pajták, fák, kis kertek a portengerben. Jókora távolságban sorakoznak egymás mögött a házak. Legtöbbnek nád a teteje, kicsi, barnakeretes az ablaka, vályog vagy vertföld a fala. Végükkel állnak az utca felé. Nagy az udvaruk, kertjeik belenyúlnak a termőföldekbe.

Némelyik ház alacsony putri, a fala görbe, a teteje horpadt, a nádja korhadó, a tető gerince ferde. Az ilyenekben zsellércsaládok laknak. A másik ház, például mindjárt a Dér Istváné, igen takaros, az udvara tiszta, mintha az előbb söpörték volna fel, az utca felől kis virágos kert, a háztető zsindeyes. Dér Istvánnak hetven hold a földje.

Ahol az utca elkanyarodik, ott töltésre épült takaros ház látható, abban lakik a jegyző úr. Kicsi ugyan a ház udvara, de gondozott a kertje, fenyők és ciprusbokrok is virulnak benne. Az udvar közepén külön eresz alatt kerek kút van.

A másik sarkon a hentes és mészáros üzletét jelzi a disznó- és ökörfejet ábrázoló tábla. Vér és hús szaga árad az üzletből.

A hentes után a vegyeskereskedés következik, díszes kirakattal, már hogy a két ablakát színes dobozokkal, sárga cikóriadakkal, üvegekkel, meg apró tárgyakkal, mint szopókával, bicskával, zsebtükrökkel és pamacsolókkal tömték meg.

Egy kisfiú bukkan elő a boltból, mezítláb, kócos hajjal, maszatos képpel. Megáll, visszanez a boltra, azután elkezd sírni. A nagymama megkérdezi a gyereket:

— Hát te mért itatod az egereket?

A kisfiú nem felel, hanem csak bámul, eláll a sírása, majd hirtelen elkezd szaladni. A boltos jelenik meg az ajtóban, sovány, barnabőrű és szőke-hajú ember, mérgesen néz szét, hallotta a kérdést és ő felel rá:

— Hitel kéne nekik! A koldusoknak.

— Jó napot aggyon Isten — énekli neki a nagymama.

A boltos mondja tovább:

— A Csabainé! Ő már nem meri idetólni a kékét, hát a kölykét küldi. Hátha ad még a vén bolond.

Marcika részvétellel bámul a másik gyerek után.

Következik a községháza, a lapos, szinte földbe-süppedt vendégfogadó, nagy udvarán a magas, négyoszlopos állással, egy ablaktalan magtár, vas-ajtóval, mely gyerekfej nagyságú lakattal van bezárva. A magtárnál kiszélesül az utca, ezt a részt Piac-térnek nevezik. Itt van az emeletes takarékpénztár, a falai rózsaszínűek. Ajtaja előtt két úr áll, mind a kettő szürke, poros vászonruhában, a fejükön sárgult szalmakalap, fehér keménygallérjuk szinte felpöcköli a fejüket. Egymásnak hajolva tárgyalnak, az egyik éppen ezt monja:

— Ezáltal magasabb lesz a kamatláb!

Az egyik utca nyugatnak irányul, megint térré szélesül, a teret árok szeli át, annak zöldes, pocsofás vizében kacsák úszkálnak. Öt jegenyefa áll az árok partján, felnyúlnak a magasba, egyenesek, mint a gyertyaszál. A nagy szélcsendben még a leveleik sem mozdulnak.

Ezen a téren is túl, a falu nyugati végében laknak Keserűék. Nagymama és unokája megérkeznek

haza. Egész rendes kis házban laknak, a ház falai fehérek, tavasszal meszelték a házat kívül-belül. Konyha, egy szoba.

Köröskörül nagy a csend, a nyugalom, zavartalannak látszik a világ folyása. A postás járja a házakat, széthordja a leveleket.

A levelek leginkább Pestről jönnek, piros bélyeg van rajtuk, a bélyeg ára öt krajcár, ez rajta is áll a bélyegen. A helybeli levél bélyege zöld és három krajcárba kerül. Helybeli levél persze kettő ha akad egy évben; falubeli a falubelijének szóval mondja meg amit akar, levelet csak akkor ír, ha tegnap veszett össze vele és benne szorult a harag.

Ez a kicsiség is, hogy piros és zöld a bélyeg, öt és három krajcáros az ár, úgy tűnik fel, mintha a világ kezdete óta így volna és örökké így is maradna. A Dér Istvánnak hetven hold a földje, a Magyar Jánosnak nyolcvan, a bérlő úr négyszáz holdon gazdálkodik, kastélyban lakik künn Nagypusztán, Nagypusztá a tekintetes Nemessy Tamás úré, Keserűéknek nincs földjük, Márkuséknak sincs, Kelemenének sincs — ez a világ rendje. A napszám hatvan-nyolcvan krajcár, de aratáskor és csépléskor, ha nem részes a dolgozó ember, megkapja a két-három forintot is. Egy kiló hús ára a székben hatvan krajcár.

Az utcák porosak; ha eső esik, akkora a sár, hogy bokán felül süpped bele a járókelő.

Az utak, melyek a földekre vezetnek, kátyúsak, a kátyúkat kerülgetik a kocsik, néhol le is kanyarodnak az útról, rá a termőföldre. Ha tócsa borítja el a kátyút, akkor az óvatlan gazda elakad, úgy megfeneklik a kocsija, hogy se előre, se hátra, káromkodik a dühösebb fajta, mégpedig mennél val-

lósosabb, annál mélységesebb meggyőződéssel szítja az Istent.

Télen a parasztok csizmában járnak, még a nők is, éppen a nagy sár miatt. Az asszonyok kendővel kötik be a fejüket; az öregebbek sötétszürke meg fekete kendőjükkel, fekete ruhájukban olyanok, mint a varjak.

A parasztok szégyenlik, hogy ők parasztok. Tudják, hogy a városiak, ha valakit nagyon megakarnak sérteni, azt vágják a fejéhez: paraszt. Mégis rang az, ha valaki paraszt, mert igazában csak a földes gazdák a parasztok, a földtelen munkások még csak parasztok sem, ők senkik.

Az urak a faluban is jól élnek, igen büszkék és „tekintetes úr“-nak kell szólítani őket. A paraszt, az János bácsi, hallja kend vagy esetleg csak izé.

Keserűektől befelé nem messze lakik a pék. A házán egy táblára, zöld mezőben narancssárgával óriási idétlen kifli van festve, amely éppen olyan, mint egy meggörbült hernyó. Három krajcárért két zsemlyét ad a pék, akkorákat mint a cipó. Keserű Marcika egyszer már evett zsemlyét.

A NAP AZ ÉVEK HOSSZÚ SORÁN minden nap fölkel és lenyugszik. Lassan vonul át a falu fölött és szentbizonyos, hogy a faluért van; azért van, azért halad át az égen, hogy a falunak szolgáljon világossággal és meleggel. Az évszakok váltakoznak, de esztendőnként ugyanabban a sorrendben. Télen a falu maga házaival, pajtaival, tar fáival csupa szürke, a határ barnán latyakos vagy fehér hóköpeny borítja, tavasszal azután kizöldül az élet. Télen mintha aludnának az emberek és csak

úgy próbának tennének meg egy-egy kis utat a házuk táján, nyáron serényen dolgoznak, mint a hangyák. Kora ősszel betakarítják az élelmüket. Élnek és azért dolgoznak, hogy éljenek. Ősszel ködök szállnak a földek fölött, télen olykor olyan tiszta a levegő, mint légüres térben, az ég óriási búrája alatt. A bokrok és fák dermedten várják a föltámadást.

Ha elereszti valaki a tárgyat, amit a kezében fog, az a földre esik és koppan, akárcsak tavaly vagy azelőtt. A nappalra éjszaka következik és éjjel szikrázva ragyognak a csillagok.

A kakasok hajnalban kukorékolnak és mindig a kakasok kukorékolnak, nem a tyúkok.

A verebek szökdelnek, a kémények hol füstölögnek, hol nem. Nyáron a kocsik nyomában föl száll a por, majd lassan leülepszik, minden egyes porszem, mintha ugyanaz lenne, ami tíz év előtt, ötven év előtt lebegett és leülepedett, a legöregebb emberek sem tudnak semmi lényegesről, ami a világban változott volna.

Azt talán már el is felejtették, mert már nem beszélnek róla, hogy háború volt, sok falubeli meghalt, fiatalok és javakorbeliak, ott a névsoruk egy emléktáblán a templom falán. Abdai István, Ágoston Pál, Apácza Sándor, Berecz Ádám, Czukor Péter, Csíz Sándor, Csoroszlya Bálint, Damó János, Deres Antal... és így tovább, hosszú a halálbajszoltak sora. A községháza előtt szobrot állítottak dicsőségükre. Hősi halottaknak nevezik őket a hivatalos urak. Mondják és írják és szavalják a szót, hogy hősi halott, a nép végre elhiszi és Ágoston Pálné is úgy mondja: szegény uram, aki hősi halált halt a világháborúban.

A háború úgy múlt el, hogy ellenség nem járt ezen a tájon. Állnak a házak, a putrik és a szebek egyaránt, az utcák ugyanúgy terpeszkednek el, mint azelőtt, a földet szántani kell, a búzát el kell vetni, a krumplit ültetik, azután megkapálják és feltöltögetik.

A tehenek a legelőn harapdálják a füvet, a disznók reggel kivonulnak a csordával, van ártézi kút, három is — no, ez már újság!

Villany nincs, a petróleum drága, mert minden drága. A parasztok a boltokba hordják a pénzüket. A bolt ajtaja nyáron nyitva van, télen meg csukva. A boltos a pult mögött sűrög-forog, hol barátságos, hol zordon, a szegényekre néha rájuk is ripakodik, mert hogy csak sót vagy gyufát vásárolnak néhány fillérért.

Néhány fillér! Mindenki elfelejtette már, hogy a korona és a fillér is újság volt valamikor, a forint és a krajcár után, majd újság lett a pengő is.

Furcsa az ilyen újítás, eleinte sehogysem jár rá az ember esze és nyelve, de lassanként meg lehet szokni. A levélbélyeg, hát az gyakrabban változik, mint a pénz. Hogyan is? Mennyi is kell rá? — kérdezik a vevők. Más-más a bélyeg színe, rajza, ára. Tíz fillér, húsz fillér. Van, amelyik Horthy Miklóst ábrázolja.

Kevesebben járnak „mezítláb“. Aztán inkább cipőt viselnek, mint csizmát. A lányok kisasszonyokká váltak és ugyancsak cifrán öltözködnek. Kerülik a paraszti munkát, mert attól megdurvul a kéz. A hozzájuk való legény barátsága nem kell nekik, úrhoz akar valamennyi férjhezmenni. Nem is a faluban, hanem föl szeretnének kerülni a városba. Azt véli mindenki, hogy a városban jobb az élet.

A fiatal parasztférfiak is arra vágyódnak, hogy Pesten kalauzok lehessenek. Nehéz a földmunka, korán megtöri az embert. Az ember csak dolgozik szakadásig, aztán nem jut semmire. Semmi öröme sincs az életben. Akinek nincs földje, annak nem is lesz, nem is lehet soha. Megírva sehol nincsen, sem a kalendáriumban, sem a bibliában, sem az újságban, nem is mondja ki senki, de úgy kell lennie, hogy kétféle ember van: akinek van földje, meg akinek nincs.

Vörös Mátyáséknak nyolc holdjuk van, abból kettő szőlő. Már a Vörös Misi is megnőtt, régen Mihály lett belőle, két család él a nyolc holdon. Örökké panaszkodnak. Ács Kálmánnak meg, aki nemrég halt meg, hatvan holdja volt, de azt négy fia örökölte. Az ötödik fiú elesett a világháborúban. Két Ács lány is él, Pesten, azok nem kaptak földet, a férfitestvérek kifizették őket. Így aprózódik el a vagyon.

Vörös Mátyásné okos öregasszony, bármiről beszélnek, ha ő hozzászól a tárgyhoz, mindig fején találja a szöveget. A nénjének az unokája diák Pesten és amikor itthon járt és éppen a földosztásról esett szó — mert ilyesmiket is ígérgettek az urak, bár az ígérgetést is abbahagyták már — Mátyás, Mihály és a diák csak beszéltek, beszéltek, váltogatták az érveket és Mihály már kezdett igazat adni a fiatalembernek; Vörösné hallgatott egyideig, mintha oda sem figyelne, közben még a csirkéinek is szórt eleseget, egyszercsak föl pattant:

— Mi a fenének lenne az a földosztás? Kell a kutyának. Hogyan akarnák azt az urak? Hogy az egész határt föl oszttanák, aztán mindenkinek adnának annyit, amennyi jut neki? Csudába! Abból

lenne aztán a kavarodás. Mégha nekünk harminc hold jutna is, mit érne az? Mit érne a harminc hold, ha a Keserűnek is, a Csabainak is lenne harminc holdja? Nem érne az akkor már semmit.

A diák gúnyosan mosolygott:

— Nem valami kollektív lélek szorult Zsuzsa nénibe.

— Milyen lélek?

— Kol-lek-tív!

— Az meg mi?

— Hogyan is mondjam? Aki mással is törődik. Zsuzsa néni, amint látom, csak a maga megélhetésére gondol, a máséra nem.

— A magaméra, meg a családéra. Más is csak így van vele, hiába beszél akármit. Adok én a koldusnak is, ha látom, hogy nyomorult, adok én a vak Samunak is, mert vak, de azt tartom, törődjön mindenki sajátmagával. Dolgozzon mindenki.

Aki dolgozik, az meg is él — ez a közfelfogás. Az iskolában is ezt tanítják. A vagyon a szorgalom gyümölcse. Akinek nincs munkája, annak csak azért nincs, mert nem akar dolgozni. Aki nem rakosgat félre, az elherdálja a keresetét. A Borbás iszákos, a bérét mind elissza a kocsmában. A Keserű Márton meg, az öreg fia, a fiatal is, jóra való emberek. Lám, ők házat is vettek. Róluk így beszél Dér András, a néhai Dér István fia:

— A legjobb dolga az ilyen zsellérnek van. Nincs gondja semmire. Szombaton leteszi a kapát, aztán a feje sem fáj hétfő reggelig. Elmehet a templomba is, ha akar, azt' énekelheti a zsoltárokat. Szombattól-szombatig megél az egyheti nap-számából. Aratáskor, csépléskor megkeresi egy esztendőre a kenyerét. Az asszony tart néhány tyúkot,

a tojást eladja. Egy malackát is csak hízlálnak, abból megvan a zsír, a szalonna. Én meg fizetem a nagy napszámot. Ha szárazság van, ha jég veri el a termést, az az én károm, az ilyen oda sem hederít neki. A rengeteg adót is én fizetem. Az állam csak a gazda bőrét nyúzza.

A Keserűk élnek. Az öreg Keserű Márton, a fia, már mint az egykori Majcita, meg annak a fia, János. Két férfi dolgozik, az öreg hetven körül jár, nem kell már napszámosnak.

A nagymama, az öreg Keserű anyja, már réges-régen meghalt. Künn nyugszik a buckási temetőben. A temető áll és mondhatni virul, virágoznak és szaporodnak benne a sírok. Bár a világ változatlanságának az is jele, hogy az öregek és betegek elhullanak.

Valami az idők folyamán mégis csak változott, hiszen az Úr ezerkilencszázharminchetedik évében járunk. Újságok, rádió és a városból jött emberek terjesztik a híreket, a falubeliek tudni nem tudnak semmit, de valamit éreznek, úgy, ahogy némely állat előre megérzi a vihart. Németországban Hitler az úr és maga ez a tény kivetette nyugalmaiból a lelkeket. Szó esik róla, mindig félelemmel vagy várakozással. Az egyik boltos például, Deák Balázs, aki az apjától örökölte a boltját, sűrűn emlegeti a nevét. Ő boldog és reménykedik. A boltja jól jövedelmez, földje is van, de nagy a család, sokfelé kell a pénz, többet szeretne.

Ha semmisem történik a világban, akkor megy minden a régi kerékvágásban, akár ítéletnapig és az ember, ha meg is él, nem gyarapszik. Már pedig az embernek gyarapodnia kell, mi más értelme volna az életnek.

Gyarapodni pedig olyan világban, ahol ember ember hátán él, csak a más rovására lehet. Aki bírja, marja. Még Dudás tanító is úgy tanítja a gyerekeket: nézzétek a természetet! A nagy hal meggeszi a kis halat. A farkas meggeszi a birkát. Mik akartok lenni? Birkák vagy farkasok?

A faluban különben hét bolt van. Éppen magyarázza Deák Balázs az öreg Kara Péternek:

— Minek ilyen koszos faluban annyi kereskedő? Az én apám harmadmagával volt itt, a Gelb Jakabbal, meg a Weisz Náthánnal. Most meg már heten vagyunk. Van külön trafik. No, attól a szegény Zsigánétól nem sajnálom azt a kis dohánybutikot, özvegyasszony, dehát az is csökkenti az ember jövedelmét. Hanem az a sok zsidó. Hét boltos közül öt zsidó.

És várakozón néz Kara Péterre.

Kara Péter eltűnődik. Semmi mondanivalója nincs. Neki mindegy, zsidó-e a boltos vagy nem, egyforma drágán árul mindegyik.

Kémlelőn végignézi Deák Balázst, alulról fölfelé, látja a pohos hasát, a telt, piros képét, a seszínű bajuszát, ravaszkas szemét és azt gondolja: ugyan te sem vagy jobb a Deákné vásznánál.

— Csupa jöttment idegen — próbálkozik tovább Deák Balázs.

Megint csak eltűnődik az öreg Kara.

Csend van, békeség van, a bolt előtt talicskát töl el egy asszony, az út közepén. Hallani, hogy nyikorog a talicska tengelye. Utána baktat az embere, kapával a vállán, tarisznyával az oldalán. A kovácstól mennek hazafelé, útbaejtették, a kovács megélesítette a kapát, csillog az éle.

Veréb ugrál a porban, csőrében kiszáradt fűszál.

Egy elhervadt falevél hull le a fáról és Kara Péter hirtelen ezt mondja:

— Én azt hiszem, hogy háború lesz.

Bizonyára nem tudná megmondani, micsoda szavak, gondolatok jutottak el a füléhez, talán csak úgy homályosan érez valami nyugtalanságot, nem is magában, hanem a többi emberben.

Talán azt tartja, békés öreg ember létére, hogy a fiatalok már nagyon is kezdenek elvadulni. Némelyik takonypóc, Isten tudja ki fia-borja, nem is köszön az embernek.

Talán az is motoszkál a fejében, hogy furcsa rajzok és feliratok láthatók néhol a deszkakerítéseken és a falakon. A borbély házára fekete festékkel fölpingáltak egy nagy horogkeresztet.

Tehát Kara Péter azt hiszi, hogy háború lesz. Deák Balázs szeme fölragyog:

— No úgy-e, maga is pedzi már! Ezt mondom én is. De más is lesz itt majd, Kara bátyám, nemcsak háború.

Beljebb kerülnek, az ajtó elől be a boltba.

A boltba sűrűn járnak a vevők. Hűvös szél keringedett odakinn. Borús az ég, esőcseppek hullanak, a boltos becsukja az ajtót.

Amikor jön vagy megy a kuncaft, mindig megszólal a kis csengő. A pult mögött a boltosné forgolódik. A bolt tele van áruval. A polcokat roskadásig megrakták, egyik holmi a másik hátán hever. Ha egy szegény parasztasszony jön és várnia kell a sorára, sápadozva néz körül a vízszínű szemével. Mennyi mindenféle van itt és mennyi minden kelle neki! Mert otthon alig van valami. Itt meg van mák, só, cukor, meg a hordóban petróleum, kötegekben a polcokon gyertya, oszlopokban szappan,

gyufa csomagokban. Az ajtó mellett ostor, aládában kocsikenőcs, egy szögről ostorszíjak, cipőzsinórok lógnak, másfelé sapka, kendő, beretvapamacs, ruhának való szövet, ingnek való flanel, kész ingek, ó, az emberének odahaza nincs egy inge sem, ni, még kályha is áll az egyik sarokban, három.

A szegényasszony azután petróleumot kér.

— Milyen tetszik? — kérdezi nyájasan a boltosné — petróleum vagy császárolaj?

Császár, császárolaj, szép szó! A szegényasszony ráhagyja, hogy neki császárolaj tetszik.

A boltosné kimér féllitert a hordóból. Egy a hordó, abban van a petróleum is, a császárolaj is. Aki császárolajat kér, az félliterért két fillérrel többet fizet.

— Majd meglátja, Kara bátyám, rövidesen lesz itt jobb világ! — mondja Deák Balázs biztatóan az öreg Karának, amikor az már elköszön.

— Nekem is? — szól vissza Kara Péter.

— Mindnyájunknak! — nevet a boltos. Majd hozzáfűzi még jelentősen: — kivéven persze azokat, akiknek nem. A zsidóknak, meg az olyan jómadaraknak, mint a Keczei. Dehát... hadd hulljon a férgese.

Kara Péter ballag hazafelé.

Néhány esőcsepp pottyán a nyakába, a keze-
fejére, fölneáz az égre. Bolond idő, az ember feje fölött sűrű felhő, amott keleten meg kék az ég, még kis pihék sem mocorognak rajta.

A jegyző úr jön szembe Karával, ebédre siet vissza a községházára. Fura kis ember, fakószínű, szúrósszemű, azt mondják gyomorbeteg. Vigyáz, les szüntelenül, némelyik embernek, akit még nem ismer jól, utána is néz, mindenkit számon tart.

A Deutschék háza előtt kis jávorfák zöldelnek, néhány éve ültették őket, már szépen megembere-sedtek. Odább az öreg akácfára létrán ment fel Rostás lakatos, azután fölkapaszkodott magasan a fa tetejébe, dróttal piszmog, ha megcsúszna a lába, kitörné a nyakát.

Bedrótozzák már az egész falut, csinálják min-denfelé a rádiót. Muzsikálnak Pesten és akad a falu-ban fiatalasszony, meg lány, aki éjjélíg hallgatja a nótákat. Amikor meg még csak vacsorálnak, min-denféle újságot mond el nekik a rádió. Hogy a kor-mány így meg úgy. Hogy a kormány gondját viseli a népnek. Sokszor emlegetik a nemzeti föltáma-dást, meg a keleti veszedelmet.

A pap kis kertjéből jó szag árad. A pap maga gondozza a virágait. Ráér. A virágok már hervad-nak, most valami örökzöld bokrokat nyirbál, olyan gömbölyűre, mint a görögdinnye. Jóképű, ősz-bajuszú ember a pap, ahogy leguggolva piszmog a bokraival, nem is látni, hogy magas, igen méltóságos külsejű férfi.

Most meg szembe jön Karával egy tömzsi, öre-gedő ember. Pirosló képe frissen van megberet-válva, őszülő bajusza hetykén dőf a levegőbe, ha megpöccintené, talán még pengene is. Az öltözéke olyan, mintha minden vadonatúj volna rajta. Alig van falubeli, aki a nevét tudja, valami nyugdíjas nagyfejű, nemrég költözött ide Pestről, méltóságos úrnak kell szólítani. Kell, mert ha a tudatlan em-ber nagyságosnak titulálja, ő menten kijavítja: méltóságos úr vagyok, barátom, ezt tanulja meg.

Hát így van és ez is már valami: a tekinteteseből nagyságosak, a nagyságosokból méltóságosak let-tek az urak... Hosszúszárú sárga cipőben, mély-

zöld harisnyában, térdigérő nadrágban trappol végig a falun a méltóságos. Mindennapi sétáját nyilván azért teszi meg erre befelé, hogy fogadja a falusiak alázatos köszönését.

Nyáriék kéménye füstölög, pedig dél már régen elmúlt, már megehették az ebédjüket. Egyik nap paprikás csirke, másik nap kirántott harcsa, — halért a harmadik faluba is elküldenek, — disznó-pecsenye, marhahús, sütemény, gyümölcs, bor, csupa jó.

A templom öreg református templom, pontosan a falu közepén áll, körülötte vadgesztenyefás kert. Sárgára vannak festve a falai vastagok, legalább százévesek, ha annál is nem régebbiek. A nagy hangja mélybúgású, hangja elszáll a falu fölött, ki a határba, még Nagypusztára is.

A templomon túl az iskola következik, téglából épült, nagy ablakai nyitva vannak, a délutános gyerekek már éneklik nagy vígan: „Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet!”

A NÉMETEK MEGTÁMADTÁK LENGYEL-ORSZÁGOT, megindult a háború. A németek azonban messze vannak, Lengyelország is messze van, így gondolták a falubeliek, fontos hát csak az, hogy teremjen a föld és jó áron lehessen eladni a termést. Tavaly már alig volt ára például a bornak, most azonban drágult.

Öreg kulákok, mint mondjuk Nyári, a kezüket dörgölték össze. Még emlékeztek rá, hogy a régi háborúban tele szedték magukat pénzzel.

A nap azért még csak nem is hunyorít óriási egyszemével. Egykedvűen rója mindennapi útját, a

hold is változatlanul végzi a maga változásait. A felhők alakja örökidők óta naponként más és más. Egyszer kis fehér libatollak libegnek, máskor kóválygó szürke kazlak állnak, meg menetelnek az égen. Olykor úgy vonulnak nyugatról keletre a felhők, mintha gyülekezésre sietnének. Össze is gyűlnek, szürkéből megfeketülnek: megered az eső.

Éjszakánként, ha kiragyog az ég, a csillagok a helyükön fénylenek, ifjúi vakító buzgalommal. Éjszaka a falu alszik, a kocsmát bezárják, nappal a lakosok dolgoznak, Csabaiék házának teteje még mindig korhadó nád, a határban már kárognak az őszi varjak, pedig még a gólyák sem indultak el messze dél felé! De van a faluban nyilaskeresztes párt. Vezető tagjai Kaszás borbély, Nyúl mészáros, a fiatalabb „magyar boltos“, mármint a Tetétleni György.

A borbély szelíd embernek látszik. Szinte lányos kedvességgel beszél mindenkivel, de gyakran mondogatja, ha olyan vendéget borotvált meg éppen, akit nem szível: csak elvághatnám egyszer a nyakát! És ilyenkor nevet, mint valami pajkos tréfán.

Deák Balázs óvatos, neki csak tetszenek a nyilasok, csak messziről helyesli a programjukat. Szomszédja a Harnstein. Ez a Harnstein zsidó. Ha egyszer elviszik a zsidókat Madagaszkárba vagy hova, akkor lesz itt aratás. Az a sok jó bútor, holmi, ruha, bőr, hordó, szerszám, élelem.

Ugyancsak tartózkodó Rostás is, a lakatos. Ő is úgy gondolja, hogy majd mások kaparják ki neki a sültgesztenyét a parázsból. Azt mondja, csak hadd menjenek el a zsidók szépszerével, úgyis eluralkodtak itt rajtunk. Zsidók találták ki a szocializmust, hogy eltereljék a figyelmet a saját harácsolásaikról.

Csak meg kell nézni az egész országot, mennyi föld van a kezükön. Aztán az övék a gyárak, a bankok, állam ök az államban. Az a sok nagy ház Pesten!

Valaki azt kérdezi Rostástól:

— Aztán mondja, Rostás úr, ha én Pesten egy magyar ember házában lakok és annak fizetem a rengeteg házbért, akkor boldogabb vagyok? Ő meg él a jövedelméből munka nélkül.

Rostás így felel:

— Inkább a magamfajta ember éljen jól, mint a zsidó.

— Már aztán miért?

— Megmondtam. Mert magamfajta. A zsidó idegen.

— Aztán mondja, Rostás úr, ha az a magafajta jó magyar ember, ötödikén, mert nem tudom megfizetni a lakbért, kidob engem, akkor boldogabb leszek? Mivel jobb nekem, ha a magyar dob ki, nem a zsidó. Mert mindakettő kidob. Én már egyszer így jártam Pesten.

— A magyarnak van belátása.

— Van ám. A Dér Andrásnak, mi? A nyáron kukoricát kapáltunk neki, öt napot, azt' csak négy és fél napszámot fizetett meg, mert két órára végeztünk a Laposon, a Kovacsosra meg már aznap nem volt érdemes kimenni, ott másnap hajnalban kezdtük a munkát. Hiába kértük, máig is adós a fele napszámmal.

— Az más.

Ennyi a Rostás bölcsesége.

A verekedős Rigó is párttag. Vele elhitették, hogy ha a németek győznek, persze nemcsak a lengyeleken, mert mennek azok tovább is, akkor a nyilasok lesznek az urak az országban, nem lesz

többé szegény ember, lakodalom lesz az élet azontúl mindvégig.

Kaszás, a szelíd borbély, magyarázta egy reggelen egy kis csoportnak:

— No, folyik már a háború az angolok ellen is. Következik aztán sorra a többi nemzet mind. A németek most elintézik az egész világot.

A Deutschok, két fivér, gabonakereskedők. Ha kilépnek kőkerítéses házukból az utcára, látszik a riadtság a szemükben. Rostás részvétlenül nézi őket — szomszédai —, eddig előre köszönt nekik, most már nem köszön és így beszél róluk:

— Közeledik már az idő, amikor ezek sem lesznek olyan nagy urak.

A rádiót még Vörös Mihályné is ki-kinyitja és legalább esténként értesül a nagy német győzelmekről. Hallgatja a híreket, ámbár nem érdekli különösebben az egész háború. Az is az urak huncutsága. Inkább a bort kellene jól eladni, mert itt a szüret és kellene a hordók. Aztán megdöglött a szép piros kakasa. Ez a baj, nem a háború. A népek csak öljék egymást, ha olyan buták.

Elhangzik olyan vélemény is, hogy a háború elérkezhetik még ide a faluba is. Akkor már Vörös Mihályné is fölajdul:

— Jaj, csak attól mentsen meg a jó Isten!

Rostásnak az a nézete, hogy Magyarországra ellenség sohasem teheti be a lábát. A német nemzet legyőzhetetlen. Az jól fel van fegyverkezve, annak az ipara a legelső a világon, mink a németekkel tartunk, így van ez rendjén. Azután majd igazság lesz a mi országunkban is.

A Virágné kislánya, Jucika, hazajött Pestről. A piacon találkozik velük Petroné, anyával és a

lánnyával. Megörül a lánynak, mert kiskorában nagyon szerette. Megcsókolgatja és nem győz csódkozni:

— Mekkora már ez a lány! Maholnap férjhez megy. Istenem, hogy eljár az idő.

Az idő eljár. A gyerekek megnőnek, a felnőttek megöregszenek, az öregek meghalnak. Meghalt Fekete Szabó, most már más az aratógazda, aki kivézenlyi az aratókat Nagypusztára, a Sánta Kovács. Annyira más, hogy a Fekete Szabó után volt a Pintér, majd a Káveczki, később a Boleman, csak akkor következett a Sánta Kovács. De fenét, nem is így volt, hanem még a Menyhárt is volt két esztendeig aratógazda. Hát így eljár az idő... Nemessy Zoltán, Nagypusztá egykori gazdája is meghalt, Pesten. A bérlő is megöregedett, visszaköltözött a feleségével Pestre, ahonnan jött. Jól megszédte magát. Helyette az unokája gazdálkodik. Unoka, de már az sem fiatal ember... Más béresekszoigálnak Nagypusztán, már a harmadik, negyedik, ötödik váltás. Más a gulyás, más a kanász. Most Baltás a gulyás.

— Jaj, csak el ne vigyék ezt a szegény Jánost a háborúba, — sóhajtja olykor Keserű Mártonné, már mint a János anyja.

A háború terjed, belekeverednek az országok és már mind többen félnek attól, hogy ránk is sor kerül. Félnék! Ügylátszik a szegényeknek már az is baj, ha más országok hadakoznak, mert ugyan-csak drágul minden.

A boltos, a gonosz Deák Balázs, csak összedörögli a kezét, meg van elégedve a világgal. Ja, háború mindig volt és mindig lesz — mondja. Ha sópánkodik valamelyik asszony, a szemébe nevet:

— Jaj, lelkem, az régen volt, amikor a cukor kilója hatvan fillérbe került. Az a múlt héten volt. Ma már hatvannégy. De legyen csak nyugodt, lesz még drágább is. Egyszer meg majd nem is lesz már. Minek kell maguknak cukor? Egyenek krumplit, ahhoz nem kell cukor.

És úgy nevet ám, hogy a szája elnyúlik a füléig és a szeme egészen belebúvik abba a sunyi képébe.

A németek megtámadták Oroszországot. Ó, ó, mi lesz ebből?

— Mi lenne? — förmed rá Rostás lakatos egy ilyen nyavalygó asszonyra. — Mi lenne? Nem adok neki hat hetet és elfoglalják Moszkvát. És vége a szovjetnek. Volt, nincs. Éppen itt az ideje. Mert a szovjet miatt nem jutottak a rendes országok se semmire. Amiatt kellett mindig résen lennünk.

Magyarország is hadat üzent a Szovjetnek. Meg az angoloknak, az amerikaiknak, Isten tudja kiknek. A falubeliekre csak úgy zuhogtak az események hírei. Már csak látszat volt a közönyösségük. Szorongásuk elárulta, hogy lassan mozduló képzeletükben még az égő házak képe is fel-feltűnedezik.

Keserű Jánost, huszonnegyedik életévében, elvitték katonának. Nemrég nősült. Sírt a felesége meg az anyja, hullottak a könnyeik, mint a zápor-eső. Jaj, visszajön-e még ebben az életben?

Másoknak is be kellett vonulni. Csupa fiatal embernek, szegényparasztnak. Csák Sándor, a kovács segédje, azt mondta egyszer, amikor a németek le a Balkán felé vonultak, hogy no, ebbe törik bele a Hitler úr bicskája, — ő kapta meg az első behívót. Bizony, mindennek híre kerekedik a faluban, amit bárki bárhol mond, mintha a bokroknak is fülük volna, de meg szájuk is, hogy elsuttogják, amit hal-

lanak. A hír eljut a fakószínű jegyzőhöz, tőle a szomszéd községbe, Sz.-be, a szolgabíróhoz. A csendőrök gyakran átjönnek a faluba, ott tanyáznak a községházán, van külön szobájuk, abban firkálnak, heverésznek, aztán járják a falut.

A Virágné fiának is el kellett mennie. Virágné jajveszékelt, a szomszédokhoz szaladt:

— A sok léhűtő meg itthon marad! Az én fiam kell nekik, hogy a nyúvek rágják le a húst a csontjukról. Csak a szegényeket szedik össze. Mért nem viszik el a Dér gyereket? Az adójegyző is fiatalember, az nem kell nekik? Mert bitangok mind.

Másnap már behívatta a jegyző Virágnét a községházára és alaposan megmosta a fejét. Meg is fenyegette. Csak azért nem viteti el a csendőrökkel, mondta neki, mert most először van ellene panasz. De ha nem fogja be a száját, internáltatja. Ott majd megtanulja, mi a magyarok istene.

Beszélnek esetéről a boltban. Deák Balázs magyarázza:

— Még nagyon is jó volt hozzá a jegyző úr. Ha én ülnék a helyén, nem úszta volna meg ilyen könnyen a Virágné. A Virágné! Mit óbégat? Mit lázítja a többit? A háború, az háború. A háborúhoz katona kell, az ország léte forog kockán. A Virágnénak is tudnia kellene ennyit. Csakhogy hát... hosszú haj, rövid ész.

Borbásné, aki egy kis élesztőért ment a boltba, nem állhatta meg, hogy közbe ne szóljon:

— Ha olyan nagyon kell a katona, akkor miért nem megy el maga, Deák úr?

— Ha fiatal lennék, én is elmennék.

— Ó-ó! Nem olyan öreg még maga. Meg itthon van a fia is, az miért nem ment el?

A boltos elvörösödik, szikrázó szemmel néz Borbásnéra:

— Még az én fianúra is rákerülhet a sor. Csak véletlen, hogy az egyiket behívják, a másikat nem.

— Véletlen ám a fészkes fene! Nagyon jól tudják az urak, kit hívnak be. Elment a Kádár Sanyi, a Kis Andris, huszan mentek el, csupa szegény zsellérgyerek. Mások meg itthon lebzselnek a faluban, hancúroznak esténként a lányokkal a házak alatt, azt' kutyabajuk.

A boltos keményen szól rá Borbásnéra:

— Annyit mondok magának, Borbásné, hogy elhallgasson. Mit szól majd hozzá, ha magát meg én jelentem föl? Magának aztán elhúzzák ám a nótáját, mert sok van a rovásán.

Borbásnét előnti az ijelettség, elsápad:

— Hát... csak csináljanak, amit akarnak, nem szólok én már semmit. Tőlem akár...

A szava elakadt, elkezdett sírni.

Lassanként elcsitult a falu. Folyt a háború, szólt a rádió, írtak az ujságok, a falubeliek szorgalmasan olvasták a híreket, beszéltek az okosok, szinte már lehetetlenség volt kételkedni abban, hogy a németek és a magyarok győznek és ha már háború van, jobb azt megnyerni, mint elveszteni. Csak ne bombázzanak bennünket, már mint a falut! Mert hallottak, meg olvastak idegen országok bombázásáról és arról, hogy falvakat is felgyújt néha a gyújtóbomba. Meg hogy a termést is felgyújthatják valami gyújtólapocskák. „Ó, ha a mi falunkat is felgyújtják, mehetünk világgá, se termés, se hajlék.”

A pap egy vasárnap a háborúról prédikált a templomban. Arra buzdította a híveket, hogy legyenek erősek, viseljék el keresztényi türelemmel a

szenvedéseket, ha elkövetkeznek, mert azokat Isten rója rájuk, hogy elvezesse őket egy szebb és boldogabb világba.

A hívek csaknem kellemes bódultságban vonultak ki a templomból, ki-ki előre megnyugodott azokban a csapásokban, amelyek majd másokat érnének. Egészen betöltötte lelküket a szép prédikáció, képzeletükkel az égben jártak és szinte csodálatos, hogy mégis buzgón kerülgették ki a tócsákat, melyek az utat borították, mivelhogy a prédikáció alatt kiadós zápor esett. De még a tócsák is, melyekre letekintettek, a kék eget tükrözték.

A németek szakadatlanul győztek. Győztek, mialatt előretörték egészen Moszkváig, majd egy esztendő múlva Sztalingrádig; győztek, amikor Sztalingrádnál hetekig eredménytelenül harcoltak; győztek, amikor ugyanazokon a területeken, amelyeken előre haladtak, visszavonultak, győzelmeikről írtak az ujságok, azokról recsegett a rádió. El kellett a falusiaknak is hinniök, ami nyomtatott betű és amit olyan szemrebbenés nélkül, zengő, erőteljes hangon mond a bemondó.

— Nem lesz ennek vége soha! — morogta ifjabb Kesperű Márton és lemondóan legyintett.

Vörös Mihályné dühösen zárta el a rádiót:

— Jaj, még hallani sem tudom. Győznek ám... az anyjuk majd megmondtam mijét győzik le. Ezt kornyikálják már nem tudom mióta. Csak bolondítják a népeket. Győznek, aztán mindig hátrább jönnek. Ki a fene látott ilyen győzelmet? Mink meg csak itt kínlódunk, nem tudjuk, mi lesz majd velünk. Ez a nagy drágaság! És mindenét elszedik az embernek. Hogy még öt mázsa búzát adjunk be mink is. Honnan? Mi marad nekünk kenyérre? Én

azt mondom, nem is érjük meg a végét. Egyszer majd jönnek azok az átkozott masinák és fölgyújtják a falut, kiirtják a népet.

Váratlanul megszállták a németek az országot, a faluba is megérkeztek. Úgy látszott, hogy annyi a német a világon, mint a légy, vagy a szúnyog. Nagy autókon száguldottak a falun keresztül. Egy autó éppen a Jágerék háza előtt akadt el. Leugráltak róla a németek és pizsmogtak a kerekeivel. Egyikük alája hasalt, majd hanyatt fordult, a többiek meg káromkodtak. Azt mondta később a Jáger, hogy az utakat szídták, meg az egész országot. A Jáger tudott velük németül beszélni, őt kapták hát el és mondogatták ám, hogy az egész Európát bejárták, de ilyen cudar utakat sehol nem láttak. Majdnem megverték szegény Jágert.

Jöttek azután a masinák, a bombázó gépek. De csak elvonultak a falu fölött. Délről bukkantak elő, észak felé vonultak Budapestnek.

— No, szegény Pest! — sóhajtották az emberek.

— Jaj, mi lesz ott! Csak az én Esztimnek ne történjen semmi baja.

— Jaj, még elpusztul az én szegény Jóskám!

Sűrűn vonultak el a repülőgépek a falu fölött. Szinte menetrend szerint, délelőtt is, késő este is.

A falut mindannyiszor megszállta a rémület. Különösen az asszonyokat. A férfiak kevésbé törődtek a gépekkel, némelyik oda sem hederített nekik. Az öreg Keserű Márton föl sem nézett az égre. „Ott vesszenek el, ahol vannak!”

Egy kacsahangú sziréna jelezte a gépek közeledését, meg félreverték a harangot. Az asszonyok ész nélkül szaladtak a házukba, vagy ki a házból az udvarba, mindig el onnan, ahol éppen voltak.

Virágné egy fa alá futott ki a kertbe és annak törzsét átölelve jajveszékelt. Ha Jucika éppen nem volt otthon, a nevét kiáltozta a fa alól kétségbeesve.

Nappal a gépek a roppant magasságban kis pontoknak látszottak, de félelmetes zúgásuk betöltötte a mindenséget.

Éjszaka fényes gömbjeik csaknem nappali világossággal árasztották el a falut. Ilyenkor az asszonyok fölkeltek, szoknyát kapva magukra kimentek a ház elé és rémüldözve gyönyörködtek a látványban.

Egy százados érkezett meg szüleihez a faluba, szabadságra. Az megnyugtatta a rémüldözőket:

— Nincs mitől félni. Azok a gépek a mieink, azért vannak kivilágítva, hogy a légvédelmi ágyúink ne lőjenek rájuk.

— A százados hazudik — súgta oda egyeseknek Keczeli, aki napszámos a Wurm kertésznél, nemrég költözött a faluba.

De Keczelinek nem lehetett sokat beszélnie, mert már ráfogták, hogy kommunista.

Vörösné átkozódott:

— Hogy miért nem hagyják már abba! Jaj, már itt vannak a nyakunkon az oroszok, azért csak hazudnak, mint a kutyák.

Keczeli Vörösnének is suttog:

— Nem hagyják azok abba. Őket nem érheti bomba. Mély pincékbe meg a Várhegy sziklabarangjaiba bújnak, ha jönnek a gépek. Csak a szegényembert éri el a bomba. Soroksári-út meg Ferencváros! Azt mondják, hogy ötezer halott volt mindjárt az első támadáskor.

— Jóságos Isten!

Rostás lakatos hirdeti, hogy a zsidók az okai a bombázásnak. Csakhamar azt is tudja valaki, hogy

D. határában lelőttek egy amerikai gépet, amelyben „négy színmagyar zsidó“ ült.

A zsidókat egyszercsak elvitték a községből, Éjszaka vitette el őket a főszolgabíró meg a jegyző, nehogy a lakosság közül egyesek sajnálják őket. Virágné sírt, amikor másnap erről értesült.

Deák Balázs buzgón magyarázza a helyzetet:

— A Kárpátokon nem lehet tankokkal átjönni. Eddig csakis azért engedték közelebb az oroszokat, hogy aztán egyszerre oldalba kapják és megsemmisítsék őket.

— Akkor meg miért nem tudták előbb megsemmisíteni őket?

— Mert nehéz volt az utánpótlás a rengeteg távolság miatt.

HOVA MENJÜNK, HOVA MENEKÜLJÜNK? — sóhajtották a falubeliek, amikor nagy csata kezdődött a falutól nem messze. Kaszás, a nyájas borbély, Tetétleni, a „magyar boltos“ és Dudás tanító már kereket oldottak, nem lelték őket sehol a faluban. Nyilván eltűntek mások is.

A németek azzal fenyegették meg a lakosságot, hogy visznek mindenkit nyugatra, át a Dunán, aki ellenszegül, azt agyonlövik. A falubeliek dohogtak, fogadkoztak, hogy nem mennek egy tapodtat sem. Inkább meghalnak egy szálig.

— Itt születtem, itt dolgoztam, itt is döglök meg — kiáltotta az öreg Keserű Márton.

— Hova mennék? Idegen földön valamennyien elpusztulunk. Mihez kezdenénk?

— Hát menni én sem megyek — jelentette ki Deák Balázs is.

Hogy azután állták volna-e a fogadalmukat, ez nem derülhetett ki, mert egyszercsak fölkerelkedtek a németek, a velük volt mástájéki magyar katonák is és hirtelen elhagyták a falut, az egész környéket. Annyi marhát, lovat hajtottak magukkal, amennyit kapkodva összeszedhettek.

Keczeli gúnyos mosollyal állított be Deák Balázs boltjába:

— No, Deák úr?

— Hát eliszkoltak! Eltűntek, mint a kámfor — mondta Deák Balázs.

Keczeli elcsodálkozott. Hm! De aztán csak piszkálta tovább a boltost:

— A maga barátai voltak.

— Az én barátaim? Ne mondj ilyent Jóska! Barátai voltak ám az ördögnek, de nem nekem. A kórság jöjjön rájuk. Örülök, hogy végre megszabadultunk tőlük.

— Mindíg dicsérte őket. Maga bizonygatta itt napról-napra, hogy a németeket nem lehet legyőzni.

A boltos Keczeli elé ugrott, mint egy pojáca és a kezével hadonászva, a képét csodálkozóra meresztve lihegte:

— É-én? No ne mondj már ilyent, Jóska! Te hallottad? Te itt voltál egyszer is?

— Volt itt mindig egész népgyűlés.

— Ejnye, Jóska!... Én csak azt mondtam és még ma is azt mondom, hogy fene egy náció, nem lesz könnyű velük elbírní. Még hogy én! Hiszen mást sem papolok két év óta, minthogy már megint hátrább jöttek, hogy addig-addig hátrálnak, amíg egyszercsak beleszaladnak az Atlanti-tengerbe.

Keczeli csak bámult:

— Hát... így is lehet. Letagadni, az sem rossz.

— Ejnye, Jóska öcsém. Nincs nekem letagadnivalóm. Olyan ártatlanul állok én itt, mint a maszületett bárány. Hát te is ellenségem vagy? Megbántottalak én egyszer is?

Besietett a pult mögé, onnan a kamrába, piszogott odabenn, a nyitott ajtón át csak a hátát lehetett látni, majd két tele pohárával bujt elő:

— Igyál már egy kis szilvóriumot.

— Köszönöm — szólt Keceli és elhárítóan legyintett.

— No igyál már, ne okoskodj, — fölhajtotta az egyik poharat. — É-én? Úgy gyűlöltem őket, mint a bűnömet. Csak hát nem mertem mondani, mert féltem tőlük, mint a tűztől.

Keceli fanyarul mosolygott:

— No Deák úr, maga ügyes ember, az már igaz.

— Idd már ki ezt a pohárkát! Ilyen finom szilvórium nincs a megyében. Nem is adok belőle senkinek, csak magam kóstolgom... Hogy én ügyes ember vagyok? Hát nem úgy van, Jóskám. Igaz embernek nincs szüksége ügyeskedésre.

Keceli egészen megzavarodott. Mert csakugyan mit tudna ez ellen az ember ellen mondani, ha arra kerülne a sor? Mire emlékezne, mely szavaira vagy cselekedetére? Itt szavalt esztendőkön át a boltjában, de meg a faluban mindenfelé, ahol megfordult. De vajjon tudja-e valaki, hogy mikor mit mondott és akadna-e tanú egyáltalában? Ügylátszik nem lesz könnyű ezekkel a betyárokkal elbánni. Valamire mégis emlékezik Keceli, bár ezt másoktól hallotta:

— Borbásnét is megfenyegette egyszer, hogy följelenti.

— É-én? A Borbásnét? Ki mondta ezt neked? Hát följelentettem? Meggörbült csak a hajaszála is?

— Majd a Borbásné elmondja, hogyan történt.

— Én is elmondhatom. Úgy volt, hogy én azt mondtam Borbásnénak, ne igen jártassa a bagólesőjét, mert bajba keveredhet. Hát nem volt igazam? Én csak jóakaratólag figyelmeztettem, de itt mindent kiforgatnak... Följelenteni? Tudd meg, Jóska, hogy én még életemben nem jelentettem föl senkit. Nincs csúnyább az árulkodásnál!

És szúrósan nézett Keczelire, bele a szemébe, hogy értse a szót. Majd folytatta:

— Ámbár most akadna néhány mákvirág, akiket nem ártana följelenteni. Teszem Rostás. Mi? Meg a Misoga mészáros. Mert a Dudás tanító úr már meglógott. Meg Kaszás is... Akadna azért itt szép számmal, Jóska. Hiszen te tudod. Jobban, mint én. Mert én nem figyeltem az embereket, én sohasem politizáltam. Nekem itt van a boltom, én végeztem a magam dolgát... no, kiöntöm, ha nem iszod meg. Istók uccse kiöntöm.

— Mondtam már, hogy nem kell.

— Szóval, haragszol rám... Akkor kiiszom én. Majd megbékülsz.

Fölhajtotta a másik pohár pálinkát is. Mosolygott:

— Nem ártana, ha a rusz kik néhány jómadarat felkötnének ezekre a fákra, itt ni.

Keczelit hirtelen pajzán kedv önti el:

— Hallom, hogy nem valami kesztyűs kézzel bának a jómadarakkal. Különösen a népnéző boltosokat szedik össze, aztán...

A kezét lendíti a levegőbe: aztán végük van.

— Hogyhogy? Hallottál valamit? Csakugyan? Mit hallottál? Kitől?

— Hát... hallom, hallom.

Deák Balázs riadtan pislogott:

— Te tudod, Jóska, hogy mindig jóra való ember voltam. Azt is megmondhatom most már, hogy én mindig... ha nem is voltam szocialista, vagy kommunista, de mindig a szegényember pártját fogtam. Tudod mennyien tartoznak nekem ebben a rongyos faluban? De hát én csak adtam a tömérdek árut hitelbe, mert láttam, hogy annak a nyomorult embernek nincs még a legszükségesebbre sem pénze. Én már az apámtól így tanultam... Aztán, ha felgyülemlett annak a szegényembernek az adóssága, akkor elmaradt és attól kezdve másik boltba járt. Nem törődtem vele. Bepöröltem én egyet is? Hát így, kiki a maga módján. Én nem tanultam afféle modern dolgokat, mint te, nem vagyok olyan művelt.

Elővette a dohányos dobozát, hogy cigarettát sodorjon:

— Csinálj egyet. Vagy várj csak...

Beszaladt a pult mögé, hogy a kész cigarettákból kínálja meg Keczelit.

— Köszönöm, nem kívánom.

— Akkor vígy magaddal néhányat.

— Azt meg éppen nem teszem.

— Erős egy legény vagy, Jóska. Dehát az ilyen embereket szeretem én. Ezek csinálják majd meg a jobb világot.

Keczeli elment. Csak úgy morogta, hogy jónapot, kisietett a boltból, nem is fogva kezét Deák Balázssal. Meg volt döbbenve. Ráeszmélt, hogy milyen nehéz harc következik. Milliófejű sárkányt kell majd leküzdeni.

Hűvös idő járt, az ég ólomszürke volt. Az úton korhadó falevelek heverték, észak felől sűrűsödő felhőtömegeket hajtott a szél. A felhőkkel szembe varjucsapat repült, lomha szárnylibbentésekkel.

Tip-top léptekkel közeledett a nyugdíjas, fénylő szárú csizmában. Nem mondott hát le a napi sétájáról. De a kalapját a kezében lógatta, látszott az ősz sörtehája, a bajusza meg mintha kevésbé volna hetyke, talán szelidebbre zilálta odahaza a tükör előtt, a képén meg kiütközött őszes szakállá.

— Hát ez meg mi? — csodálkozott Keceli, utána is fordult a méltóságosnak.

A falu maga nem vált harctérre, mindössze néhány ágyúlövedék érte a déli szélét. Egy ház összeomlott, benne veszett Boldizsárné. A két gyermeke a szomszédban csatangolt, azok megmaradtak. Egy másik asszony is meghalt az utcán, azt meg gránátszilánk érte. Boldizsárt magát még a nyáron elvitték katonának, azóta nem érkezett róla hír. Igaz, hogy csak munkaszolgálatra, mert Boldizsár gyerekkora óta kicsit sántít.

Késő délután vonultak be az orosz katonák a faluba. A lakosok nem mertek kibújni a házaikból, az ablakon át lesték, vajjon mi történik. A legtöbben azt várták, hogy legalább a fél falut agyonlövöldözik majd. Azután nem történt semmi. Azaz hogy történt, csak arról a falubeliek aligha tudtak volna szavakkal számot adni. Csak a nagy érzések hánytorogtak bennük, gondolataik azonban plyn gomolygók, szétfoszlók voltak, mint a szélről úzó fekete felhőködök. Az öreg Keserű Márton megmaradt lélekben is napszámosnak. Nemcsak a gazdag Dér András gondolt olyanfélét, hogy most már vége a világnak, hanem ő is. De akadtak, akik szinte részeg kábulatban jártak, érzésük kellemes mámorhoz hasonlított s ha gondolatban törhetett volna fel, ezt mondták volna: vége a világnak, a réginek. Új élet kezdődik.

A merészebb, ravaszkodóbb félők lassanként előbújtak és barátságos képet vágva mosolyogtak. Keczei tiszta szívvel állt ki az utcára és az első orosz katonát olyan örömmel köszöntötte, hogy az meglepődve megállt, majd odalépdelt hozzá. Kezet fogott vele, valamit beszélt oroszul, Keczei nem értette, csak mosolygott, a katona nevetett egyet és tovább sietett.

Keserű Márton, az ifjabbik, kísétált az utcára, hogy ő bizony elmegy be a faluba, a Piac-térre. Már a térre ért, amikor mellette loholt el a jegyző. Sietett be a község házára, hívták. A jegyző megelőzte Keserűt a köszönéssel:

— Adj Isten, Keserű. No, hogy van? — de szaladt tovább.

Keserű csak magának moroghatta: — De barátságos a jegyző úr!

Otthon azután elmondta találkozását a jegyzővel és hozzáfűzte:

— Ügylátszik, az uraknak befellegzett.

A felesége sírva fakadt:

— Csak a szegény Janim hazakerülne. Talán már nem is él.

Keserű ráfordult:

— Ne nyavalyogj már! Mért ne élne? Mindenki nem pusztult el. Maradt még elég ember.

— Több, mint kéne! — tódította az öreg Keserű.

Aznap este krumpli hajában volt a vacsora Keserűéknél. Az öregember megjegyezte:

— Azért fogadom, hogy a vesepecsenyét ezután is az urak eszik.

— Majd meglátjuk, — mondta nyugodtan a fia.

A legközelebbi vasárnap a prédikáció arról szólt, hogy kifürkészhetetlenek az Úr szándékai. Semmi

sem történik a világban az ő akarata ellenére. És az Úr Jézus megígérte, hogy egyszer majd eljön a szegények országa.

Délután a pap azt mondta az orvosnak:

— Hát úgy értettem, hogy mindnyájan szegények leszünk.

És huncutul nevetett.

A jegyzőt elvitték. Senkisem sajnálta. Az orosz katonák néhány férfit összeszedtek és terelték őket a Piac-téren át. „Ügy-e mondtam, hogy jön majd a Szibéria“. Kicsi robot — nevettek az oroszok. A vasútállomás felé ment a kis csapat. Ott egy-két bomba megszaggatta a síneket, feldúlta a töltést, nyilván azt kellett helyreállítani. A csapatban lépdelt a nyugdíjas is, igen méltóságosan. Nem segített rajta a serkedő szakáll.

Tiszántúlról jött két ismeretlen fiatalember. Újságokat is hoztak Debrecenből. Hamarosan arról beszéltek a faluban, hogy új kormány lesz. Földosztás is lesz — vélte valaki.

Dér András volt az első, aki nem tudta magát türtőztetni:

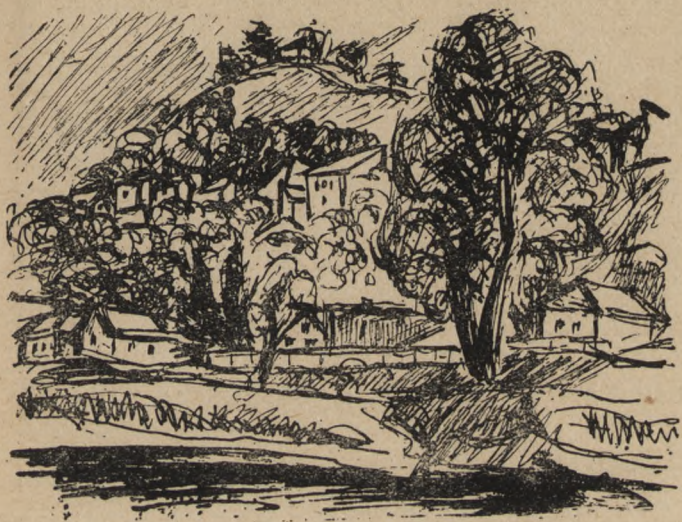
— Földosztás! Csak nem ment el az eszük? Ha a Nemessy-féle birtokot szétszertják, azt a fene se bánja. De mit akarnak tőlem?

Magyar Jánosnak már több volt az ellenvetése:

— Aztán kiknek adnák a földeket? Talán a Kelemeneknek vagy a Keserűnek? Vagy más koszosoknak? Hiszen se ekéjük, se lovuk, semmijük, mit csinálnak a földjükkel? Egész életükben élhetetlenek voltak. Ha a földekhez nyúlnak, tönkreteszik az országot. Még azt is, ami maradt belőle.

A gazdagoknak búra hajlott a fejük, fájt nekik — az ország sorsa.

FEKETE A HATÁR, BORÚS AZ ÉG, óriási felhőrongyok gomolyognak rajta, a széleik szakadoznak, foszlanak, szinte füstölögnek. A felhők alatt fekete ruhás varjak szállnak, sirató káromással, mintha a roppant földtetemet gyászolnák. Egy kisebb csapat azután úgy szállt le a tetemre, mint a döggesejük, táplálékot kutatva csipkedik, tépik. Néhol halványzöld fátyol borul egy-egy táblára, a gyenge búza sarjad, ez is olyan, mint mikor a hullának még mindig nő a szőre.

Az ifjabbik Keserű Márton megy ki Nagypusztára, Baltáshoz, a gulyáshoz. Hátha van a gulyásnak egy kis lisztje vagy krumplija, mert Keserűéknek mindenük elfogyott. Volt egy kis malacuk, azt még az ősszel elvették tőlük és elhajtották, ha meg-

élt, másnak lesz belőle disznó. A néhány tyúkjukat már levágták. Kit ők maguk, kit meg akik ellopták.

A pusztára vezető út valóságos sárfolyó. Keserű Márton lyukas csizmájába beömlik a hideg lé, a kapcája lucskos, a csizmája lépésenként szorítan egyet. Csupafolt ködmene rongyos, fúj beléje a metsző szél. A szél hajtja odafönn az ég rongyait, fönn is, idelelni is száguld délről északnak, neki a falunak, zörgeti az útszéli cserjéket és meg-meghajlítja a fákat.

Keserű Márton birkózva feszül a szélnek, néha háttal fordul neki és úgy topog hátrafelé, még mesze van a pusztai tanya.

Vajjon van-e ott valaki, megvan-e még Baltás? Mert errefelé, azt mondják, az ősszel nagy csata volt. A tanya áll, azt látni. Néhány fa, a fehérülő házak, a szalmakazlak. Ha nincs is krumplija magának Baltásnak, talán akad az urasági veremben...

Fönn a délkeleti égen, mintha a felhők mögött valami más világ volna, amelyben süt a nap. Fénye átszűrődik a rongytakarón. Ott a magasságban talán meleg nyár van, erre gondol Keserű Márton, ahogy összekocódnak a fogai és még a csontjai is dideregnek.

A földeken köröskörül kis tócsák csillognak. Itt ott kődarab, karó, sárbasüllyedt koró, csontváza a nyári növénynek. Másfelé sáros kukoricaszár, töredezett, csonka, mintha megtaposták volna. Kár, kár, hangzik a varjak fekete siratása. Ilyen a tájék és a föld, mert — nincs otthon Keserűéknél se liszt, se krumpli, se zsír, se szalonna.

A fiatalasszony, a János felesége, hordja a há-
tárból a rőzsét. Gallyakat tördel az akácosban, vi-
szi haza a köteget, pihegve dobja le és elpityeredik:

— Ha a Jani itthon lenne, nem kellene nekem
cipekedni.

Az öreg Keserű rámondul:

— Aztán mi lenne, ha itthon lenne a Jani?
Hordaná a rőzsét, de munka akkor se lenne.

Naponta ugyanez a nóta, egyszer meghallja a
szomszédból Magyar János, a nyolcvanholtas gazda
és így vigasztalja a családot:

— Munka nincs, de nem is lesz. Majd szétoszt-
ják a földeket. Aki kap, az túrhatja majd az or-
rával. Aki meg nem kap, az a nyáron elmehet
aratni a holdba.

Keserű Márton tör előre, Nagypusztá felé, ne-
kifeszülve a szélnek. Már a Nagy Nyárfához ért.
Onnan nem messzire, a Zimányi földjén meglát egy
döglött gépet. Olyan mint egy istentelen nagy bo-
gár, amelyre valami óriási csizma rálépett. Oda-
nyomakodik a közelébe. Ne te, ne! — mondja han-
gosan, merthogy a szél majdnem földhöz vágta.
Összeroppant a gép, kifordult a bele, csak a pán-
célja maradt meg egy darabban, mint az eltaposott
bogár szárnya, de rohad már az is, mert rozsdás,
lyukkal vert minden porcikája. Hogy a kórság törné
ki még a csinálómesterét is! De valami zavar
indul Keserű Mártonban, lassanként eszmél és
azon tűnődik, német gép-e vagy orosz. Németnek
kell lennie, mert nagyon szeretne belerúgni.

Dér Andrásnének van lisztje, zsírja, krumplija,
még cukra is, még sója is, pedig azt már a boltban
sem árulnak. Csakhogy orosz katonákat szállásol-
tak be hozzájuk. Elfoglalták a házukat, egész csa-

pat kosztol náluk és neki meg a lányának, Verának, reggeltől estig kell főzni, sütni. Egy természetes, csinos tiszt igen szereti a palacsintát. Az igaz, hogy ő maga adja a lisztet, zsírt és cukrot, de egy nap kétszer-háromszor is kell neki palacsintát sütni. Vera még tojást is üt a tésztába, tejet is önt bele, nagyon tetszik neki a tiszt. Vigasztalanok a Dérék.

Dér András és Magyar János csak az utcán találkoznak. Köröskörül tekintgetve váltanak néhány szót. Nagyon kinyílt a csipájuk a koszosoknak! — mondják. Még hogy földosztás lesz! Hogy karácsony óta van már új kormány Debrecenben. Ha felosztják a földeket, nem terem itt semmi. Csak azt érik el, hogy eddig néhány koldus akadt a faluban, azután meg mindenki koldus lesz.

Hárman sohasem beszélnek a gazdagok. De ha kettő szétválik, nemsokára találkozik valakivel egyik is, másik is. Úgy kapcsolódnak egymásba, mint a láncszemek. Dér András Nyárral, Magyar János Kádárral, majd később Kádár és Nyári egymással, valamelyik megint Deák Balázssal. Nagy a tudományuk, még arra is gondolnak, hogy no, ott van például Sz., a szomszéd község. Annak a határában háromezerholdas grófi birtok van, hogyan szánt majd az „új paraszt“ a két girhes lovával — már ha kettő az egy-egy gebéjét összefogja —, mikor az ekék akkorák, hogy négyökrös igához valók?

Csak az országgal, a termelés ügyével törődnek, mintha soha egyéb gondjuk nem lett volna, mint azért művelni a földet, hogy az ország lakosságát, de különösen a dolgozó szegényeket és a fővárost ellássák élelemmel. Tönkremegy az ország — így sóhajtoznak. Hazafiak. Hol van csak egy halvány sugara is a reménynek?

Deák Balázs szerint azonban nem kell elcsüggedni. Majd fordul megint a kocka és visszajönnek a németek. Nem történt más baj, minthogy késtek az új fegyverekkel.

Ezt aztán a szegényeknek is mondogatják. Várják csak meg a végét! — így szól Magyar János a béresének, a kocsisának. Majd meglátjuk — mondja Dr. Vida Elek orvos az egyik betegének, miközben a kelését vágja fel.

A jegyzőről így beszélnek: — Egyelőre elment valahová, talán éppen Debrecenbe, majd előjön. Azután: a kormány maga is azt állítja magáról, hogy ideiglenes kormány, mit akartok hát?

Az ifjabb Keserű Márton megtalálta Baltást. Benn ül a szobájában, otthon van az asszony, megvannak a gyerekek is. Keserűnek le kell vetnie a ködmenét, mert olyan meleg van a szobában, hogy már izzad. Van szalma elég, fűtik a kemencét. Van krumpli is — a veremből került elő —, liszt is, már megtömték a Keserű zsákját és a tarisznyáját.

— Vagyunk itt cselédek elegendő, minek adnánk másnak is a birtokból? A három béres, meg a kanász, meg én, meg az öregbéres, valamennyi családos. Minek ide a birtokra idegen, falubeli? Ahogy eddig megmunkáltuk, megmunkáljuk ezután is, csakhogy magunknak. Az ispánnak is adunk valamit, nem volt rossz ember. Meg szükség is lesz rá, mert ő tudja mit hol kell vásárolni.

Keserű nevet. Általában, amióta melegre került és megkínálták egy kis kenyérrel, szalonnával, szüntelenül nevet. Vidám az élet ilyen birtokon, véli. Aztán kimondja:

— Azért a falubelieknek is jut egy kis föld, mi? Az lenne az igazság.

— Igazság, komám, az sohasem volt. De neked majd jut, ne félj semmit.

Keserű megint nevet. Igen szeretne egy pohár bort inni a szalonna után. De az nincs.

— Mindig mondtam én, hogy jobb szolgálni, mint a faluban zsellérkedni — dicsekszik Baltás.

Később aggályoskodva kérdezi Keserű Márton:

— Aztán nem kerül majd elő a bérlő?

— Attól ne félj, komám. Még az uraság sem kerül elő. Nem merik idetolni a képüket az ilyen úrfélék. Fönn voltak azok mind a városban és ott már mind fölkötték őket.

— Föl?

— Föl hát. A Jóska mondja, az öregbéres fia. No, ott van. A Jóskának is jár a föld, mert már a bapusza is kinőtt. Hát adunk neki is.

Estefelé járt az idő, amikor Keserű Márton útnak indult. Felcihelődött, fölmarkolta a terhét; előbb a tarisznyáját akasztották rá, majd a krumpliszákot vetették a vállára.

— Ne félj semmit — biztatta Baltás —, hazafelé már könnyebb lesz az út. Segít a szél is, elvisz házáig, csak ülj fel rá.

Nagy kacagással váltak el egymástól.

DEÁK BALÁZSNAK heteken át nem volt nyugalma, mindig félt, szüntelenül azt várta, hogy egyszercsak belelátnak a lelkébe. Hogy kitergetik a multját. Hogy mindenki emlékszik majd rá, mit mondott neki vagy tett vele. Hogy azért kérdezősködött olyan gyakran Keczeliről, mert be akarta árulni a jegyzőnél.

Heteken át cigánykodott, úgy tett, mintha örülne, pedig, amikor nevetett is, olyan volt, mint akit hascsikarás bánt és kínjában nevet. A boltja sorvadozott. Ami áruja volt, azt eladogatta és nem tudott újat vásárolni. Pestre utazni még nem lehetett. A fiai nem segíthették a munkában, mint régen, mert a végén azokat is elvitték katonának. Csak az az egy öröm érte, hogy hírt kapott róluk... Lennről, Szegedről, meg Bajáról hozott valaki Romániából eredő egyetmást, vásárolt hát gyufát, román cigarettát, szacharint, de drágán kapta, azért méregdrágán adta. Nem fél? — kérdezték tőle. Azt mondta, hogy fél és éppen ezért a veszélyt is bele kell számítani az árba.

A házaknál csak úgy vakoskodtak. Egyesek orosz autósoktól kaptak benzint, azt öntötték a lámpába. Búzáséknál felrobbant a lámpa, szerencse, hogy nem „túlságosan“ égette meg az asszony kezét és az arca nem sérült meg. Csakhogy tűz üthetett volna ki, leéghetett volna a ház. Szent Isten, még rágondolni is rossz! Még jó, hogy kert közepén álló magányos vityilló a házuk. Aztán a lámpáért, amit szétvetett a robbanás, azért is kár. Hiszen még lámpaüveget sem kapni már... Azt mondják, hogy a benzinbe sót kell önteni, akkor nem veszedelmes. De hol vegyék a sót?

Virágné tipeg át az úton, a házuk felé, hogy vacsorát főzzön, hát a Varjúéktól viszi át a tüzet, egy kis parazsat vasalóban.

Pártokba szerveződtek az emberek. Keczeliről kiderült, amit eddig csak sejtettek róla, hogy kommunista. Járt a szegényeket és beszélt velük. Egy az elvünk — nevetett a szemébe Keserű Márton. Már hogy maga is kommunista? — kérdezte

Keczeli. Keserű felelt: — Nem tudok én semmit, csak azt az egyet, hogy másom nincs, mint a két dolgozó kezem.

Akadtt azonban, aki magába süppedt, mert a nyomorúság mindentől elvette a kedvét. Mit akar? — kérdezte az ilyentől Keczeli. — Elpusztították az országot. Még nem ehet főtt tyúkot, arra még várni kell. Elcsüggedni azonban nem szabad, mert annál rosszabb lesz. Aztán össze is kell fognunk. Kell a párt, ne legyen senki magányos és elhagyatott.

Azután előadást tartott Keczeli az olvasókörben. *Polgári Olvasókör*, ez van kiírva a házra, így, hosszú óval és hosszú övel, helyesírási hibával. Polgári tehát az olvasókör, de azért a vezetőség átengedte a helyiséget az előadás céljára. Átengedték volna a községházát is, a templomot is, senkisem mert volna ellenkezni, miután az orosz parancsnok megadta a beleegyezését az előadáshoz. Csak Czebe adójegyző kockáztatta meg a rosszalást:

— Várjunk még azzal az előadással, túlságosan korai.

Megértették Czebét és rá sem hederítettek.

Azelőtt az olvasókörben helybeli műkedvelők játszottak kis színdarabokat. A nagyobb szerepeket a gazdák fiai és leányai játszották, az intrikus, komikus és cselédszerepeket a zsellérek ivadéakai is megkaphatták. Igen jókat mulatott a nép a buta paraszton meg a lusta cseléden és szívszorongató érdeklődéssel várta, hogy a darabban szereplő segédjegyző elveszi-e feleségül a nagygazda kisasszonylányát.

Keczeli arról beszélt hogy a dolgozók eddig, ezeréven át, a valóságban rabszolgák voltak, de most megtörtént a felszabadulás (a pap oldalba bökte

Füzér tanítót)... Azt mondta, hogy a régi világnak vége, új élet kezdődik. Nem lehet az többé, hogy akinek a városban gyára, bérháza vagy a faluban sok földje volt, az jól éljen, más meg, aki vagyontalannak született, csak tengődjön. (Egy szegény-asszony felsóhajtott)... Aki dolgozott, az mióta a világ áll mindig roszul táplálkozott és rongyokban járt. (Keserű Márton, az ifjabbik, végignézett magán a gyertya pislákolásában, mintha mutatni akarná a rongyait)... Azt mondták eddig, hogy aki dolgozik, az meg is él. Még az iskolában is így tanították. (A pap megint oldalba bökte a tanítót. A tanító sűgött a pap fülébe: Látja? Már támadja az intelligenciát! A pap szájához emelte az ujját, intve a tanítót, hogy most csitt!)... Azt is mondták, hogy szorgalommal és takarékossgal szerzi az ember a vagyont. Ez mind hazugság volt. Hiába dolgozott a földmunkás — így mondta, hogy földmunkás — fiatalságától öregkori megrokkanaságig, mindig csak vergődött és nem boldogult. Hogyan is boldogult volna, amikor a napszámból legföljebb ha silány élelemre tellett, de ruházkodni már nem lehetett. (Magyar János feje önkénytelenül mozdult, ahogyan a tagadást szokta inteni. Azután köhögött egy nagyot.) És ha ruházkodni nem tudott a földmunkás, hogyan rakhatott volna félre a keresetéből, hogy házat, földet vásároljon?

Számvetést csinált Keceli. Régen negyven meghatvan krajcár volt a napszám, azután egy korona. (Volt az öt korona is! — szólt közbe Magyar János.) Igen, aratáskor meg csépléskor, két-három hetén át az esztendőnek...

A részletes számvetésből kiderült, hogy napszámból sohasem lehetett rendesen megélni. (Mé-

gis élünk! — szólt közbe hátulról valaki, mégpedig egy napszámos ember.)

Keczeli válaszol:

— Aki meghalt tüdővészben vagy más nyomorúságban, az most nincs itt és nem cáfolhatja meg a közbeszólót. Én azt mondtam, hogy aki megélt, az sem élt emberhez méltó életet. (Most már nekibátorodott néhány szegényasszony és szinte kórusban énekelték: De nem ám! Ez az igazság.)

A vagyonszerzésről is beszélt Keczeli. Azt állítják, akiknek úgy tetszik, hogy kinek-kinek az Isten adta, amiye van, például a Nemessyeknek a birtokukat. Állíthatják a tudatlan embereknek, mert azok hiszékenyek és az iskolában bizony nem tanították meg őket arra, hogyan keletkeztek a birtokok. (A tanító maga elé morogta: Hát ez hallatlan! A pap a zsebkendőjét kapta elő, a szájához szorította s alig tudta elfojtani a nevetését, hogy a tanító úrra így rájár a rúd.) ... Elég pedig csak gondolkozni, mer hát hogyan keletkezhetek a földbirtokok? Valamikor a föld szabad volt, azaz az egész emberiségé, mint az őserdő az állatoké vagy a tenger a halaké. A birtokok forrása tehát a megszállás, az elfoglalás, szóval az erőszak lehetett. (A pap odasúgta zsebkendője mögül a tanítónak: Ebben igaza lehet. A tanító azonban már megsértődött és megmerevült arcának egy vonása sem mozdult, mégcsak nem is pislantott.)

A birtok forrása tehát az erőszak volt, a fegyveres hódítás, a mások kizárása. Később azután, az újabb világban, az üzlet. Vásárolták a birtokot, pénzen, de hogyan szerezték a pénzt? Munkával nem, hanem csakis sefttel, uzsorával, úgynevezett vállalkozással, a mások dolgoztatásával, a dolgozók béré-

nek igazságtalan megrövidítésével. Takarékoskodni is lehetett, de csak annak, aki nem munkával kereste a kenyerét, hanem a mások dolgoztatásával a kalácsát. Takarékoskodtak a nagygazdák is, de úgy, hogy nem maguktól vonták meg a falatot, hanem a cselédeknek, meg a napszámosaiknak fizettek mennél kevesebbet. (Dér Andrásnak csak a szája mozgott, de hang nem jött ki rajta. Csak világosságban lehetett volna leolvasni a szavait: Az anyád keserves istenit!)... Dehát mindez csak volt. A dicstelen multban, mely most már megszűnt, és mi dolgozók másképen rendezzük majd be a világot.

Ezt kemény hangon mondta Keceli és kis szünetet tartva szigorúan nézett szét a hallgatóságon. Van-e aki mást akar? Magyar János szűrös szemmel vizsgálta a közelében ülő ifjabb Keserű Márton arcát, vajjon milyenek is most azok a dolgozók? Ragyog-e a pofájuk azoknak, akik ezentúl majd parancsolni akarnak. Keceli folytatta:

— Hogy a régi világ összeomlott, az nem a mi érdemünk, hanem annak a következménye, hogy az urak, mármint az ő érdekeiket képviselő kormányzat, céltalan és gonosz háborút indított Szovjet-ország ellen és — háborújukat elvesztették... Felszabadultunk, de nem a magunk erejéből, hanem a Vörös Hadsereg győzelmei által. (Úgy van! — kiáltotta csengő hangon és meglepetésszerűen Deák Balázs. Keceli valósággal meghökkent és néhány pillanatra elakadt. Szeretett volna rászólni Deákra: Csak maga ne helyeseljen!)... Most azonban már mindegy, hogyan következett el ez a mai helyzet, amelyben én itt állok maguk előtt és nyíltan beszélhetek, fontos csak az, hogy a régi világ többé föl nem támadhat. Ha nem is volt elég

erőnk és az elnyomás bénító súlya alatt talán csakugyan lehetetlen volt, hogy mi álljunk össze és magunk harcoljuk ki a jobb sort, annyi erőnek és elszántságnak kell bennünk lenni, és én tudom, hogy van, hogy ezentúl meg tudjuk magunkat védeni és hogy egyáltalában mi tartsuk kezünkben sorsunk irányítását... Nem mindenkire gondolok, mert van köztünk ellenség is, hanem azokra, akik engem megértének és nekem igazat adnak. (Most először ütötte össze valaki a kezét, erre azután tapsolt majdnem mindenki, zúgták is: úgy van, úgy van.)

Beszélt még Keczei a régi népellenes közigazgatásról, a szolgabíró, a jegyző hatalmaskodásairól, a csendőrök kegyetlenkedéseiről, a nép megfélemlítéséről, az iskola hazudozásairól, a rádióról, az újságokról, végül szólt arról is, hogy mit kell most már tenni, mármint nekik itt falun. Fel kell osztani a földeket! Már tudta a jelszót: A föld azé, aki megműveli. (Még Magyar János is jóváhagyta ezt: Mink csak örülünk neki!)

Hallgatósága volt szép számmal. A jókora olvasószoba megtelt emberekkel, asszonyok és gyerekek is eljöttek meghallgatni egy kertészlegényt. Még az ajtót is, pedig hűvös volt az idő, nyitva kellett hagyni, mert még az udvaron is álltak kíváncsiak.

Dér András az ajtófélfának támaszkodott, de kívülről, tehát pipára gyujtott. Az udvaron álló csoportot megvilágította a telihold. Odabenn a teremben sötétebb volt, mint kinn, mert két gyer-tya égett mindössze, azokat is Deák Balázs adta, hízelegni akarván az előadónak is, a népnek is. Két pad és néhány szék volt mindössze, a hallgatóság nagyobb része állt. Hogy több legyen a hely, a

deszkaasztalt kitették az udvarra. A papnak az első széksorban adtak helyet. Még az előadás előtt azt mondta tréfásan, hogy azért jött el, mert „jó pap holtig tanul“.

Az asszonyok, akiknek ülőhely nem jutott, a falnak támasztották a hátukat. A férfiak ködmeneikben egymáshoz préselődtek. A nagytestű, hasas Magyar Jánost csodamód utálták, mert amerre furakodott, ahol mozdult, ott még lélekzeni sem lehetett miatta.

— Jól beszél! — súga egyszer valaki a szomszédjának.

— Az ember nem is hitte volna róla, olyan alamuszinak látszott mindig.

Mindenki csodálkozott, hogy az ezelőtt hallgatag Keczeliből hogyan ömlik a szó. Némely haragos gazda ellenségesen figyelte, hogy mikor akad el Keceli, mikor dadog már, mikor zavarodik bele a beszédbe. A szegények ámulva, tisztelettel néztek rá, az egyik gyertya az ő kis asztalán égett, megvilágította az arcát. A kerekképű, kis feketebajszú Keceli ott állt az asztalnál és olyan volt, mint egy zsellérlegény. Ezért is csodálatos volt, hogy értelesen, hangosan, folyamatosan beszélt, mert eddig a zsellérlegények szája csak akkor nyílt meg, ha egymásközt tréfálkoztak, egyébként olyan hallgatók voltak mindig, mint a kapanyél.

Előadás után szorongatták a Keceli kezét. Kis csoport csatlakozott azután hozzá, hogy elkísérjék hazáig. Amint lassan vonult ki a nép a teremből, valaki rálépett egy asszony lábára:

— Marha! — kiáltotta az asszony.

— Nem akartam, mit ordít?

— Tolakszik, tapod, mint az oktalan jószág.

— Ne pofázzon!

A pap a tanítóval vonult kifelé:

— Itt az új világ — nevetett a pap.

— Nem is olyan új — mondta a tanító fanyarul.

Odakinn elköszönt a tanító a paptól, hogy ő is csatlakozik Keczelihez. Keczeli mellé furakodott és mihelyt alkalma nyílt, rákezdte:

— Az iskola nem bűnös, Keczeli úr. Az iskolának szigorúan előírja a tanterv, hogy mit tanítson.

— Majd másik tantervet csinálunk — mondta nyugodtan Keczeli.

— Majd mink írjuk elő, hogy mit tanítsanak — szólt egy legényke nevetve.

Az emberek szétoszlottak, ki erre, ki arra ment el az olvasókörből, Magyar János és Dér András együtt ballagott a Füzes falurész felé:

— Előbb kellett volna, hogy ez a Keczeli kimutassa a foga fehérét, akkor...

Ezt Magyar János kezdte, Dér András pedig befejezte a gondolatot:

— Akkor most nem tudná bolondítani a népet.

— De nem ám!

— Még, hogy az ember nem adta meg a kellő bért a napszámosának! De az anyja úristenit az ilyen jöttmentnek, ez csak olyan lázítás. Hát te nem adtad meg? Hát én nem adtam meg?

Következett azután, hogy mind a ketten felsorolták az érdemeiket, egymásra licitálva. Adtak ők napszámot, mindig többet, mint amennyi járt. A háború alatt már egyik koszos sem akart másért dolgozni, csak fekete bérért. Öt pengő volt megállapítva, de a koszosok elkértek tizet, meg tizenketőt. Az ember meg csak fizette nekik, mint a bolond,

ahelyett, hogy becitáltatta volna őket a község-házára. A Keserű Marci is, az is nagyon értett az alkuhoz. Semmi sem volt neki elég... Megkínálták őket a napszámost ebéddel, vacsorával, olyankor is, amikor csak pénzfizetség járt. Adtak nekik regggel pálinkát, este bort. Majd hogy csokoládét is nem adtak nekik, meg szivart.

A pap, más irányban haladva, magyarázza az egyik hívének:

— Hát szép ám ez, szép. Tudja, ez a Keczeli afféle autodidakta, olyan ember, aki nem járt iskolát. Dehát ez aztán a baj is. Mert, tudja, ez csak afféle demagógia. No, majd átesünk ezen is. Most ezt a leckét fűjják szerte az országban. Műindig más-más a lecke. Változnak az idők, aszerint változik a lecke. Tudja, mint az iskolában. Nyolctól kilencig magyar, kilenctől tízig latin, azután megint valami más. Mármint a középiskolában... Azért van valami igazsága. Van. Csakhogy én már öreg ember vagyok, meg aztán ezeknek az az alaptévedésük, hogy azt hiszik, most már megállt az idő... No, Isten áldja meg, nyugodalmas jóéjszakát!

Az együttballagó szegényemberek szótlanabbak. A bírálát, a gáncs kikiváncozik abból, akiben feszeng, de a csendes megelégedés csak jóleső érzés. Remény tölti el a fogékony szegényeket az ilyen beszéd hallatára. Csak sóhajtani tudnak:

— Bár már egyszer jobb világ lenne!

Hallgatnak és ha egyszer mégis megszólalnak, már másról beszélnek:

— Ugyan, kérj már az ángyitól egy szakajtó kukoricát. Neked inkább ad. Holnap már nem tudok mit adni a három nyavalyás tyúknak. Azért nem tojnak már most sem.

Ezt asszony mondja az urának. Az nevet:

— Azért nem tojnak már most sem, mert holnap nem tudsz mit adni nekik?

Már mindenki hazaért, csak Dér András és Magyar János baktat az utca közepén:

— Mit akar az olyan nyavalyás, mint Keserű? Parádés ruhát? Minek? Úgysem jár a templomba. A munkához meg minek a parádés ruha?

— Nekem is csak ilyen a ruhám! — mutatja meg magát, megállva a holdfényben Dér András. — Hát ilyen! Az anyja keserves istenit valamennyi rühösnek!

És böködi az ujjával a foltokat a ködmenén és lehajolva a nadrágján. Ehun-e! Itt-a! Kigombolja a ködment, a kabátját is lebegteti, hogy tessenék, foltoz a bélés is, szakadt a zseb is.

Megint megindulnak, szörnyű harag dúl bennük. Dehát mit lehet majd csinálni? Földet osztanak? Mit csinálnak a földdel? Éhen döglük valamennyi!

És meghányják-vetik, hogy a napszámos ember mindig szépen megélhetett a keresetéből, mert nem úgy van az, hogy csak a napszámot kell számítani. Az asszony is dolgozik. Némelyiknek a serdülő kölyke is. (Magyar János úgy mondja: kölke.) Hol ez, hol az akad. Az asszony tyúkot tart, eladja a piacon a tojást, egyiknek-másiknak tehene is van, lehet neki, mert kijárhat a községi legelőre az is, mint a másé. A telet meg áthúzza a tehén kukorica-száron is. Tartanak malacot, meghizlalják, van téli-re füstölt hús, szalonna. Akinek háza van, meg egy kis kertje hozzá, annak megterem a krumplija, babja, zöldsége. Mi a fenét akarnak hát?

— Nem akarnak dolgozni! Ezt akarják! — kiáltott fel Magyar János.

FANYAR MÁRCIUSI NAP. Az ég szürkén fényes. Néhány megtévesztő tavaszi nap után megint csak tél van. A falu sáros. A házak vedlettek. Tavaly nem meszeltek sehol, talán tavalyelőtt sem. Gunnyasztanak a házak, az emberek is várják a dologidőt. Egy-egy már megy ki a határba, szőlőt metszeni. Vörös Mihály trágyát hord. Megrakta roskadásig a kocsit, a trágya nehéz, kölcsönkérte a szomszéd lovát a maga egy lovához. Megy kifelé a faluból, recseg-nyikorog a kocsija, folyik belőle útján a trágyalé. A barna, nedves szalma meg hull... Szétnéz a földeken. A földekről sokat beszélnek mostanában, hogy így meg úgy, nem munkálják meg földjeiket az új gazdák. Nem művelhetik meg, ennek így kell lennie, ezt előre is így gondolták ki, most már még a tényeknek is ellenállnak. Mert csodálatos, a földeket mégis fölszántották, nagyrészüket bevetették. Amelyik földön meg ott korhad a tavalyi tarló, azon már arattak a nyáron, — más képen nem lenne rajta tarló, — így hát majd az idén is felszántják.

Mintha az ország lappangó urai rendeletet adtak volna ki: a földekről pedig váltig azt kell állítani, hogy nincsenek bevetve. Ha Vörös Mihályt megkérdeznék: mondja csak, az új gazdák fölszántották-e és bevetették-e a földjüket, ő zavarba esne. Kis tétovázás után azt felelné: nemigen. Nem mondaná, hogy nem, de azt sem, hogy igen. Pedig itt él a faluban, kijár a határba, látnia kell, hogy mi a valóság. Hivatkozna arra, hogy a szomszéd Sz.-n van egy nagy terület, amely nincs bevetve. Ő nem látta, de így mondják.

És az a terület miért nincs bevetve? No, aztán most úgy kell mondani, mint a leckét az iskolában:

nincs ló, nincs ökör, nincs tehén. (Azt is hozzá kell tenni, hogy disznó sincs, baromfi sincs. Hogy miért nincs? Az okot lehetőleg el kell háritani a németekről is, a nyilasokról is.) Traktor sincs. Illetve nemigen van. És ha van, nem kapni olajat. Meg aztán megették vagy eladták a vetőmagot.

Pedig Vörös Mihály jóra való ember, nem irigykedik az új gazdákra, még örült is tavaly a szerencséjüknek. Keserű Márton gyerekkori cimborája, segített neki, amiben tudott. Dehát ő is csak azt tudja, amit másoktól hall, nem járhatja be az egész határt, nem nézhet meg külön-külön minden parcellát és nem olvashatja meg az állatokat. Mások sem tudják, hogy száztizenkét pár ló van a faluban, azelőtt meg százket pár volt. Csak arról tudnak történeteket, hogy hogyan maradt meg némely ló. Magyar János úgy mentette meg a négy lovát, hogy mély vermet ásott és abban rejtette el őket. Neki meg, Vörös Mihálynak, úgy maradt meg az egy lóva, hogy valahányszor veszedelem fenyegette, már hogy szedik össze a lovakat, mindig gombostűt szúrt a térdébe, a ló sántított, tehát nem kellett.

Tehén, az igaz, hogy volt a faluban kétszáz, most meg van nyolcvan. A gyerekeknek azért jutna tej, már ha a tejet a gyerekek kapnák. De hozzák föl Pestre. Újszülött különben alig van. „Nem volt kedv a gyerekesináláshoz.”

A falu külső képe még mindig változatlan. Talán ettől is van, hogy a lélek és az értelem olyan nehezen akar megújulni, hogy annyira nem tud elszakadni a múlttól. Ha úgy éjszaka, a telihold világánál végigsétálna valaki a falun, valami messziről visszatért szülöttje, azt kellene éreznie, hogy nemcsak a szülőföldjére tért vissza, hanem kiutazott a

mai időkből is, vissza a rég elmultnak vélt korba. Már persze éjjel volna ez így, amikor az emberek alusznak.

Ha öreg ember lenne az illető, kereshetné az éjszaka csöndjében, meg is találhatná az ifjúságát, akár azt is hihetné, hogy ezernyolcszázkilencvenben jár a világ. Községháza, vendégfogadó, a takarékpárti épülete, néhány bolt a lezárt redőnyével, a templom, az iskola... no, az iskola új épület, de nem zavarná ez sem az illúziót, mert új épületek akkor is keletkeztek. Az utcák rajza ugyanaz, a Fő-utca, a Piac-tér, arra mennek a Füzes felé, erre meg Nagypusztá felé, néhány régi fa, mondjuk a Déréknél a vadgesztenyefa, házak előtt az eperfák, a magas jegenyék, az artézi kút... hát akkor még nem volt, de mondjuk, ezt nem is venné észre az andalgó. A Piac-téren a Hősök szobra, — hát ezen elcsodálkozhatna: ez meg mi? Dehát semmi. Minden álomba, éber álomba belecsúsznak látszólag értelmetlen képek. A Szöllősek rogyant viskója, benne alszik özvegy Szöllős Andrásné. Vajjon volt-e vacsorára egy kis kenyérkéje? Itt meg Keserűék laknak. Fiatalok, szépek, egészségesek. Milyen szelid gyerek a kis Marcika. A nagymamája jár-ke, Marcika mindig a szoknyájába kapaszkodik... Ez a Deák boltja. Milyen szorgalmas az asszony! Egész nap az üzletben van, de végzi a háztartást is, még most is, pedig az apró Balázskával is mennyi baja van... A Virág Mátyás háza. Kara Péterék. Ez a Kara Péter török származású lehet, sötétbarna a bőre, a szeme fekete, a bajusza, a haja is koromfekete. A neve is török szó, azt jelenti, hogy fekete... Talán már járja Fekete Szabó a falut és szerződte az embereket aratáshoz, csépléshez.

Fekete Szabó, Sánta Szabó, Vörös Szabó! Hát ha egyszer olyan sok a Szabó. Azután Mérges Kovács, Részeges Kovács, Hosszú Kovács... Csend van, alszanak a tyúkok és a tehenek, de kóborolnak a macskák. Egy-egy kutya ugatni kezd, mert hát micsoda dolog az, hogy valaki az utcán andalog? Talán még a bútorok is alszanak ilyenkor. A sublódban akad kávé, rizskása, süvegcsukor... Talán a Ferenc József-képen is alszik az öreg király. Le-feküdni nem tud, még leülni sem, mert nincs szék a képen, de a szemét bizonyára lehúnyta. A Petőfi halálán még kora este leheveredett Petőfi és majd csak reggel ül fel újra, hogy vérével tovább fesse a betűket: Hazám. Hová lehetne azonban betérni lenyugodni? A kocsmá be van zárva. Ha zörget az ember, talán kinyitják, talán a szolgáló tüzet is rak és csinál, ha mást nem, egy kis rántottát... Reggel korán kelnek az emberek, mint ősidők óta teszik. Csakhamar kikerülnek az utcára is. Adjon Isten! Aztán lehet velük beszélgetni. Csakhogy akkor már rá kell eszmélni a valóságra. Beszélnek, panaszkodnak és tele vannak politikával.

Igen, ezerkilencszáznegyvenhat március tizenharmadikát írunk, megváltozott a világ, a lelkeket fölforgatták a nagy események. Milyenek is a lelkek? Az öregek... hát azok nagyjából kétfélék. Az öreg gazdagoknak mégcsak jó, mert egész nap acsarognak és ezzel szépen elszórakoznak. Az öreg szegények azonban csüggedtek. Ők nem acsarognak, inkább szinte büntudat marja őket, mert hogy nem tudnak már örülni.

A fiatal szegényekben nagy lelkesedés lobogott, különösen tavaly akkor, amikor a földosztásnak nekiláttak. Majd mi magunk! — mondták büszkén

és bizottságokat alakítottak. Tüzük azonban kicsit lelohadt, mikor a küzdelembé belemerültek és lépten-nyomon sokasodtak eléjük az akadályok. Akinek nem jutott föld, az sérült lélekkel ment haza, abban csaknem ellenséges érzés dúl. „Akkor inkább másnak se!” Bár akadt, aki nem is kívánt földet. Talán gyáva volt. „Mit csináljak vele?” „Meg voltam eddig is a két kezemmel, meg leszek ezután is.” Más meg keveselte amit kapott. „Kétszer annyi elég lenne, de így!” Búzás nem akart földet, Petró dohogott, mert az övé a Laposon csupa homok, Kis András későn jött meg a katonaságból, nem szólt érte senki, nem igényelhetett neki más. Boldizsár József is a földosztás után került haza, de Sarok meghalt, az ő részét neki juttatták.

Tavaly még a gazdák kezükre jártak az új földtulajdonosoknak. Még Magyar János is csaknem szívesen kölcsönözte a lovait, Nyári a traktorját, legalább úgy mutatták. Később kinyílt a szemük, szétnéztek, megtapogatták magukat, megvagyunk, élünk, mondták és megeredt a szavuk. Az idén már csak így beszél Dér András a Boldizsárral: — Majd csak akkor lesz iga, ha a sajátommal végeztem, de magának akkor is csak utoljára, amikor másnak már nem kell. Szakál Dániel a szegényekhez húz, pedig neki negyven holdja van. Szívesen segíti őket. „Hiszen ha mindenki olyan lenne, mint a Szakál, akkor nem lenne semmi baj.”

Sokan siratják a régi világot. Keceli ugyan szakadatlanul hirdeti, hogy az már nem térhet vissza. Hogyan tudja ezt? „Csak beszél, beszél, az egyik fülembe be, a másikon ki.” A világ mindig olyan volt, hogy a szegényember ellen fordult... Az öreg Keserű sóhajtozik, hogy jobb lenne már meghalni,

pedig a fia, az ifjabb Keserű Márton kapott hat holdat, meg még a Jani is, aki nem vészett el a háborúban és egyszercsak rongyosan, fáradtan, lesóványodva beállított a házhoz.

Az öreg Keserű ennek sem tudott örülni. Tisztelte, félte, szinte szerette egész életében az urakat, a felsőbbiséget. A lelkében is szegényember volt. Az ő felszabadítása már elkéssett, már régesrégen is elkéssett volna. Szótlanul ül a konyhában, egész nap a tűzhely mellett. Simogatja ősz bajuszát, barátkozik a macskával. Néha pipára gyújt, ha kap valakitől egy kis dohányt. Hajdan nyulánk, magas ember volt, öregségére meghajolt, alacsonyabb lett, még azonfelül is, hogy egész nap sarkatlan papucsban totyog. A haja hófehér lett az idők folyamán. Feje a homloka táján megkopaszodott. Régi, szép arca ma is szabályos, csak a szeme körül szaporák a ráncok és mintha egykori egyenes orra is meggörbült volna. A fogai javarészt megmaradtak, szorongatja velük az égő meg a kialudt pipa szárát, a menyegaz unokája agyaraknak mondják a nagy, sárga fogakat.

Ül félrehúzódva naphosszat, mégis útjában van az egész családnak. A parasztok nem szeretik az öregeket, mert keserves munkájukkal kell őket eltartani. Pedig az öreg Keserű keveset eszik. Nemcsak mert kisétüvé vált, hanem szándékosan is mennél kisebb terhére akar lenni a családnak. Hiszen segítené is nekik, tevékenykedik olykor, ha nem gyötörné az az átkozott köszvény vagy mi, amely néha görcsbe húzza a kezefejét és az ujjait, meg a térdét is nyomorgatja. Azért is jobb lenne már meghalni, hiszen lám, nem ér az élet semmit, amikor vén az ember és nyomorult.

Este Keserúéknél összeül az egész család. Az öreg, a fia, a menyé, Jani, meg annak a felesége. Nem kis család, öten vannak, de azt is lehetne mondani, hogy hatan, mert Jani felesége várandós. Néha vendég is beállít hozzájuk. Csakis szegényember, mert egymáshoz vagyon szerint járnak a falubeliek, a szegény a szegényhez, a gazdag meg a gazdaghoz. Jobban megértik egymást így. Az öreg Keserú vélekedése szerint ez így is van rendjén. Merthát mi a csodával kínálnák ők meg a gazdagabbat? Meg aztán idejönne ebbe a konyhába? Aztán, ha ők mennének át a gazdaghoz, mármint a fia meg a menyé, azoknál mindig akadna valami, egy kis pogácsa, bor, talán még svárgli is.

Vacsoráznak Keserúék, kukoricakása a vacsora, paprikás zsirral. Nem is rossz. Az öregnek ki szokták mérni a porcióját a tányérba. Amikor már kiürült a tányér, meg szokták kérdezni illetudásból, hogy akar-e még. Ez az egész az asszonyok dolga, ifjabb Keserú Mártonnak nem tetszik, de nem szól bele. Az öreg azt szokta felelni: Köszönöm, nem kell. Vagy még enyhébben: Köszönöm, elég volt.

Jobb is, hogy ezt mondja, mert ha kellene neki, akkor kapna még, de az asszonyok ugyancsak vasvilla szemekkel néznének rá és beszélnének róla a háta mögött. Hogy többet eszik, mint egy dolgos fiatal. Hogy zabál, hogy nem győzi az isten sem.

A kását most is kimérik a tányérra és mikor megürül a tányér, megkérdezi a menyé:

— Akar még?

Jókedvükben vannak Keserúék, lassú beszéd, nevetgélés, békesség, a macska az asztalláb mellett nyivákol ennivalóért, föl-fölnyujtva a fejét. Az öreg felel:

— Egy kicsit.

Kap még a tányérjára, eszik, a vasvilla tekintetek elmaradnak, effélékről folyik a szó:

— A Dérnének ellopták egy kacsáját.

— Váljon az egészségére annak, aki megeszi.

— Sült kacsá, nem rossz!

— Jó a kukoricakása is, ha van rá elég zsír.

— Tettem rá eleget.

— Hát azért jó. Csak egy kis bor dukálna hozzá.

— Majd azt a Magyar János issza meg.

— Ejnye, dobj már ennek a macskának valamit, ne nyávgogjon itt.

— Mi a csodát? A kása nem kell neki, igen paprikás.

— Uri gusztusa van.

— Majd tejberétest csinálok neki.

Az öreg is elmosolyodik:

— Hús kellene neki.

— Az. Sült egér. Mert az elevenet nem fogja meg, hiába zárom be a kamrába.

BEÁLLÍT KESERŰÉKHEZ MAGYAR JÁNOS
meg a felesége. Tyúfene! Hát ezeket mi szél hozta? De nagyon barátságosak egyszerre! A csodálkozás nem volt egészen igazságos, mert Magyar János csak önző nagygazda volt, vérmes, haragos, üzte a háza népét, a munkását, de nem volt gőgös. Máskor is megtörtént már, leginkább vasárnap, hogy átnézett Keserűékhez. Pedig nem volt egykorú egyik férfival sem. Nem volt a pajtásuk. Az öreg Keserű Mártonnál fiatalabb, az ifjabbnál már öregebb volt. Az ifjabbra meg nagyon sokszor haragudott is.

Falun az a szokás, hogy a vendéget borral kínálják meg. Magyar János az egyik zsebéből is, a másikból is, kihúzott egy-egy üveg bort:

— Demokrácia van! Nem érvényesek a régi szokások. A vendég hozza a bort.

— Ejnye szomszéd, nem kellett volna, megszégyenít bennünket.

— Hátha szégyen az, hogy valakinek nincs bora a mai világban, akkor bíz' én megszégyenitem az egész családot.

— Minek ez, Magyar bácsi? — így erősködik még a fiatalasszony. — Mi nem szoktunk bort inni.

— Éppen azért hoztam. Meg aztán én szoktam. Azért is hoztam.

A férfiak, mármint a három Keserű, csak hallgatnak. Az öreg Keserű szaporán pislog.

— Röstellem, hogy nem kínálhatom meg magukat semmivel.

Magyar János nagyot kacag:

— Pedig azért jöttünk. Mondom odahaza az asszonynak, hogy jó volt a pulykahús, de most már valami dobostorta is kellene. Azt mondja az asszony, menjünk át Keserűékhez, hátha ott adnak. Azt' átjöttünk.

— Ne bolondozzon már! — inti Magyart a felesége.

— Megszégyenít bennünket, — ismétli Keserű Mártonné. — Igazán sajnálom...

— Csak sajnálja, szomszédasszony! Mi is mindannyian sajnáljuk, tehát bánatunkban iszunk.

Négy poharat tesz le Keserűné az asztalra, de csak erőltetésre, Magyar megtölti a poharakat:

— Egészségükre!

Magyar az egyik poharat az öregnek nyújtja. Az húzódik.

— Csak igyon, Marci bácsi. A többiek majd azután.

Borozgatnak, a bortól lassanként megmozdul a Keserűék nyelve, az öregé is. Nekibátorodik az öreg, csillog a szeme, kipirosodik az arca. Aztán csak rákezd, ami telhetik tőle, hogy hát cudar ez a világ, már esztendők óta. Az ember csak él, azt nem tudja miért. Magyar nevetve veti közbe:

— Nem tudja azt még a pap sem, nemhogy az ember tudná.

Az öregből csak ömlik tovább. Olyan világ már sohasem lesz, amilyen régen volt.

— Már soha nem leszünk fiatalok — nevet Magyarné.

— Hát milyen volt az a régi világ? — kérdezi Magyar az öreget, biztatva. — Sosem hallottam róla — s ravaszul hunyorít egyet.

Az ember megélt tisztességesen. Mindig volt mit ennie. Húst is ehetett az ember vasárnap. Azt az ember nem volt ilyen ágrulszakadt, mert ruházkodhatott is...

— Ezt Keczelinek mondja meg, Marci bácsi! Az akasztófárávaló Keczelinek.

Hogy miért éppen Keczelinek, azt nem értette az öreg, de nem zavartatta meg magát... Régen vehetett az ember csizmát, szűrt, ruhát. Olyan subát az sz.-i vásáron, hogy még az unokája is viselhetette.

Keserű Jani nevet:

— Azért nincs nekem subám.

Olyan posztóból vehetett az ember ünneplő ruhát, hogy harminc esztendeig hordhatta. Nem

olyan volt, mint a mostani rongyok, drága pénzért. Hat forint volt egy pár csizma! Az embernek megvolt mindene, ami kellett. Most meg a rongyot sem tudja a szegény ember megfizetni. Most cserélnek a faluban, lejön az a városi szélhámos, azt' valami repedtsarkú cipellőért, ami már az ő frajlájának nem kell, el akarja vinni a háztól a disznót, a borjút, meg amit lát, mind... Volt az embernek kaszája, ásója, kapája, szerszáma. Mára szöveget se kapni drága pénzért, meg drótot, meg madzagot. Hatvan krajcár volt egy kiló hús.

— Hús! Arra iszunk egyet.

Magyar megint megtölti a három poharat.

— De kellett nekik a háború! Hogy elpusztítsanak mindent, tönkre tegyék a szép világot és elveszejtsék a szegényembert...

— Szegényt és gazdagot egyaránt! — javítja ki Magyar János.

Az öreg csak beszél tovább:

— Mikor én még aratni jártam Nagypusztára! Megkerestem az egy esztendőre való kenyeret. Nem mondom, megvontuk a falatot a szánktól, ha valamire spóroltunk, hogy megvegyük, de azért sohasem éhezünk. Disznót is hizlaltunk minden esztendőben, mert az aratók kukoricaföldeket is kaptak felesben. Igen jó úr volt a bérlő úr.

— Na úgye! — helyeselt az öregnek Magyar János. — Aztán a rohadt Keczei mégis azt mondja, hogy a napszámosember, a dolgozó-ó-ó — mintha én aludnék egész nap — sohasem élhetett meg.

Most az ifjabb Márton félénken közbeszól:

— A szomszéd csak nem tudja elfelejteni azt az előadást. Pedig már régen volt, van egy esztendeje.

— Nem felejttem el én azt soha. Mert akkor hallottam életemben először olyan izgága beszédet. Mondhatom, a bőr majdnem lesült a pofámról, hogy hát ilyent is lehet, ezt is szabad. Akkor veszünk el mi mindnyájan.

Jani szeretne valamit mondani, de nem mer, mert ő itthon gyerekszámba megy, akinek hallgatni illik. A nagyapját kezdi hát bízgatni:

— Azt mordja el tyatya, hogyan volt az a disznótor Nagypusztán.

— No, disznótor is! — kiált Magyar János és az asztalra csap. — Aztán még ez a disznó Keczei azt hazudja, hogy szegényembernek nem volt mit ennie.

Dehát halljuk csak, hogyan is volt az a disznótor! Mert az csakugyan volt, és ha elmondják, az mégsem politika.

Addig noszogatják az öreget, — amíg az végre is belekezd a már százszor elmondott történetbe. Az a disznótor, úgylátszik, a legkedvesebb emléke. Jó is hallani ebben az ínséges világban és szinte közhírré tenni, pontosan az ő beszédében:

— A' régön vót, több annak má, mint hatvan esztendeje. A Mándli, a nagypusztai kanász, névnapot tartott. Antalnak hitták, januárban van Antal napja, tizenhetedikén. Hízlaltak egy jókora kocát, aztán a névnapi levágták. Vendégöket is hívtak a torra. Szombati napra esött az Antal-nap, este vót a tor, másnap úgy is vasárnap vót, gyüttek tizen, a falubú is, mög a szomszédos tanyákrú. Még Szikespusztárú is eegyütt az ottani kanász. Én még gyerök vótam, de igön szeretött a kanászné, má hogy Mándliné, ujan faros mönyecske vót, monda édosapámnak, hogy engöm okvetlenű vi-

gyön ee. Estefelé möntünk ki a pusztára, a disznót má röggée lévőgták, amire mink kiértünk, mögvót má készen a kóbász, a hurka, nekünk má nem akadt más dógunk, csak önni, mög inni. Hát én igön fentem a fogamat a torra, má débe nem öttem sémmit, hogy lögyön hely a gyomromba. Aztán estig sé öttem égy falatka könyeret sé, emlékszők rá, hogy még szögény édösatyám azt mondta, azé' né csináj komédiát, de ú is alig övött débe, csak azt mondta édösanyámnak, hogy nem éhös. Amikó mink kiértünk, mer még útközben édösatyám bemönt a Karáékhoz, löhetött má hét óra. A többiek má ott útek a házba, jó be vót durrantva a kemöncébe, csak a kutasi tanyárú hiányzott még a Berecz, mög a fia. Ez testvére vót az asszonynak, ez a Berecz. A fia mög ujan tizennyóc éves legényke vót, ujan tejfölösszájú. Vót ám ott ujan, aki messzi tanyárú gyütt, négy óra járásnyirú. De eegyütt abba a csikorgó hidegbe, pedig esött a hó is. A konyhába a katlanba égött a tűz, oszt nagyba dógozott a két asszony, a Mándliné mög az anyja. Beűtünk mink a szobába, oszt borozgattunk. Amikó möggyütt a Berecz mög a fia, mingyá hozta is a fiatalasszony a levest. Vót hát előssző fejleves finom metétt tész-táva. De ujan sárga vót ám az a metétt a tojástú, mint a sáfrány. A levesön mög csak úgy csillogott a zsír. Mögöttük a levest, akkó behozta az asszony a főtt húst. Torma vót hozzá. Igön-igön finom hús vót, csak úgy elomlott az embör szájába. Én jókora darabot mögöttem, még a szégény édösapám azt súgta, hogy né tömd ám tele magad, Marci, mer más is lösz még. A Bereczöt csak éccő köllött kináni az asszonynak, kivött a tányérjára még égy jókora darab húst. Csak ögyél Lajoskám, biztatta az asszony,

mert a Bereczöt Lajosnak hitták. Amikó mögöttük a húst, behozta az asszony a tötött káposztát. Finom káposzta vót, csakúgy úszott a zsírba. Oszt akkora takartak vótak benne, mint az öklöm, jó rizskásával, mer akkó még löhetött rizskását kapni, nem úgy, mint máma. Mögöttem három takartat, mer én csak bírtam, de az édösapám má törűgette ám a homlokát, mert kiverte a verejték. Ögyenek, ögyé Lajoskám, mondta az asszony, oszt a Berecz bevágott még három takartat. Amikó mögöttük a tötött káposztát, kimönt az asszony, azt' behozta a pecsönyét, kóbászt, hurkát. Savanyú uborkát, mög savanyú paprikát tött mellé. Akkó azt mondja ám a Berecz: A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hogy pecsönye is van, mög kóbász, mög hurka, nem öttem vóna annyi káposztát. Mer Örzsének hitták a fiatalasszonyt. Nevettünk a Bereczön, de nekiláttunk a pecsönyének is. Csak ögyenek, ögyél Lajoskám té is, — mondta az asszony, — a Berecz mögin vött a tányérjára, osztán csak légyűrte.

— Amikó mögöttük a pecsönyét — mondja nevetve Keserű Jani.

Az öreg rá sem hederít, meséli tovább:

— Amikó mögöttük a pecsönyét, kóbászt, hurkát, akkó kimönt az asszony, azt' béhozta a rétest.

— Az anyjuk istenit! — kiált föl Magyar János. Mindnyájan nevetnek.

— Egész nap sütötték a rétest, az asszony mög az anyja. Huszonhat tepsi rétest sütöttek. Vót mákosrétes, diósrétes, túrusrétes, mög zsömjemorzsás rétes, de ujan rétes, hogy csurgott belúle a zsír.

— Azt' olyan sárga volt, mint a sáfrány — incselkedett Jani.

— Csak te ne szólj bele — intette az anyja.

— A Berecz mögin csóvájja a fejit, azt keservesen mondja: A-anye Örzse, ha tudtam vóna, hogy rétes is van, nem öttem vóna annyi pecsönyét. De azér bevágott vagy húsz darab rétest. Csak ögyenek, ögyé Lajoskám, — mondta az asszony, én mászuszogni sé tudtam, édösapám sé, de a Berecz mögin lényelt néhány darab rétest... Amikó mögöttük a rétest, behozta az asszony a hájaspogácsát, mögin csak mondja a Berecz...

Most az öreg is mosolyog:

— A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hogy pogácsa is van, nem öttem vóna annyi rétest. De azé övött az a pogácsábú is annyit, hogy mög sé löhetött számonni. Csak ögyél Lajoskám! Aztán övött még... No akkó mög vót még fánk, baracklekvár-raa. Mögin csak mondta ám a Berecz, hogy a-anye Örzse...

— Ha tudtam vóna, hogy fánk is van, nem öttem vóna annyi pogácsát.

— Az. Azt mondta. Nem övött vóna annyi pogácsát, de azé csak úgy faata a fánkot. Ujan fánk vót ám, mint a pihe. Aztán csak úgy izzadta a zsírt.

— Más nem volt? — kérdezte Magyar János.

— Hanem aztán még bepakót az asszony a Berecznek egy jókora csomaggal mindenféléből.

— Hogy útközben hazafelé szegény Lajos még eszegethessen.

— Az lehet, hogy útközben is eszegetett.

— És nem betegedett meg senki?

— Nem.

— A szegény Lajos sem?

— Nem hallottam róla.

— No — csapott le a történet velejére Magyar János. — Ez volt a régi jó világ! Ez volt a Kánaán. Volt itt ennivaló mindenkinek bőven.

— De vót ám! — zúdította rá az öreg Keserű.

— És az az égetnivaló Keceli, meg a többi zsvány, ezt a világot akarja elpusztítani.

Az ifjabb Keserű Márton is ki merte nyitni a száját, de csak éppenhogy:

— Elpusztult az már, elpusztította a háború. Nincs azon már mit pusztítani.

Magyar János:

— Nincs-e? Majd meglátják. Én tudom, kik pusztítják...

Magyarné megbökte az urát. Hogy hallgasson.

Magyar János ránézett mérgesen az asszonyra, nagyot fújt, aztán hallgatott. Megint fújt néhányat. Ezek a Keserűék is meg vannak már fertőzve.

— No, igyunk még! Arra a jó hájaspogácsára.

De már csak két pohárkával futotta a második üvegből.

— A-anye, Örzse, ha tudtam vóna, hoztam vóna még egy üveggel.

— Nem kell annyit inni — vélte Magyarné.

— Ezek az emberek, ezek az emberek! — sópánkodott Mártonné — ezeknek csak a bor meg a pipa kellene.

— No, én nem sokat pipázok, se nem iszok, — dörmögte az ura.

Magyar János:

— Inni kell, pipázni meg muszáj. A Marci azt mondja, hogy ő se nem iszik, se nem pipázik. Hát ez a demokrácia? Vagy úgy! Ez is a reakciósok bűne. Az új világban majd másképp lesz, úgy-e Márton szomszéd? Akkor majd mindnyájan iszunk, meg pipázunk. Az asszonyok is, mert az lesz az igazi demokrácia. Mindenkinék lesz egy hosszú-szárú tajtékpipája és egész nap azt szíja, meg

mindenkinek kimérik reggel a napi ötliter bort, aztán azt meg kell estig inni. Mindenkinek egyformán.

Keserű Jani eddig nemigen szólt, mert nem szerette a nagyszájú, nagyhangú Magyar Jánost. Már szólt volna, de nem tudta, hogyan beszéljen hozzá, csak úgy tudta volna mondani, hogy Magyar úr. Semmiképen sem akarta Magyar bácsinak titulálni. De most már nem állhatta meg:

— Nem úgy lesz az. Ez csak olyan csúfolódás.

Magyar ránézett, még csak meg sem haragudott:

— Nem úgy-e, Jani? Mert nem pipázik majd mindenki, hanem aki ráér. Majd pipáztok ti. Mi meg, régi gazdák, majd dolgozunk. Az lesz aztán a demokrácia.

Jani felborzolódtott:

— Tudja azt, Magyar úr, hogy nem erről van szó. Csak azt akarjuk, hogy mindenki dolgozzon.

— Mi a fene? Akarjuk? Már te is belekeveredtél? Aztán — ezt körülnézve a többieknek mondta — a fiatalúr haragszik rám, úgy szólít, hogy Magyar úr.

— Azért én nem haragszom.

— Hála Istennek. Mert már megijedtem. Félős ember vagyok ám, azt' téled ugyancsak félek. Azért csak nehogy haragudj rám.

Jani elpirult. Zavart lett, mégis rászánta magát:

— A disznótorban is az az igazság, hogy azért ettek annyit az emberek, mert máskor alig ehettek valamit.

Magyar János az asztalra csapott:

— Nem igaz! Honnan tudnád te? Láttál te ekkorkát is a régi világból? A mult háború előtt még csecsszopó voltál. Majd a nagyapád elmesélheti...

— Már elmesélte elégszer.

— ...hogy itt valóságos Kánaán volt. Volt itt áldott jó kenyér, hús, baromfi, bor annyi, hogy az kimondhatatlan. Ott legeltek Sz-en a grófi birtokon a nagy gulyák. T-n az óriási birkanyájak. Akkora búzatáblák voltak D-n, hogy az egyik végükről nem lehetett a másikra ellátni. Gőzekével szántották a gabona alá a földet. Te még nem is láttál gőzekét. De nem is látsz már. Mert elrakhatják a gőzekét a spájzba, azt' kávé dárálhatnak vele. Már-hogy csak dárálhatnának, ha lenne kávé. Mit tudsz te?

— Keveset. De azért én is tudok már egyetmást. Majd előkerül megint a gőzeke.

— Hogyan kerül elő? Minek? Kolhóz lesz a vége, mi? Azt akarod mondani.

— Azt én nem mondtam.

— Nem. Csak akartad. De a szentséges kutya-istenit...

— Ne káromkodjon már! — csitította Magyar a felesége. — A Janinak is szabad beszélni.

— De szabad ám! — vágta ki büszkén Jani.

— Ejnye, ne szemtelenkedj már, Jani! — riadt meg az anyja.

Magyar Jánosban elhült a vér. Elakadt a szava. Csak fújt nagyokat és csóválta a fejét. Az ifjabb Keserű Márton ravaszul mosolygott:

— Ne bántásatok a Janit.

PÁSZTOR ENDRE LESZ AZ ÚJ TANÍTÓ a faluban, Dudás helyébe. Füzér marad, ellene semmi kifogás nincs. A másik két tanító sem zavart sok vizet, legfőljebb, hogy a „tanterv szerint tapították, nevelték a gyerekeket.”

Pásztornak Budapestről kell elutaznia új állomására. Reggel indul a vonata. Fél az utazástól, mert nem tud tolakodni. Hogy biztosítsa magának a helyet, futárkocsira vált jegyet, a jegy rengeteg pénzbe kerül, utazása költségeit persze csak úgy tudja elintézni, hogy egy ruháját eladja.

Hosszú a vonat, mégis megtömik az emberek. Már a pályaudvaron se férnek el mind a vagonokban, sokan a lépcsőkön állanak vagy a kocsik tetejére másznak fel. Hűvös, bár napos az idő, a tetőn

mihelyt elindulnak, szinte megdermeszti az embereket a légáramlás.

A vonat jó darabon lassan kúszik, mint egy lomha kígyó. Pásztor az ablaknál ül és nézi a várost, melytől el kell búcsúznia. Látja a háború művét, a romokat. Vajjon mire tanítják most a falusi gyermekeket? Meg kellene nekik mutatni ezeket a romokat, ha lehetne és a hidakat. Mindenfelé törött kövek, szétzúzott faszerkezetek és rozsdás ócskavas. A vasak nemrégén még gépek voltak, a gépek felrobbantak és maradványaik olyanok most, mint holt élőlények csontdarabjai.

A fák köröskörül még kopaszok. A vonat is, a kocsi belseje is kopott, vedlett, az ablakok hiányoznak, az üvegeket vékony falemezek pótolják, kis négyszögeket hagytak a lemezeken, ezeket üvegezték be és az ilyen réseken áramlik be a világosság. Ó, még sokáig ütközünk bele a pusztítás nyomaiba, itt a városban. De milyen lehet a falu? Szerencse, hogy a földeket nem tudták tönkretenni.

A vonat lassanként megered, már vágat, szinte repül.

A futárkocsi utasai mind ülnek. Egy kis csoport kártyázik, mások a levegőbe bámulnak. Van, aki újságot olvas, a Szabad Nép-et, kabátján pártjelvény. Egy falusi házaspár, csizmás nagybajuszú férfi és fejkendő, szoknyás asszony, egymásnak vetve vállukat ásítognak. Hát ezek, szegények, az Istennek se olvasnának nyomtatott betűt, a falu előreveti árnyékát.

De előre küldi vígasztalását is a falu: a földek errefelé köröskörül föl vannak szántva, egy részüket bevetették őszi vel... A föld, ahogy a tekintettel is szinte észrevehetően gömbölyödik, olyan,

mint egy bálnának vagy inkább egy roppant elefántnak a háta. Az is ilyen kimondhatatlan színű szürkés-barna. A fák és a cserjék rajta, azok az elefánt ritkás szőrözete.

Az ég fehérleőn fényes, a nap már magasan jár, gömbje vakítóan izzik, a gömb körül tűzben, lángban izzik nagy területe a mennyboltnak, belenézni nem is lehet.

Vasúti rendőr kéri a futárigazolványokat, hogy jogosan utazik-e bárki is ebben a vagonban. Egy nőnek nincs ilyen igazolványa. A rendőr mondja neki, hogy át kell mennie más kocsiba.

— Hova menjek? Hogyan menjek? — méltatlankodik a nő.

— Nem kellett volna ide beszállni.

— Hová menjek? Mégis csak embertelenség.

A rendőr zavartan védekezik.

— Ami szabály, az szabály, nem tehetek róla.

A rendőr elmegy, a nő nem mozdul. A szabály az szabály csakugyan, de nem foganatosítják. Pásztor azon töpreng, hogy vajjon mi lenne most az igazság? Aztán megint kinéz az ablakon.

Föld, föld, csupa termőföld, ezt mind fölszántani, megművelni — ez a létünk alapja, minden eltörpül e feladat mellett. Erre meg a városiakat kell megtanítani. Már persze azokat, akik ezt nem tudják.

A barna gyümölcsfák, rövid törzsükkel, széttárt, égnek vetett sok-sok karjukkal olyanok, mint egy-egy jajkiáltás. Mintha a házakból szaladtak volna ki a szabadba: segítség, jaj istenem! Talán a természet meggyőtrő gonosz tél miatt van ez.

Azután olyanok is ezek a gyümölcsfák, mint nagyfejű, kuszálthajú asszonyok. No, nem messze

már az az idő, amikor majd ragyog róluk a színes mosolygás, a nap már melegít, ontja a fényt és a hőt, a tetszhalottak nemsokára életrekelnek. Friss hajtások csillognak a napban.

Jóideig buckás volt a tájék. A buckák egyszerűen csak elmaradnak, a vonat elér a síkságra. A látóhatár kiszélesül, mind nagyobb kört ölel magába a tekintet, föld, fák, egy-egy tanya, kunyhó, egy ember szánt, kettő másik egy földszalag végében áll és tanakodik, valamit ők is terveznek a földdel. Később, a vonat rohant már vagy két kilométert, egy kövéres parasztember sétált a frissen szántott parcelláján, szét-szétvetve a lábait, lépkedett és egy zsákból markolva a magot jobbra-balra szórta, vetett. Milyen más géppel vetni — gondolta Pásztor, így kárbavész a vetőmag húsz százaléka... Egy kis állomás felé egy puli rohan a vonatnak, szalad mellette és kegyetlenül megugatja. Szinte úgy érezni, hogy a vonat menekülve fut előre.

A sinek mentén, közel hozzájuk talajvizek csillognak, tükrözve az ég kékjét, felhőit és az árokparti fákat.

T-ig kell utaznia Pásztornak, ott átszáll majd a helyiérdekűre. Szedelődzik, kimegy a lejárathoz, kihajol. Az állomáson nagy embertömeg várja a vonatot. Megtudja, hogy a várakozók az előbbi, a helyi vonattal utaztak T-ig és itt fölszállnak erre a vonatra, mely viszi őket tovább. De hogyan szállnak fel? Hiszen a vonat már Pesten zsúfolásig megtelt, ülnek az ütközőkön, tanyáznak a tetőkön, lógnak a lépcsőkön.

És lassanként mégis felfurakodik valamennyi. Ez eltart persze egy jó negyedóráig. Pásztor megtudja azt is, hogy a helyiérdekű már elment, az

csak az első vonatot szokta megvárni. Itt kell maradnia estig. Baj. Mit csináljon addig? Hol tölti az időt, mit eszik? Elmegy az állomási büfféhez, ott csak bort árulnak, semmi mást. Be kell mennie a faluba, az négy kilométerre fekszik az állomástól.

A pesti vonat, ahogy magába szedte a rá várakozókat, indul. Egy kis távolságból nézve, ember-tömegekkel a tetején, tarkaruhás nőkkel is az oldalán olyan, mintha virággal hintették volna meg. Csodálatosan szörnyű utazás. Valaki lábbal áll a lépcsőn, mások mögött, kezével a kapaszkodót fogja, más meg mögötte áll és őbelé kapaszkodik.

Pásztor gyöngetestű ember, a poggyásza meg nehéz. Itt hagyhatná, valamelyik vasutasra bízva. De nem dézsmálják-e meg a poggyászt? Inkább cipeli magával. Minden száz lépés után leteszi, vár, hátha kocsi megy a falu felé. Egy kocsi ment, de az tele volt rakva, meg utasa is akadt, aki a kocsis mellett ült. Jött egy másik kocsi. Kisleány ült az ülésen egy fiúval, a leány hajtotta a lovakat.

— Halló, kislány!

A kocsi zörgött, a gyerekek egymásnak hajolva nevetgéltek, de azért a leány feléje fordult.

— Nem venne föl? — kérdezte Pásztor.

A leány elnézett... és hajtott tovább.

— No, ezeket sem én neveltem — dörmögött Pásztor.

Vajjon kinek, minek néznek? Mert hogy nem szeretnek, az bizonyos. Így elmélkedett Pásztor. Nadrágos ember, talán zsidó, talán kommunista! Ez a barátságtalanság már alighanem politika.

Hosszú és nehéz út a faluig, a poggyással. A bőrrönd kemény és durva bőrfogója alaposan meggyötri a Pásztor tenyerét.

Eléri a falut, kocsmá iránt érdeklődik, a falu belsejében mutatnak neki egyet. Nyitva van. A kocsmáros ül egy asztalnál és néz a levegőbe. Italt kaphat, már mint bort, de ennivaló nincs. A kocsmáros komendál neki egy másik kocsmát. Odamegy. Éppen takarít a kocsmában egy kislány, súrolja a padlót. Nem fűtenek, cudar hideg az ivószoba. Ennivaló nincs, de hajlandók a vendégnek rántottát sütni, csak hogy van-e kenyere, mert azt nem adnak.

Régi utazások jutnak Pásztor eszébe, melyekről könyvekben olvasott. Még az országutakon is akadtak csárdák és meg lehetett bennük ebédelni. Micsoda állapotok! Istentelenül tönkretették az országot. Soha még ilyen nem lehetett. A tatárjárás? Gyerekjáték volt ehhez képest, mert csak egy évig tartott. Jöttek, mentek a tatárok, bizonyára egy-két esztendő alatt újraéledt minden.

Egyedül ül az ivóban, a kislány még mindig takarít, most már az ablakokat tisztítja, pislant olykor egyet a vendég felé.

— Járnak ide vendégek?

— Nemigen.

— Hm!

Később a kislány még ezt mondja:

— Ezelőtt jártak sokan.

Jaj, mi lesz itt estig? Megöli az unalom. Újságot vesz ki a zsebéből, azt olvassa. Elálmosodik, mert reggel korán kellett fölkelnie. Elbóbiskol, de akkor meg fázni kezd. Benn az ivóban hidegebb van, mint odakünn, a kocsmárosné is besétált a konyhából, beszélgetnek, elmondja, hogy nem fűthetnek, mert nincs kinek. Egy-két vendég ha fázott, beültették a konyhába, ott ég a tűz most is. Hát aztán fölírt a

detektív és beadta a rendőrségre, merthogy csak az ivóban szabad kiszolgálni.

Pásztor csak a fejét csóválta.

— Tessék talán kiülni a napra! Annus!

— Már viszem a széket — kiált Annus.

A felhők szétfoszlottak, a nap kisütött. Odakünn kellemesebb volt üldögegni. Jött a kocsmáros. Lehet-e vele beszélgetni, mert ma már nincs úgy, mint mondjuk a tatárjárás után.

Öregember a kocsmáros, nehezen ered meg a szava. Amikor már beszél, akkor is félig-meddig behúnyt szemmel, gyanakodva nézi az idegent. Mit akar itt? Miért kérdezősködik? Óvatosan felelget:

— Hát... vannak itt, kérem, mindenféle pártok, én nem sokat törődök velük... A kommunista párt ott van, kérem, amint ki tetszik menni az utcára, fölfelé a túlsó oldalon, közel ide, ki is van rá írva. Éppen vele szemben van a szociáldemokrata párt. Hogy parasztpárt? Az is van. Hogy hol is? Bizony, nem is tudom... te Annus!

Annus már a konyhában forgolódik, de hall minden szót:

— A téren, mindjárt a templom mellett.

— Eh, számár, az a kisgazdapárt... De majd megmondják ott... Ebbe, a kisgazdákéba, vannak itt nálunk a legtöbben beiratkozva. Hát kérem, ez a mi vidékünk.

Földosztás volt. Igen, azzal baj van. Nem művelik meg a földeket. Nem tudják, meg nem is akarnak dolgozni... A falu régen igen gazdag volt, most már teljesen ki van fosztva, a híres birka-tenyésztés, az sincs már, alig maradt birka.

— Vannak itt kultúrelőadások?

A kocsmáros még inkább behúnyta a szemét.

Nem igen tudhatta, mi az a kultúrelőadás. Nem felelt.

A kislány éppen kijött a konyhából, minden takarítást, tisztogatást befejezett és most a cipőjét kezdte puccolni. Hallja a kérdést, ő felel rá, hogy vannak-e kultúrelőadások:

— Vannak. Ma is lesz, én is elmegyek.

Pásztor megőrül. Vannak tehát előadások, ez a kislány is elmegy a maira. Nem is nézné ki belőle az ember. Itt áll, lyukas harisnyában, a küszöb előtti kövön, puccolja a cipőjét, már készül az előadásra. Ez a legfontosabb, az előadás. Tanítani kell a népet, szakadatlanul, a városban is, a faluban is. Történelmi előadásokat kell tartani, melyekben megmagyarázzák a népnek, mi volt a feudalizmus, mely most végre megdőlt Magyarországon is. Beszélni kell nekik a gonosz urakról, akik a legnagyobb kegyetlenséggel bántak jobbagyaikkal, volt eset, hogy lassú tűzön pirították őket. Hogy mik a demokrácia alapelvei. Hogy miért kellett felosztani a földet. Hogy a gazdasági leromlás után a nagybirtok sem tudott volna annyit termelni egy-két éven át, amennyi a szükségleteket kielégíthetné. Hogy összefogásra, munkára van szükség. Hogyan kell az új gazdáknak fokozatosan berendezkedniök, hogyan műveljék a földjüket, mit termeljenek. Százféle előadás kell, mindenfelé az országban ezer és ezer, folyamatosan, egy nagy újjáanevelő iskolának kell lennie az egész országnak. Talán eljönnének ezekre az előadásokra, bizonyára eljönnének. Ez a kislány is oda készül.

— Miről szól a mai előadás?

— A Csárdáskirálynét játsszák a Gazdakörben.

— Vagy úgy!

Pásztor lehajtotta a fejét s megint elbóbiskolt, hosszú a nap, sohasem érkezik el az este.

Később fölállt, nyujtózott egyet, megkérdezte, hol lehetne cigarettát venni, hát nem lehet sehol. Jegyre lehet kapni hetenként tíz darabot. Tíz darabot egy hétre, hogy meg ne ártson. Pesten meg korlátlanul árulják a cigarettát, feketén.

Elment az egyik pártba. Beszélgetett a párttitkárral. Rövid ideig, mert a titkár éppen készült a vonathoz, Pestre utazik. Lelkes, erélyes, értelmes embernek látszott a titkár. Ötszáz tagja van a pártnak, mondta. Ez szép szám. Most az értelmiségiek beszervezésével foglalkozik. Van köztük jó anyag. Persze nagy a reakció is. A földosztással nincs semmi baj. A pártok elég élénk életet élnek. Azután áttért a titkár egy kis helyi ügyre. A község határában húzódó csatornáról beszél. Nem elég, hogy elvezették a vadvizeket, a mocsarakat, mert így meg nyaranként egészen kiég a szikes talaj és semmire sem alkalmas. Régen sósízű fű termett rajta és ez a legelő volt a birkák tápláléka, azért volt itt híres a birkatenyésztés. Most új feladat, hogy zsilipeket kellene építeni és a földet nyáron öntözni. Kiváló rizs teremne rajta. És így tovább. Nem baj, erről is lehet beszélni. De a csevegésnek vége szakadt, a titkárnak mennie kellett.

Az egész falu maga a köves országút és az abból szétágazó néhány mellékutca. A járdák kövezettek, ó, ez nagy szó. Van sportuszoda. Egy ügyvéd házának a fala tele van pingálva, még a kerítés is. Óriási fehér betűkkel írták fel: „Ki a népnyzó ügyvéddel!” „Itt van a nyilas reakció főfészke!” „Eljön a leszámolás.”

Egy gyermeklány ült az ablakban. Nevetgélve játszott valamivel. Pásztor megállt a ház előtt és olvasta az ügyvéd címtábláját és a feliratokat. A kislány ránézett, hirtelen elkomorodott és ijedten bámulta az idegent. Hogy kicsoda és mit akarhat?

Az országúttal párhuzamosan egy ér szeli át a falut és felosztja két részre, egy kisebbre és egy nagyobbra. Az érben hidegen fénylik a víz, benne végig nád nő. Fahíd vezet át az éren. Következik egy útkereszteződés. A sarkon, kis emelkedésen villaformájú ház, az is kocsmá. Ide betér Pásztor, mert nincs hol lennie. A kocsmá előtt, a vasrácskerítésen belül egy báránybőrsapkás, kis fekete-bajszú férfi ássa a kertet.

Az ivó üres, se vendég, se személyzet. Pásztor leül. Nemsokára belép a báránybőrsapkás férfi. Kiderül, hogy ő a kocsmáros. Jóképű ember.

Pásztor egy kisfröccsöt kér. Megkapja a fröccsöt, a kocsmáros is iszik, vizet. Beszédbe kezdenek. A kocsmárosból csak úgy árad a panasz. Kifosztották. Elvitték a rádióját, a gramofonját, az asztalokról az abroszait, elvitték a disznóit. Tragikusan panaszkodik, úgy szaval, mint Lear király, szinte énekelve, mint egy régimódi színész. A hangja zeng, betölti a jókora termet, szép a hangja, tiszta, érces. Hát kik? — és csodálkozóan néz Pásztorra.

— Jó hangja van önnek, — mondja Pásztor.

— Még az se lenne? Operaénekes voltam.

— Baritonista?

— Igen. A feleségem meg primadonna volt. És most kocsmárosok vagyunk.

Kiderül azután, hogy a kocsmárosnak van egy jókora kertje, tele gyümölcsfával, az asszony ép-

pen kint dolgozik a kertben. Szeretik mind a ketten a kertimunkát, a növényeket, virágokat, a fákat, különösen az állatokat. Pásztornak éppen ki kell mennie, kisszükségre. Átsétál az udvaron. Tyúkokat, kacsákat, malacokat lát. Meglátja a kertben a primadonnát. Az arcáról messziről nem tudni milyen, de az alakja, ahogy a földbe szúrt ásóra támaszkodva áll, olyan, hogy lehet benne gyönyörködni. Szép emberpár ez a kettő. Gyerekeik is vannak, egy növendéklány éppen bejön az ivóba. Hm! Boldog emberek lehetnének és mégis tragédiát játszanak, legalábbis a férfi.

— Tudja, kocsmáros úr, hogy a pestiek csak fájó irigységgel nézhetnének magukra?

Elsimul a kocsmáros arcán az indulat, ránt egyet a vállán:

— Elhiszem.

— Ház, kert, fák, állatok! Mi kell ennél több a mai világban? Higyje el, önök páholyban vannak és onnan nézik a nagy előadást. Mit mondjon például egy tisztviselő? Akinek annyi a fizetése, hogy két napig sem élhet meg belőle.

A kocsmáros, mintha meghökkent volna, felüti a fejét, igazít egyet a sipkáján:

— Hát én nem is panaszkodom. Nem a megélhetésről van szó, hanem, kérem, ez az egész mai rendszer. Az ember ma még megél, nem mondom, de mi lesz majd később?

— Majd csak lesz valahogyan. A föld és a munka, ez az, amiből majd megélünk ezután is. Most arra feleljen nekem, meg vannak-e itt művelve a földek? Mert csak ez a fontos.

— Fenét vannak. Nincs itt, kérem semmi, csak a nagy huzavona, meg a nagy szegénység. Egyesek

persze jól élnek. Ronda egy falu ez, tessék elhinni. Csak egyet mondok, van itt most egy színtársulat, ma reggel jöttek. Szegények nem tudták, hova jönnek. Fáj a szívünk, nekem is, a feleségemnek is, amikor beszélünk róluk. A feleségem már sirt is miattuk. Ma este játszanák a Csárdáskirálynét és most már öt óra van, de még nincs zongorájuk. Pedig van a faluban legalább huszonöt zongora, de senki nem adja nekik kölcsön az övét. Hát ilyen ez a falu. Az a bűdös paraszt vagy az a betyár úri ember nem adja, félti. Járnak, kérem, házról-házra, mint az örültek, kétségbeesve könyörögnek, hiába. Pedig arról talán még fogalmuk sincs szegényeknek, hogyan fognak itt éhezni. Mert itt, ebben a faluban uram, nem kapnak egy falatot sem. Mert ilyen világ még nem volt száz év előtt sem, a színiélet csecsemőkorában. Már akkor több kultúra volt az emberekben, mint ma. De mit is beszélek, kultúra! Kell ezekneknek kultúra? Ezek csak zabálni akarnak, a módosabbak meg flancozni. Pedig, az istenit az anyjuknak, a könyvből, meg a színházban szívatnának magukba egy kis emberséget, meg valami illemet, meg hogy mi a modor. Legalább azt tanulnák meg, hogyan kell enni, mert azt sem tudják. Összeülnek az asztalhoz hatan, heten, aztán egy tálból merik a nyálas kanalaikkal a csuszpájzt. Olyanok, mint a disznók a vályúnál, csodálom, hogy nem pállik ki valamennyinek a szája.

AZ ÁLLOMÁSRA KORÁN KELL KIMENNI, ezt tanácsolta Pásztornak a kocsmáros is. A pogyász reggel óta nem lett könnyebb, mert csak egy kis kenyér fogyott belőle. Nehéz volt cipelni. Elha-

ladt ugyan az úton egy-két kocsi, de Pásztor nem akart fölkérezkedni egyikre sem. Nem szeretete volna, ha megint úgy jár, mint délelőtt. Úgyis azt gondolta már, hogy az a kislány talán nem értette meg, mit akar. Így, ha nem kérezkedik, épségben megmaradhat az a hite, hogy ha szólna, a derék parasztember szívesen fölvenné maga mellé az ülésre. Miért ne?

Visszanézve meglátott egy utána baktató szegényembert. Addig-addig rakta le a bőröndjét, pihenésül, míg a szegényember utolérte.

— Jó napot — köszöntötte a szegényembert. — Nem hozná el az állomásig ezt a bőrönöt? Megfizetem a fáradságát.

A szegényember megállt, megnézte a bőröndöt, azután szó nélkül megfogta, megemelte és elindult vele.

— Nagyon nehéz nekem, nem tudok terhet vinni. Nem jó a szívem — mentegetődzött Pásztor.

A szegényember csak hallgatott. Egy darabon szótlánul haladtak egymás mellett. Látszott, hogy a szegényembernek sem olyan könnyű az a koffer. Kicsit meghúzta a vállát és gyakran kellett átvennie egyik kezéből a másikba.

Egyszer csak mégis megszólalt a szegényember.

— Volna, kérem, egy cigaretta?

— Van, hogyne.

Elővett a zsebéből Pásztor egy papírdobozt, abban még volt néhány Munkás. A szegényember letette a koffert, elvett egy cigarettát és rágyújtott. Megint mentek szó nélkül. Hm! De hallgatag ember! Pedig ezt is ki kellene kérdezni, annyi kocsmáros után:

— Idevaló maga, ebbe a faluba?

— Igen.

— Van földje?

— Nincs.

— Hát itt is volt földosztás, nem kért?

— Nem.

— Miért nem?

— Nem kértem.

— Hát nem lenne jobb, ha egy kis saját földje volna?

A szegényember nem felelt.

— Öregségére mégis lenne valamije.

A szegényember csak egy-két perc mulva mondta erre:

— Mindegy az. Amíg dolgozni tudok, megélek, amikor meg már nem tudok dolgozni, hiába lenne az a föld is.

— Nem egészen úgy van.

És Pásztor várt, hogy a szegényember folytassa. Az megint csak hallgatott.

— Mondja csak, meg tudják-e művelni a földjeiket azok, akik most kaptak?

A szegényember megint hosszabb idő mulva mondta:

— Van aki meg tudja, van aki nem.

De ezt úgy mondta, olyan kedvetlenül, mintha azt is hozzá fűzte volna, hogy: Most már ne nyaggasson az úr!

— És miért nem tudja az, aki nem tudja?

A szegényember nem felelt. Hanem, mintha ló lenne és megcsapkodták volna az ostorral, úgy elkezdett sietni, hogy valósággal szaladt. Így elébe került jókora távolsággal Pásztornak.

Pásztor fanyarul állapította meg, hogy az interjú nem sikerült. Az interjúvolt nem hajlandó nyilat-

kozni. Elmerengett hát. Mi lehet ennek a szüksé-
vúsnak az oka? Talán ilyen ennek a szegényem-
bernek a természete? Vagy kissé bárgyú? Vagy bi-
zalmatlan? Vagy talán olyanvalaki, akinek azért
nem adtak földet, mert nem érdemli meg? Nem le-
het tudni.

Megérkeztek az állomásra. Illetve még az állo-
más előtt vagy kétszáz lépéssel megállt a szegény-
ember és letette a bőröndöt:

— Én erre megyek — mutatott a síneken ke-
resztülvezető útra.

Már meg is pöccintette a kalapját és el akart
indulni.

Pásztor adott neki hetvenezer pengőt. A sze-
gényember kicsit nézte a pénzt és így szólt: — In-
kább tessék még egy cigarettát adni.

Azt is kapott. És csak akkor köszönt, amikor
már Pásztor köszönt neki.

A helyiérdekű szerelvénye künn állott a pályán,
majd később tolatják be és akkor is megvárja a
kilencórás pesti vonatot.

Buzgó utasok már hatkor kimentek a szerel-
vényhez és beültek a kocsikba. Pásztor is úgy tett.
A kocsik mind ablaktalanok voltak és az ablaknyí-
lások lemezekkel sem voltak beszegezve. Máris fúj-
dogált a szél és mind hűvösebb lett az idő.

Egy jóalakú, nyulánk férfi ült Pásztor mellett.
Sok csomagja volt, tömött hátizsák a hátán, még
egy zsák és egy bőrönd a kezében. Előbb leült, azu-
tán fölállt és csak akkor tette le a hátizsákját. Rá-
nézett Pásztorra. Szabályosképű, csillogó feketesze-
mű, nyírott barnabajszú ember volt és mikor a ka-
lapját levéve megsimogatta a fejét, látszott, hogy
nagy és borzas a haja, kalap nélkül afféle művész-

feje van. Mintha a Carmen című operából jelent volna meg Don José, aki katonából a cigányok közé keveredve csempésszé vált. Az arca mintha szüntelenül mosolygott volna. Mintha mindjárt beszédbe akart volna keveredni a szomszédjával. Mivel mégis hallgatott, Pásztor már el akarta kezdeni, majdnem ki is mondta: Hideg van! De megmaradt a gondolatnál. Majd kinézett a tájra. Lassan sötétedett, nem messze a szabadban valami tűz égett. Szinte jólesett a hidegben látni a lángok sárga lobogását. Így ültek már egy órája, amikor megszólalt az utas.

— Uram, megkérem egy kis szívességre. Lemegyek vizet inni, tessék addig vigyázni a helyemre és a csomagjaimra.

— Kérem.

Az utas kiment a kocsiból. Csakhamar fölszállt megint néhány ember, az egyik Pásztor mellé akart ülni.

— Bocsánat, ez foglalt hely.

És hogy jele legyen, hogy a hely foglalt, Pásztor föltette a hátizsákot a padlóról az ülésre. Igen nehéz volt, alig tudta fölemelni. Ugyan mi a csoda lehet benne? Ólom? Kíváncsiságból meg is tapogatta.

— Köszönöm — mondta útitársa, amikor tíz perc múlva visszatért. Az útitárs fölnyitotta a bőröndjét és ennivalót szedett ki belőle. Újságpapírt terített ki az ölében, arra rakta a papírokból és zsírpapírból kivett ételmet: kenyeret, főtt tojást, szalonnát, sültcsirkét, uborkát, pogácsát.

Enni kezdett. Ránézett Pásztorra:

— Tessék velem tartani.

— Ó, köszönöm, — mondta Pásztor elhárítón.

— Csak ne tessék szemérmeskedni. Nem vagyunk mi idegenek. Szakmáry vagyok. Ön tett ne-

kem szívességet. Képzelve el, ha ezt mind elemelték volna.

— Köszönöm, van nálam is egy kis elemózsia.

— Rendben van, azt meg majd azután esszük meg. Majd ha elakadunk és künn állunk valahol a pályán reggelig. Én már megterítettem, tessék csak hozzálátni. Mert ha nem esszük meg, elromlik.

Pásztor húzódozott, nyúlt a maga bőröndjéhez. Szakmáry megfogta a kezét:

— Ne utasítsa már vissza. Istókuccse megsértődök. Ne kéresse magát. Úgyis túlságosan sokat hoztam magammal.

Pásztor végre elfogadta a vacsorát.

Beszélgettek. Kiderült, hogy Szakmáry egy kis csereberére utazik, éppen oda, ahova Pásztor. A csomagjaiban rézgálic, gyufa, dohány, szacharin, két pár bakkanccs és inganyag van.

— Egy egész disznót lehet ennyi holmiért kapni, — nevetett Pásztor.

— Azt is kapok érte.

— No és hol szerzi a disznót?

— Tessék csak rábízni. Tudom én már annak az útját-módját.

— És mit csinál egy egész disznóval?

— A felét elviszem, a másik feléért meg újra lejövök.

— Fél disznót visz?

— Felet bizony. Csont, bőr, belső rész ittmarad, hús, szalonna, lesz legalább hatvan kiló. Nem könnyű mesterség ám ez.

Szakmáry nyelve megeredt. Csak úgy ömlött belőle a szó. Úgy látszott, hogy szeret dicsekedni. Mi az a hatvan kiló? Tessék csak egyenként megemelni ezt a három csomagot, ez se kutya. De ő

birja. Hozzászokott. Meg ez nem nagy távolság, Pestről idáig. T.ig teherautón jött, fölkéredzkedett rá. De eljár ő Baranyába, Békésbe is. Igen, igen, nevetett, ő közönséges feketéző. Mit csináljon az ember manapság, ebben az új demokrata világban?

Ezt gúnyosan mondta, úgyhogy bevált politikai hitvallásnak is. Nem feszélyezte magát. Demokrácia van, tehát csúfolni is szabad a demokráciát. Nohát mit csináljon a szegényember, tessék megmondani. Hivatalba menjen, azért a pár rongyos millióért? A gázra, meg a villanyra sem elég az ember fizetése. Ő bizony nem hagyja éhen veszni a családját. Megvárja, míg rendes viszonyok lesznek. Addig megél ő a jég hátán is. Aztán okoskodnak azzal az igazolással is. Demokrácia. Egy sereg embert ki akarnak zárni a megélhetésből. Ez a demokrácia? Ez az igazság?... Úgy él hát az ember, ahogyan tud, nem igaz? Hát nem könnyű kereset. Olyan terheket kell cipelni, hogy egy tevének is elég lenne. És a kockázat, a veszély! Egyszer már elfogták, valaki följelentette. Tudja is, hogy ki, majd ha „úgy fordul,” ellátja a baját. Őt libát vettek el tőle. Tessék elképzelni, mekkora kár. Pedig föl van szerelve iratokkal alaposan, minden eshetőségre. Ilyen engedély, olyan engedély, azt is igazolhatja, hogy közcélra szállít; ha disznót visz, akkor igazolványt szerez arról, hogy a disznó megbetegedett és kényszervágást kellett végezni. Bizony, így kell a szegényembernek ügyeskedni.

— Szép — mormogta Pásztor, leplezve megbotránkozását, hogy hadd beszéljen Szakmáry úr tovább. Lehet tőle tanulni.

— Feketézés! Ez csak olyan buta szó — magyarázta hévvel Szakmáry. — Mi az, hogy feketézés?

Mindennek megvan a rendes ára, falun is, Pesten is. Hát most már ki feketézik? A bűdös paraszt, akitől veszem az árut vagy a miniszteri tanácsos úr, akinek eladok belőle?

Bűdös paraszt! Szakmáry úr tehát úriember, a javából.

— Aztán ki tudja abból a bűdös parasztból kiszorítani, amiye van? Aztán mi lenne egész Budapest élelmezésével, ha nem jutna fel így is feketén, a hús, a zsír, a liszt? De továbbmegyek, azt tessék nekem megmondani, hogy miből vesz tőlem szalonát az a mai tisztviselő, akinek a legális jövedelméből cigarettára meg gyufára sem telik. Én ugyan tudom, mert látom, meg aztán csak egyszerű számvetést kell csinálni. Feketézés! Uram, ezt azok a rohadt újságírók találták ki. A nyavalya törjön ki minden skriblert.

Csak nem katonatiszt volt ez a Szakmáry úr?
— tünődött Pásztor.

— Mit csinálok én? Bűnt követek el? Hordom az élelmet a városnak! Nem én magam eszem meg. Bár én, az istenit az anyjuknak, megeszem a magam porcióját minden nap, én bizony nem koplalok. Koplaljon az, aki csinálja a mai törvényeket és rendeleteket. Az persze nem koplal. Koplal az a szegényember, a kis tisztviselő.

— Azt hiszi, hogy a munkások olyan jól élnek?

— Jól! Azokat tömik, uram.

— Érdekes. No látja, ezt én nem is tudtam.

— Higyje el nekem. Megvan azoknak a bérük, meg ilyen kalória, olyan kalória, még talán vitamin is. — Szakmáry úr nevet. — Én meg menjek el valahova körmölni, hat-nyolc millióért. Így mondják,

hogy hatmillió, nemhogy becsületesen megmondanák: kapsz te barom egy hónapra hatszor ötven fil-lért, azaz három pengőt, aztán élj meg belőle és fogd be a szád.

Pásztort most már elöntötte az indulat. Úgy érezte, hogy valami gorombát kellene mondania Szakmáry úrnak. De minek? Szakmáry urat úgysem lehet az álláspontjától eltéríteni. Szakmáry úr az a kutya, amelyikből nem lesz szalonna. Egy-két mélyet lélekzett Pásztor és szerényen csak ennyit mondott:

— Ön elfelejti, hogy ez egy lerombolt, kirabolt ország. Csak hogy kik rombolták le. Ilyen heves volt ön ezelőtt két esztendővel is? Akkor is így lázongott?

Szakmáry meglepődött és észbekapott:

— Ne értsen engem félre, uram. Gyűlöltem én azokat is, a két év előtti vezető urainkat. A nyilasokat meg pláne. Tőlem akasszák fel Szálasit meg a többit mind a lábuknál fogva. Én mindig a dolgozó szegény ember pártján álltam.

Most már szikrázni kezdett Szakmáry szeme és vonaglott az arca:

— Vagyok olyan kommunista, mint ön vagy akárki más.

— Én nem mondtam, hogy kommunista vagyok.

— Nem kell azt mondani, ön az! Csakhogy én is az vagyok, ha a dolgozó szegény emberről van szó. Tudom én, mi a nyomorúság. Én is dolgoztam már havi harminc pengőért. Mi pénz volt az? Hát engem nem zsákmányoltak ki? Érettségizett ember létemre terhet hordtam a Braun és Weiszfeld uraknak. Ki futó fiú voltam náluk. Én több vagyok uram, mint kommunista, mert én anarchista vagyok. Én éle-

temben mindig gyűlöltem a gazdag embereket. Hát nem ez a kommunizmus?

Nem egészen! — akarta mondani Pásztor. De kényszeredett mosollyal, reménytelenül ráhagyta:

— Pontosan ez.

— És tessék elhinni, minden irányzatnak, minden politikának mindig a szegényember issza meg a levét. A gazdagnak soha semmi baja. Most is mi történik? Azt a nyavalyás keretlegényt, mert azt mondta a Kohnnak, hogy görbe az orra, egy-kettőre felkötik. A nagyfejűekkel hónapokig elvacakolnak, de a legtöbb nagyfejű szabadon jár, meg most is hivatalban van. És negyvennégyben meg hogyan volt? A gazdag mindig kihúzta magát a csávából. A Chorinoknak meg a Kornfeldeknek semmi bajuk sem történt.

Szakmáry elhallgatott, krákogott egyet, Pásztorra nézett mereven és várta a hozzászólást. Mert amit most mondott, az szent igazság.

Pásztor másra akarta terelni a beszédet:

— Hogyan csinálja ezt a cserét? Mit visz magával falura? Tudja előre, hogy hol mi kell?

Nem tud mit válaszolni a nyavalyás! — gondolta Szakmáry és felelt a kérdésre:

— Mindegy, hogy mit viszek, duma dolga az egész, uram. A dumához meg értek.

Mosolygott és ezt gondolta: Hiszen látod, csues! És folytatta:

— Rásózok én a parasztra mindent. Eladok én neki még koporsószőget is. Úgy csapom be, hogy kétfelé áll a füle. Kulák a gazdag paraszt, nem igaz? Nem kell nekem a kulákat kímélni! Meg aztán itt ...ben, ahova most megyek, megvannak már a haverjaim. Ön hova utazik?

— Ugyanoda ...-be.

Szakmáry meghökkent. Hirtelen megbánta, hogy túlságosan eljárt a szája, ránézett Pásztorra:

— Remélem, igazat ad nekem mindabban, amit mondtam.

Pásztor már majdnem kimondta, hogy: Tökéletesen. Mert hát mit tegyen ő Szakmáry úrral? Mégis meggondolta a dolgot:

— Ez nem fontos.

Ezt az elutasítást persze megértette Szakmáry. És így folytatta:

— A politika, uram, huncútság, mindig is az volt. Ez a kis látszólagos feketézés meg semmi. Kinek árt? Nem is eladásra viszem én most azt a kis húst, már persze ha kapok, hanem magamnak kell. Hogy legyen otthon a családnak mit enni. Három fiam van nekem, uram, azok úgy esznek, mint a sáskák. A multkor meg kórháznak szállítottam egy kis zsírt, lisztet. Első ugyebár a beteg.

És egészen belehajolva Pásztor arcába, mélyen belenézett a szemébe, hogy istókuccse úgy igaz, ahogyan mondja.

Megérkezett a pesti vonat. Leugráltak róla, akik útjukat a helyiérdekűvel folytatják. Abba a kocsi-ba is, amelyben Pásztor és Szakmáry ültek, sűrűn tódultak fel. Próbáltak elhelyezkedni, nagy zsongás-bongás közt, Julis gyere ide, itt van ülőhely, Sanyi, siess már, szabad kérnem arrább azt a pakkot, nem kérem, itt ülnek, itt kérem nincs fenntartott hely, ne tolakodjon már, a jó Isten áldja meg még elsodor. Akinek nem jutott hely a padokon, az állva maradt, egy-kettőre megtelt az egész kocsi. Volt, aki letette a cókmojkját a padlóra, letelepedett rá és mosolyogva nézett körül, hogy lám ő milyen prak-

tikus. A körülötte állók majd hogy nem a vállán ültek. Pásztor eddig fázott, most érezte, hogy a sok nyüzsgő test meleget áraszt magából, csak az volt a baj, hogy egy sokszoknyás asszony ült le előtte a padlóra, az szegény olyan bűdös volt, mint a görény. Pásztor behunyta a szemét és szunyókálni kezdett. Lehetett, mert Szakmáry is elhallgatott, most már túlságosan nagy lett volna a hallgatósága.

— De kemény ez a hátizsák, mi van benne? — kérdezte egy asszony csak úgy a levegőbe. Szakmáry felelt neki:

— Tört arany.

Az asszony nevetett:

— Elhisszük. Hol száll le? Mert majd utána megyünk ám.

Ezt még hallotta Pásztor, aztán elaludt.

A végcélnál együtt szállt le Szakmáryval. Igen sokan szálltak le itt a vonatról, mert az állomás három községnek épült. Pásztor nézte a várakozókat és kiáltozni kezdett:

— Tamás, Tamás! Nincs itt Tamás úr?

Gyenge hangja a zsivajban elveszett. Szakmáry segített neki és csengő hangon elkiáltotta:

— Tamás ú-úr!

Nem várta senki Pásztort. Elindultak.

— Nehéz az a bőrönd? — kérdezte később Szakmáry.

— Elég nehéz.

— Adja ide. Viszek én négyet is, ha muszáj. Vagy tróger az ember, vagy nem.

— No ne tréfáljon.

— Viszem én, istókuccse, ha nehezebbre esik.

— Bolondság.

A falu felé vezető úton egy kocsmá van, áradt belőle a sárga világosság.

— Ide betérhetnénk egy kis forralt borra. Egészen átfáztam — indítványozta Szakmáry.

— Nem, nem. Nekem sietnem kell.

— Megiszunk egy-két decit, azután sietek én is.

— Nem, kérem. Így is már alusznak, akiknél megszálllok.

— Csak úgy vendégségbe tetszik menni?

— Nem, hivatalos ügyben.

Ettől megint meghökkent Szakmáry.

— No, csak népoktatás — mondta még Pásztor, nevetve a Szakmáry zavarán.

— Akkor meg pláne tessék bejönni ebbe a cse-hóba. Két perc az egész. A két decit nem forraltatjuk föl.

— Ön csak menjen — szólta Pásztor, de a bőrröndjét letette, mert kegyetlenül vágta megint a fogantyú a kezét.

— Nos hát? Bemegyünk?

— Én nem.

— Makacs ember. Azért... ne gondoljon ám rólam semmi rosszat. Mondom, én szegényemberpárti vagyok. Én még a földosztást is helyeslem. Csak azt nem helyeslem, hogy nem adnak nekem is valahol vagy húsz hold szőlőt. És komolyan nagy igazságtalanságnak tartom, hogy a régi kormány öt holdat ígért azoknak a magyar katonáknak, akik egy tankot kilőnek, ez a mostani meg nem adja meg nekik. Miért nem? Hát azok a magyar katonák harcoltak és becsülettel védték a hazát!

Pásztor felkapta hirtelen a bőrröndjét:

— Most már menjen és igyon meg öt liter bort, már nem árthat meg magának. Jó éjszakát!

Nem is fogott kezét Szakmáryval.

Szakmáry még utána nézett és káromkodott egyet:

— Az anyád demokrata istenit! — és indult be a kocsmába.

PÁSZTOR CSATLAKOZOTT A FALU FELÉ
sietőkhöz és kérdezősködött tőlük, hogy hol lakik Tamás tanító. Az egyik azt sem tudta, ki az a Tamás. Már hogy tanító? Lehet. Vannak néhányan, az ember nem is ismeri őket. A Dudást, azt ismerte, de az elszelelt a faluból, mert nyilas volt. A másik már hallott Tamásról, de azt nem tudta, merre lakik. „Erzsi néni, nem tudja merre lakik a Tamás tanító úr?” „Dehogynem tudom. A Práczki mellett az az alacsony kis ház.” „Á fenét, ott a Füzér lakik.”

Végre akadt egy asszony, aki ajánlkozott, hogy elvezeti a Tamás házáig, mert ő úgyis arra megy. Egy kis csapattal ment Pásztor, szótlánul hallgatta a csevegésüket. Ügyet sem vetettek rá.

— Így aztán nem vettem, ha odafönn is ilyen drága az orvosság. Itt a patikában tegnapelőtt egy milliókétszázezerbe került...

— Teremtő Isten!

— Annyiba. Aztán minden héten meg kell neki csináltatni. Mondom a gyógyszerésznőnek, az Isten áldja meg, nagyságos asszony, számítsa már olcsóbban, nincs is annyi pénz nálam. Azt mondja, ő nem számíthatja olcsóbban, mert annyi az ára, megint emelték a szorzószámot. Mondom, akkor mit csináljak? Azt mondja, majd behozza Tóthné a pénzt. De mondom, otthon sincs annyi pénz. Azt mondja, akkor adjon érte tojást, vagy lisztet, vagy szar-

lonnát, amije van. Mondom, nincs énnékem semmim a világon, csak éppen egy kis tojásom, mennyi tojást adjak érte? Azt mondja, hogy adjak érte ötvennyolc tojást. Mondom, ötvennyolcat? Hát mennyibe számít egy tojást a nagyságos asszony? Azt mondja, húszezer pengőbe. Mondom, hát hogyan húszezerbe, én máma reggel huszonötért adtam a tojást, ami kis pénzem van, az is abból van, a Deák vette meg. Azt mondja, hogy ő nem számítja drágábban, mint húszezer, mert a faluban most annyi a tojás ára, azt mondja, hogyha Deák magának huszonötezret adott, akkor az szerelmes magába.

Nagyot kacagott az egész társaság, a beszélő asszony maga is nevetett, aztán folytatta:

— Mondom, hogy ötvennyolc tojásom nincs is odahaza. Azt mondja, hát mennyi van? Mondom, harminc. Azt mondja, akkor vigyem be a harmincat, a többit meg majd megadom. Aztán indulok, hogy hazaszaladok a tojásért, azt mondja, az orvosságot csak vigyem el. Elvittem az orvosságot, aztán viszszaementem a harminc tojással. Így aztán még a patikában is tartozok huszonnyolc tojással... Mindenki zsírral, meg szalonnával, meg tojással fizet, ott áll a pult alatt egy nagy kosár, azt' abban a rengeteg tojás.

— Mit csinál azzal a sok tojással?

Egy férfi mondja:

— Mit? Eladja! Húsza számítja, azt' huszonötért eladja.

— Á! Nem árul az semmit. Megtartja, azt' megesszik mind.

— Nem rossz asszony az, hitelbe is kiadja az orvosságot.

— Pesten meg máma harmincnyolcezer volt a tojás.

— Mennyi?

— Harmincnyolcezer.

— A tűz égesse el őket. Itt meg húsz, meg huszonötezer.

— De csak használna már az az orvosság.

— Fenét használ az — mondja a férfi, aki az előbb is megszólalt.

Egy fiatalasszony leinti:

— Majd csak használ. Nem kell mindjárt károggni.

A kis csapat kosarakkal a kézben, batyukkal a háton, meghajolva, úgy sietett, hogy Pásztor alig tudott velük lépést tartani. A fiatalasszony, akinek csak kisebb batyuja volt, odaszólt most neki:

— Látom, nehéz a koffer, tessék ideadni, majd én viszem egy kicsit.

— Dehogy viszi, lelkem, csak nem csinálók csúfságot.

— Viszem én. Jobban bírjuk mink a terhet, mint az úr. Tessék csak ideadni.

— Nem, dehogy adom — tiltakozott Pásztor és erőltetve magát megsziporázta a lépteit.

Közeledtek a faluhoz. A hold szépen megvilágította az utcát, a házakat, látszott a torony is. Nem lehet csúnya falu — vélte Pásztor. Az utat mindkét oldalán fasor szegélyezte.

— Holnap lesz a Jucika esküvője.

— Holnap?

— Kíváncsi vagyok, milyen lesz a lakodalom ebben a sanyarú világban.

— Lakodalom? Dehogy lesz lakodalom. Nincs azoknak semmijük, se a lánynak, se a vőlegénynek.

— Miféle lakodalom lenne? Babot ennének, meg kását?

— No hát ilyent sem hallottam még, esküvő lakodalom nélkül.

— Az a! Mindig csak a bab, meg a kása, meg a krumpli.

— Az én uram meg csak nevet, azt mondja, hogy hiába, ő szereti a babot is, a kását is. No, van is benne része.

— Nem is olyan rossz a bab, csakhogy kolbász kell bele.

— A kolbászt hozzágondoljuk.
Nevetnek.

— A kolbászt megeszik a Nyáriék.

— Pedig mink dolgozunk, mint a barmok. Most is, ha jövő héten nem lesz ló, hát nekiállunk és felkapáljuk az egész laposi két holdat.

— Ugyan!

— Fölkapáljuk mink. Sötétben elkezdjük, sötétig kapálunk, aztán vasárnap is kapálunk. Ha a két karunk leszakad, akkor is kapálunk. Mire várjunk?

Már bent jártak a faluban. A kis csapat fogyatkozni kezdett. Ki haza érkezett, ki meg valamelyik kis utcába elkanyarodott. Az asszony, aki nek Tamásék felé vezetett az útja, odaszólt Pásztornak:

— Mink erre megyünk.

— Egy perc csak. Kicsit pihentetem a kezemet. Pásztor letette a bőrröndjét és nagyokat lihegett.

— Segítenék, de annyi cókómókom van. Ezek a csomagok is mind a kezemben...

— Nem kell, dehogy kell. Remélem hamarosan megérkezünk.

— Nincs messze

Hallgattak. Pásztor várta, hogy valamibe, akár-mibe kezdjen az asszony, de az csak állt, meg-igazította a kendőjét, ásított egyet. Pásztor az elgyötört tenyerét simogatta. Mivel az asszony sehogysem szólalt meg, azt kérdezte tőle:

— Pesten volt?

— Pesten.

— Milyen volt az utazás?

— Hideg volt. Hogy azokat az ablakokat nem tudják már megcsinálni. Mire várnak? Az embernek még a csontjait is átfújja a cüg.

— Könnyebb volt az ablakokat elpusztítani, mint aztán most megcsinálni. Ahhoz rengeteg sok üveg kell ám. És az üveggyárakat is elpusztították.

Lehet, hogy így igaz, de azzal az asszony nem sokat törődött.

— No, mehetünk — mondta Pásztor.

Elindultak, megint csak szótlantul.

— Van ura úg-e? — kérdezte később Pásztor.

— Van.

— És földjük van-e?

— Van egy kevés.

— A földosztáskor kapták?

Az asszony szinte megsértődött:

— Dehogy kaptunk mink a földosztáskor. Az uramnak volt hat holdja, nekem is volt öt. Becsülettel szereztük mi, amink van.

Ó, itt előlről kellene kezdeni a leckéket — gondolta Pásztor. Ez lenne a szülők iskolája. Mert ezeket senkisémm tanítja.

— Jár ide újság? — kérdezte Pásztor.

— Nemigen. Mink nem olvasunk újságot.

— Miért nem?

— Mert drága. Meg nincs is időnk rá. Azelőtt járattunk újságot, de most azt mondja az uram, hogy öneki nem kell, mert úgyis hazudik... No, itt lakik a Tamás tanító úr. Ez az a ház... jóéjszakát adjon Isten.

Az ablakon világosság szűrődött ki, Pásztor megörült, hogy még ébren vannak.

Vendégek is voltak Tamáséknál. Füzér, meg Vida orvos és a felesége. Jókora szobában ültek, az asztalon boroskansó állt és poharak, a szobát megtöltötte a dohányfüst.

— Jaj, miért nem jött délben, jó ebéddel vár-tuk — mondta a háziasszony. — Éhes úgy-e?

Sovány, savószerű asszony volt Tamásné, két mélyen ülő szemével riadtan nézett. Az orvos meg egy rettentően úriember, kis nyírott, szőke bajusz-szal, barna sportruhában, bakancsban. Az orvosné szép és elegáns, mint egy pesti dáma a régi világban.

— Csinálok egy kis rántottát — ajánlkozott a háziasszony.

— Köszönöm, ne tessék fáradni, jóllaktam a vonaton.

— Persze — nevetett az orvos —, van étkező kocsink is a vicinálison. Haladunk, haladunk. Rohamos tempóban folyik az újjáépítés.

— Mi újság Pesten?

— Semmi különös.

Azért csak faggatták Pásztort, hogy hát mégis. Mert Pesten csak jobban lehet mindenről értesülni. Hogyan zajlott le a munkások tüntetése? Mert itt a faluban már azt hitték, hogy forradalom lesz. Igaz, hogy Pesten éheznek az emberek? Itt azt beszélnek, hogy Tito elmenekült Szerbiából,

hogy a királypártiak elfoglalták Belgrádot és amerikai repülők bombázzák a Tito-csapatokat. És hogy nemsokára megindulnak Mihájlovicsék és jönnek fölfelé. Azt is suttogják, hogy majd megint megszólal a sziréna és akkor mindenkinek le kell menni a pincébe.

Tamásné behozta a rántottát. Kolbász is került bele. Pásztor evett és megivott egy pohár bort. Most Tamásné kezdte vallatni:

— Mondja, Pásztor, mi lesz ezzel a szörnyű drágasággal?

— Azt én is szeretném tudni.

— Minket asszonyokat csak ez érdekel, hogy mikor lesz már vége. Semmi jót sem tud mondani?

— De igen. Azt, hogy nem fogunk belehalni.

Most Füzér is megszólalt:

— Ez az, ami nem bizonyos. A drágaság rohan, a fizetésünk meg csak cammog utána. Hónapról-hónapra jobban lemaradunk.

Tamásné nem tud megnyugodni:

— De mégis! Hogyan képzelik ezt a dolgot? Annyi okos ember.

Az orvos:

— Sehogysem képzelem. Csupa hozzá nem értő ember irányítja az ország sorsát.

Tamásné:

— Hogy most a tojás Pesten?

— Mit tudja azt ő! — inti a feleségét Tamás.

— Véletlenül tudom, mert tegnap láttam a kirakatban az árakat. Harmincnyolcezer egy darab.

— Az tegnap volt — veti közbe az orvos.

— Borzasztó! — sóhajt Tamásné. — Itt meg csak huszonötezer. De ne mondja ám el senkinek, mert itt is rögtön emelik az árát.

— Attól meg miért félsz? — nevet Tamás. — Nekünk nem árt, ha emelik.

Pásztorhoz fordul:

— Van ugyanis egy csapat tyúkunk.

Az asszony:

— Egy csapat. Ne beszélj már bolondokat. Kिलenc tyúkom van. A múlt héten még tizennégy volt, de öt megdöglött. Egészen belebetegedtem. Higyje el, ha az a kis földünk nem volna, hát egyáltalában nem tudnánk megélni.

Pásztor:

— Miből él a többi kolléga? Hogyan tudnak megélni?

Füzér felelt:

— Semmiből sem élünk. Nem élünk. Ilyen még nem volt, mióta a világ áll. Ilyen cserbenhagyása a fixfizetéseseknek.

Pásztor:

— No azért valamiből mégis csak élnek! Mert látom, hogy élnek.

Tamásné:

— Nem tudja azt itt senki, hogy miből él, legfeljebb a nagygazdák.

Füzér:

— Majd én megmondom, hogy mi tanítók miből élünk. Először is, nem élünk, hanem koplalunk. Másodszor, én például kapálok, ások, kertészkedem. Földem persze nincs, de elvállalok kukoricát, krumplit felesbe. Még napszámért is kapálok.

Az orvos:

— Márton is kapál. Meg van magántanítványa, egy gazda fiát abriktolja, attól kap valami eleséget. Mert itt minden eleségért történik. Én magam is

természetben szedem a honoráriumot a pácienseimtől. Egy foghúzás ötven tojás!

Pásztor a tojás szóra már émelyegni kezdett. Azt érezte, hogy tojásmérgezése van. Délben rántottát ebédelte, a vonatban Szakmáry főtt tojással is kínálhatta, a patikában tojásvalutában számítják az orvosság árát, akivel beszél, az a tojás árát kérdezi vagy mondja, most meg a foghúzás is ötven tojás. Szerencse, hogy éppen megette a rántottát, még nagyobb szerencse, hogy kolbász is volt benne. Az orvos beszél tovább:

— Én köteles vagyok persze a pénzt is elfogadni, de a paraszt szívesebben fizet élelemmel. Pénze nincs, nem is tartaná, ha volna is, mert valósággal elolvad a pénz a sublótban. Mert ha beteszi a fiókba, egy hét múlva meg kinyitja a fiókot, hogy kivegye, már a felét éri annak, mint amikor kapta. Cserekereskedés folyik itt, tiszta középkor...

Füzér:

— Nem is középkor, hanem ókor. Visszazuhanunk az ősi állapotokba, amikor még nem ismerték a pénzt.

A két asszony, Tamásné és az orvosné, elhúzódtott a szoba egyik szögletébe, ott suttogtak. Ki, mi ez a Pásztor? — firtatja az orvosné. Tamásné az urára hivatkozik, az azt mondja, hogy igen rendes ember. De mi az, hogy rendes ember? — tűnődik az orvosné. A szegény Dudás Karcsi helyébe küldték. Biztosan azért, hogy most már az új világra ő tanítsa a gyerekeket. Már a gyerekeken elkezdik! Jaj, legokosabb lenne Péterkét kivenni az iskolából, tanuljon csak otthon. Esténként Füzér járna hozzá. Tamásné figyelmezteti, hogy azt nem lehet megtenni, mert az iskolabajárás kötelező. Az

orvosné ingerülten tiltakozik: Semmi sem kötelező! Az ember fütyül a rendeletekre és mindenféle ostoba szabályra. „De, drágám, megbüntetik a szülőköt!” „Ugyan! Péterkének kiállítanak egy bizonyítványt arról, hogy beteg, nem járhat iskolába, az uram bármelyik kollégája megteszi.”

Pásztor elmondja, hogy a vonaton megismerkedett egy úri feketézővel. Kiderült, hogy éppen ideutazott egy kis csereberére. Járnak-e ide sűrűn az ilyen fekete madarak? — kérdezi.

Tamásné felel a szögletből:

— Jártak, de már mindent elvittek, ami elvihető. Most legfőljebb tojásért jöhetnek.

Jaj, már megint az a tojás! Tamásné ismerteti tovább a helyzetet:

— Most már a falusiaknak sem kell tőlük semmi. A tehetősebbeknek már mindenük van, amit a feketézők hozhatnak. A szegényeknek meg hiába kínálnák a ruhafélét, fehérneműt, cipőt, cukrot, nem adhatnak érte semmit, mert annyijuk sincs, amennyi nekik kell.

Az orvos nevetve szól közbe:

— Most a tyúkokat hordják el. Baromfivész van a községben, de úgy tudom, az egész országban is, sorra döglenek a tyúkok és viszik fel a döögöket. Nem fenékgig tejföl az sem, amit a pesti urak esznek. Mert hallom, hogy némely rétegek úgy tobzódznak, hogy az ország virágkorában sem zabáltak úgy.

— Te, doktor — így szólítja az orvosné a férjét —, én azt hiszem, már éjfél is elmúlt.

— Majd üti a toronyóra a tizenkettőt! — az orvos megint gúnyosan nevet, általában nevető kedvében van. — Vagy nem üti?

És Pásztornak magyarázza:

— Tudniillik a toronyóránk ezelőtt szépen el-
ütötte a negyedórát, félórát, meg az órát. De a
harcok utolsó napján orosz megfigyelő volt a to-
ronyban, a németek persze ezt látták s egy kisebb
gránáttal pontosan beletaláltak az ablakba. A meg-
figyelőnek nem történt baja, de az óra kampec
lett. Másfél éve már, de azóta sem tudták meg-
csináltatni.

Pásztor valami undort érez már, nem állhatja
meg, hogy ennyit ne mondjon:

— Érdekes, milyen gépiesen megy ez némely
embernél: most mindent hibáztatnak. Csak az a
kérdés, doktor úr, hogy akkor is ilyen elégedetlen
volt-e, amikor az órát elpusztították, amikor annyi
mást tönkretették és amikor a sok pusztítást elő-
készítették.

Az orvosné segít a férjének:

— A doktor mindig megmondta a véleményét,
ha valami nem tetszett neki.

— Már amennyire lehetett — egészíti ki az
orvos, hogy így aztán hihető legyen. — Különben
félely van.

Füzér felállt, utána az orvosék is.

Amikor Tamásék hármasban maradtak Pász-
torral, megbeszélték, hogy milyen feltételekkel la-
lik majd náluk Pásztor. Addig, amíg lakása lesz
és lejön a felesége is.

— Albérlet lesz az is — mereng el Pásztor. —
A feleségem irtózik tőle.

Az asszony bemegy a másik szobába, hogy meg-
ágyazzon és mindent rendbe tegyen.

Ezalatt néhány szót válthat a két férfi:

— Nem lesz itt könnyű az élet — így Pásztor.

— Nem. Csak éppen hogy éhen nem halsz.
— Nem erre gondolok. Hanem a környezetre.
— A környezetet meg kell szokni. A környezettel nem kell törődni.

— Nemigen szeretnék ezekkel az urakkal érintkezni. Ez az orvos! Ez a Füzér! Mondd csak, mind ilyenek?

— Nagyjából.

— És mondd csak, hallani itt más hangot is?

— Hát tessék! — mondja visszatérve Tamásné.

— Megmutatom a lakosztályát. Sajnos a mi községünkben nincs villany, csak egy kis gyertyát tudtam adni.

— Az is jó. Legfőljbbe nem olvasok este.

— Az olvasás úgys drága mulatság lenne. Itt a petróleum is méregdrága. És azt is csak cserélni lehet.

— Tojásért, mi? — nevet Pásztor.

— Szalonnáért is. Hát aludjon jól. Jó éjszakát.

A szoba kicsi, igen egyszerűen bútorozott, de az ágy tiszta. Tamásné egy pohár vizet tett be az asztalra, oda állított egy széket az ágy mellé ruhának, bevitte Pásztor bőrröndjét, a gyertya mellé gyufát is tett.

Tisztaság, rend, az van itt, hála Istennek — s Pásztor elkezdett vetkőzni. Dunyha a takaró, az is jó, mert ugyancsak hideg van, valóságos jégverem ez a kis szoba, de... hogyan is lehet itt kimenni és hova, ha muszáj? Ezt bizony meg kell tudni. Kopogtatott az ajtón, mielőtt kinyitotta:

— Tamás! Kérlek egy percre.

Tamás készségesen kalauzolta ki és megmutatta neki a félreeső helyet.

SZAKMÁRY BEMENT A KOCSMÁBA, félliter bort forraltatott és cigarettázott, egyikről a másikra gyújtva. A kocsmárost is megkínálta cigarettával. Már az is jó ismerőse volt, az ő szava szerint haverja. A félliter után újabb félliter következett. Egészen italos állapotban indult el a kocsmából a falu felé, lehetett már éjfél, a falu kihaltnak látszott. Mintha a házak is holtak lettek volna. A fák is. Nem mozdult semmi. De hang sem hallatszott, még kutya sem ugatott.

Ismerte a járást. A Nyári József házához ment egyenesen és bekopogtatott az egyik ablakon. Háromszor is meg kellett verni az ablakot, gyengén persze, mert nagy zajt csapni nem akart. Végre valaki mozdult odabenn az ablak táján, látható volt a hold világosságában. Nyári nézett ki:

— Ki az?

— Én vagyok — félig kiáltotta, félig súgta ezt Szakmáry —, a nevét nem akarta kimondani, hátha valaki a közelben mégis meghallja.

Nyári ingben, gatyában jött ki ajtót nyitni.

— Akkor hajnalban kimegyünk a tanyára. Levágjuk a disznót.

Beljebb kerültek a házba. Át kellett menniük azon a szobán, melyben az asszony és a nagylány aludt. Fanyar szagot árasztott a két ágy. Szakmáry a homályban nekiütődött az asztalnak. Sziszegve káromkodott. A lány fölébredt, de jelét nem adta. A dunyhát kicsit eltolta a szeme elől és Szakmáry felé pislogott. Körvonalait látta csak. Már a multkor nagyon megtetszett neki a marcona, úrias külsejű Szakmáry.

— Nem sokat alszik az éjszaka, öcsém — morgogta Nyári. — Négykor felkelünk.

Szakmáry le sem vetkőzött, ruhástul, cipőstül feküdt le a diványra s köpenyével takarta be magát. Álmos volt, azt hitte rögtön elalszik, csakhogy Nyári, mihelyt visszabújt az ágyba, mindjárt elkezdett hortyogni. De úgy, mint ahogy a fűrész recsegteti, rikatja a hasadt fát. Hát ez borzalmas! Szakmáry gyötrődött, forgott egyideig. Mit lehetne hozzávágni az öreghez? Motozni kezdett, hogy valamit találjon maga körül, valami kemény tárgyat és a földre ejti, de nemigen akadt a keze ügyébe semmi. Belerúgott hát teljes erővel a falba. Csak a másik szobában köhögött egyet vagy az asszony, vagy a lány. Még egy rúgás. Nyári horkant egyet, mint a megriadt ló, aztán sóhajtott, mozdult, de félperc múlva megint rázendített. Később sóhajtott megint, nyöszörgött, jajgatott, még beszélt is: jaj, jaj Istenem... ki az? Megint felébredt és egyideig csendben maradt.

Így aludt Nyári, a szobornyugalmú parasztember. Aki olyan lassúszavú és megfontolt ébren, aki napközben méltóságosan pipázik, gyakran mosolyog, az emberek beszédére csak itt-ott tesz egyegy huncut megjegyzést.

Végre a kimerültség elnyomta Szakmáryt. Hogy aztán ő is hortyogott, az már őt nem zavarta, de Nyárit sem.

Nyári négy órakor olyan pontosan fölébredt, mintha ébresztőóra verte volna föl. Fölkeltette Szakmáryt. Felöltözött, kiment az istállóba, befogta a lovakat, a kocsisnak megmondta, hogy csak a kerítés kapuját nyissa ki, aztán itthon maradhat.

Szótlanul ültek egymás mellett a kocsin. A falura sötétség borult, mert a hold már lenyugodott és a csillagokat felhőzet takarta el.

— Legalább nem lát bennünket senki, — dohogta Nyári.

Csakhamar dühösen lihegte:

— Hé-éj, az anyád keserves istenit!

Mert sasszemével meglátott valakit, aki a kerítések tövében osont, hóna alatt szorongatva valamit.

— Ez pedig megismert — morogta azután. — Mert az ilyen éjszakai tolvajnak olyan ám a szeme, mint a bagolyé. Addig tolvajkodik, amíg megtanul látni a sötétben.

— Kacsát vagy ludat vitt — vélte Szakmáry.

— Ludat. Nagy volt

— Lopta.

— Hát! Lopnak itt úgy, mint a szarkák. Maholnap már minden, ami elmozdítható, gazdát cserél.

— Akkor nincs baj — nevetett Szakmáry.

— Az. Az én fejszém a Deáknál lesz, a Deáké meg nálam.

— Lehet folytatni a munkát.

— A Dérné hagymát ültetett a mult héten és még aznap éjjel kiszedték a földből a dughagymát, de mind!

Elhagyták a falut. Egy kátyúban akkorát zökent a kocsi, hogy Szakmáry majdnem lezuhant az ülésről.

Nyári most már hangosan beszélt:

— A koszosok! Felszabadultak! Kommunisták! Minden az övéké. Tolvaj a fél falu. A szemét kilopják az embernek. De a csendőröket el kellett üzni. Pedig ahol csendőr nincs, ott nincs rend sem. A csendőr volt az egyetlen, akitől az ilyen zsi-ványnép félt. Amikor még csendőr volt, akkor nem loptak. Aztán most itt vannak ezek a nya-

valyás rendőrök. Demokratikus rendőrség! Mit tudnak ezek? Nem tudnak ezek egy tolvajlást sem kinyomozni. Hol tanulták volna? Azért, mert azelőtt suszter volt, azt' most rendőr. De nem is jár rá az eszük. Mert nekik politika kell. Ki mit tett, mit mondott két év előtt, élte-e Hitlert vagy Szálasit. Hej, a régi jó csendőrök! A csendőr azzal kezdte, hogy úgy szájon törülte azt a bitangot, hogy mindjárt kiesett a taknya.

— Nem volt párja a csendőrnek! — lelkesedett Szakmáry is. — A csendőrségnél volt a legnagyobb fegyelem. A magyar csendőrség világvizonylatban is elsőrendű intézmény volt. És most üldözik a volt csendőrt. Hát igazság ez?

— Majd visszasírják még őket.

— Vissza. De vissza is jönnek.

— Ha-aj, mikor lesz az — sóhajtott Nyári.

— Én mondom magának, Nyári bátyám, nem-sokára.

Nyári elmerengett, majd hirtelen ezt mondta:

— Az a tolvaj meglátott ám bennünket.

— Hát aztán! Mit tudhatja az, miben járunk?

— Elég, ha látott. Eljár majd a szája. Aztán majd meghányják-vetik, a szomszéduram meg a szomszédasszony, hogy hová is mehetett az a Nyári éjszakának idején, kocsival meg egy idegennel.

Elhallgattak. Nyári végigvágott a lovain. A lovak megeredtek, akkor meg húzta dühösen a gyeplőt, hogy lassítson. Szakmáry elbóbiskolt. Később megint felzöttyent s mivel fázott, lökött a karjaival néhányat a levegőbe. Szólt:

— Jó két ló.

— Jók. Megmaradtak... Tőlünk akarják most

az igát, hogy szánthassanak. Csakhogy ha földet adtak nekik, adjanak hozzá lovat is, nem igaz? A traktort is akarják. Úgysem tudnak vele bánni... Az ősszel kölcsönadtam egynek az igát, meg az ekét, hogy majd ledolgozza, dolgozik érte nyolc napot. Hát eljött? Máig sem. Mikor hivattam, azt mondta, hogy majd máskor, most nem ér rá. Hát így van. Az egyik meg szőlőt kapott, másfél holdat. Ami bora termett, azt nem adta el, hogy vegyen magának lisztet, krumplit, hanem egymaga megitta. Az idén meg jelentkezett ellátatlannak. Hogy őt is én tartsam el. A keserves istenit az anyjuknak, hát bírjuk mink ezt?... A várost, a falut, a sok léhűtőt mind mi tartsuk el?... Aztán mit akarunk ezekkel a csip-csup földekkel? Ez kapott öt holdat, az kapott hatot, mire megy vele? Tud az ilyen termelni az országnak? Az ilyen legfeljebb önellátásra termelhet... Ott van Sz.-ben a Szilfa-major. Négy száz hold, az egész szántatlan, vetetlen. Terem majd benne nyárra kommunista búza.

— Az meg mi?

— Pipacs!... Aztán ott ugyancsak Sz.-ben a grófi birtok. Abból kaptak húsz holdat is, leginkább a volt cselédek. Mit tudnak vele csinálni? Olyan ekék vannak ott, amiket négy ökör húzott. Ha befogja az ilyen ekébe azt a szerencsétlen a két gebét, hát meg sem tud velük indulni.

Nyári elhallgatott. A felhők szétfoszlottak, valami derengésféle látszott a keleti égen. Kis akácok mellett hajtottak el. Az út itt tiszta homok, a lovak lassan léptek, a kerekek mélyen besüppedtek a homokba és keservesen nyikorogtak a tengelyek.

— Ezt is kivagdossák mind — bökött az ostorral Nyári az akácok felé.

— Ja, most rendőreik vannak.

— Kivágják ezek még a gyümölcsfákat is és eltüzelik.

Szakmáry ásított:

— Messze vagyunk még?

— Nem.

— Valami tanítóval utaztam az este. Együtt szálltunk ki. Pásztornak hívják.

— Nem ismerem. De hallottam már róla, hogy Dudás helyébe, aki elment, új tanító jön.

— Meg is vacsoráztattam.

— Aztán miféle?

— Olyan girhes emberke, igazi tanító. Ha szél kerekedik, odavágja az iskola falához.

— De hogy miféle a beszéde?

— Valami baloldali, az bizonyos. Beadtam neki, hogy én meg anarkista vagyok. Tudja bátyám, anarkisták azok, akik a királyokat lelőtték.

A széles útról lekanyarodtak jobbra, a keskenyebbre. Szakmáry megkönnyebbült:

— Innen már el tudok én is igazodni. Közeledünk már; úgy-e?

— Mindjárt odaérünk.

Amikor megérkeztek a tanyára, Jámbor, a béres éppen akkor kelt föl. Nem sokat tétováztak, mindjárt nekiláttak a munkának, pedig még éppen csak derengett. Megmondták Jámbornak, hogy ieszúrják a disznót, keltse föl a feleségét is. Mialatt az aszszony magára kapkodta a ruháját, Jámbor szalmát húzott a boglyából. Aztán bement a konyhába, nagy hegyes kést hozott elő, Nyári kezébe adta, majd kinyitotta az ólat.

A disznó eleinte nem mozdult, de egyszer csak kedélyes rőfögéssel előbújt.

— Még jó, hogy ezt is el nem lopták — dohogta Nyári.

A disznó tétován nézelődött, mozgatta az orrát és elsétált az óltól. A szalmahalom felé csalogatták, biztatták, Jámbor hátulról taszigálta. Szakmáry vilámgyorsan elkapta a disznó egyik hátsó lábát, nagyot rántott rajta és a disznó elterült. Elkezdett szörnyen visítani. Nyári már rajta is térdelt s még mielőtt Szakmáry vagy Jámbor segített volna, hogy a disznót lefogva a földhöz szorítsák, már beledöfte a kést a nyakába. A disznó visított, majd hörgött, Jámborné szaporán melléje kuporodott, hogy egy nagy tálba felfogja a sebből ömlő vért. A disznó egyet-kettőt rúgott, elcsöndesült és mozdulatlaná merevült.

— Jól csinálta, Nyári bátyám! Kire gondolt?

— Sokakra gondolok én ilyenkor.

— A multkori csunyan elvitt bennünket.

— Azt maga szúrta le, öcsém.

Jámbor szalmával körülrakta, beszórta a disznó tetemét és meggyújtotta a szalmát. Csutakot is sodor, a végét beletartotta a lángba, s amikor meggyúlt, azzal is dörzsölte a sertét. Egy-kettőre elkészültek a pörzsöléssel, egy sarlódarabbal levakarták az égett szőrt, Jámborné vizet hozott egy vödörbe, a disznót leöntötték, szép fehérre mosták. A három férfi felemelte a hátsó lábánál fogva, felakasztották a fészter ajtajának homlokfájáról lelógó kampóra.

A disznó nehéz volt, Nyári káromkodott egyet:

— Az anyjuk istenit!

Ez azoknak a zsványoknak szólt, akik okai, hogy ilyen sürgősen és lopva kell végezni a munkát.

— No most majd én! — lihegte Szakmáry és csaknem erőszakkal vette ki a kést a Nyári kezéből.

Végighasította a disznó hasát, elkezdte annak rendje-módja szerint a földarabolást. Már világosodott, de szépen haladt a munka. Kiszedte a beleket, a belső részeket, szívet, tüdőt, májat, Jámborné és a felesége szaladva hordták mindezt a konyhába, csurgott a földre a vizenyős vér. Szakmáry ügyesen kezdte fejteni a szalonnát.

— Most már tüzet szüntessünk! — javallta Nyári. — Majd Jámborné csinál egy kis früstököt.

— Helyes a beszéd. Már nagyon megéheztem.

— Majd egy kis májat sütök — mondta Jámborné.

— Jó. Hoztam egy kis borocskát is — hagyta rá Nyári.

— Jámborné tüzet rakott. Azalatt Nyári és Szakmáry a házajtó előtt álldogáltak, cigarettára gyújtottak, a nap már fölkelte, az óriási vörös gömb már lassan emelkedett, az ég egészen kitisztult.

— A felét elviszi máma, lesz vagy hatvan kiló. A többit meg berakjuk a kamrába. Majd odahaza méricskélünk meg elszámolunk. A fő, hogy mielőbb átessünk rajta.

— Megyek, jövök! Két nap múlva viszem a többit.

— Későn is kezdtük. Ott ni, már mászik ki a kapával egy koszos. Megy művelni a birtokát... Ejnye, van a háznál kenyér? Mert azt nem hoztunk.

Jámborné kiszólt:

— Van. Tegnap sütöttem.

Bementek a konyhába. Jámborné két széket hozott ki a szobából. Nyári a kabátja zsebéből borosüveget húzott elő. Ivott belőle, azután kínálta meg Szakmáryt. Az is jókorát húzott a flaskóból.

— No Jámborné, sül-e már?

— Mingyár készen lesz.

Jámbor lépett be és nagy nyugalommal jelentette, hogy két rendőr közeledik a tanya felé.

Nyári felugrott:

— Tyű, a megváltó istenit nekik! Szaladjunk már, vigyük a kamrába...

Szakmáry kisietett a házból:

— Már későn. Kerékpáron jönnek, mindjárt ideérnek.

Nyári is kiment. Sóhajtott és megrázta a fejét.

Hasztalan is iparkodtak volna, ott feketéllett a pernye az udvaron, körülötte véráztatott föld, véres, lucskos volt a konyhában az asztal, meg a disznót leakasztani és kamrába vagy pincébe lecipelni már nem értek volna rá.

Két fiatal rendőr fordult be kerékpárjával a ház elé, lepattantak gépükről, már láttak is mindent, az egyik köszönt Nyárinak:

— Jó reggelt, Nyári úr.

Nyári nem köszönt vissza. Legjobban szeretett volna baltát ragadni és a két rendőrt agyonvágni. Szakmáry a lábait szétvetve nyugodtan állt, mint tengerész a viharban. Tekintete elborult, a szemöldökét ráncolta, mégis mosolyogva szólt:

— Jó reggelt, elvtársak. Éppen jókor jöttek egy kis reggelire... Jámborné! Megsült már az a máj?

Az egyik rendőr ajka körül enyhe mosoly rezdült és láthatóan szinte átszellemült a máj és zsír szagától. És jaj, a csábító fehér kenyeret is kitette már Jámborné az asztalra. A másik rendőr azonban olyan merev volt, mint egy faszobor.

— Tetszik tudni, beteg volt a disznó, hirtelen le kellett vágni — kezdte Szakmáry magyarázni a helyzetet.

A mosolygó rendőr zavartan nézett a merevre. A disznó tehát beteg volt! De a másik rendőr nem enyhült meg:

— Fekete vágás. A disznót nem jelentették be. Szakmáry:

— Azt én nem tudom. Bejelentették-e, nem-e, ahhoz nekem semmi közöm.

Nyári utálkozva mérte végig Szakmáryt.

— Az úr budapesti? — kérdezte a merevarcú rendőr Szakmárytól.

— Igen.

— Tessék magát igazolni.

Bementek a szobába. Ott Szakmáry különféle iratokat huzgált elő a zsebeiből és az asztalra rakta azokat. Volt pesti bejelentőlapja — egy vidékit visszacsúsztatott —, személyazonossági igazolványa, leszerelési cédulája, valami közellátási rendelése is, melyet azonban hónapokkal ezelőtt kelteztek.

Szakmáry cigánykodott, viccelt, majd megpróbált erélyesen fellépni, hogy vele ne sokat cicáz-zanak, őt nem érdekli az egész eset, ő csak cse-rélni jött le, hogy valami ételmet vigyen fel a családjának. Majd még egyszer hízelegni kezdet:

— Kibírják a rendőr urak ezt a csábító illatot? Hát akárhogy is áll ez a számárság, azért előbb mégis csak megreggelizünk, nem?

— Nem érünk rá várakozni, más dolgunk is van.

Szakmáry megint fölpattant:

— Micsoda kíméletlenség ez? Maguk magyar emberek? Én magyar katonatiszt vagyok!

A vége az lett a vitának, hogy mégis föl kellett rakni a disznót, a húst, a szalonnát a kocsira, hogy majd bemennek mindannyian a faluba és a rendőrségen jegyzőkönyvet veszek föl az esetről.

AZ ÉJSZAKÁK RÖVIDÜLNEK, a nap hat órákor kel és még este hat órákor is van világosság. Délben, amikor magosan a falu fölött izzik a nap, már érezni áradó melegét. A világosság és a meleg növekedése olyan, mintha a tél börtönéből lassan, mindjobban kiszabadulna az ember.

Hajnalban előbb halványan kezd derengeni a keleti égbolt, a csillagok fénye meg-megszakad, egy utolsó pislantással kialusznak, már csak nyugaton csillog még egy-kettő, majd azok is elenyésznek. Pirosuló fényesség jelenik meg messze keleten, valahol D. fölött. A pirosság egyre nagyobb területét festi be az égnek, a tájékán úszó fehér felhők sorra kigyúlnak. Vídám, ujjongó szín ez a pirosság, aki beletekint, azt életkedv önti el és ezt gondolja: szép nap lesz ma.

Az öreg Keserű Márton már talpon van. Jár-kel, totyog, ki a házból, be a házba. (Reggelenként mozog, csak később ül aztán be a konyhába.) A ház elől ellátni egészen a keleti ég pereméig. Keserű Márton megáll, kelet felé tekint és régi hajnali pirkadások jutnak eszébe. Régi ballagások, a harmatos hajnalban, kapával vagy kaszával a vállon, ki a határba, újult erővel megkezdett munka az éjszakai nyugalom után, ma itt, holnap ott, tíz esztendővel, hússzal, ötvennel ezelőtt, akkor még a feleségével együtt. (Hány esztendeje is, hogy meghalt szegény?) Mennyi kapálás, mennyi kaszálás! Ha egy tagban terülne el az a sok föld, amit megkapált, talán még a szomszéd határokra is átterjedne. Ha egy asztagba raknák azt a sok gabonát, amit lekaszált, talán nagyobb lenne az asztag a templomnál.

A nap már fölbukkant és piros, szinte gőzölgő nagy gömb. Látni lehet a szemmel, amint a nap gyújtja fel a felhők alját, látni a sugárnyalábokat, ahogy rátűznek, szinte zuhognak a felhőkre.

A faluban sokan még sötétben fölkeltek. Mások, az álomszuszekok, most tápáskodnak fel. (A Dér Vera, a Nyári Eszter majd csak hét óra tájban bújik ki az ágyból, ők kisasszonyok.) A koránkelők etetik a lovat, a tehenet, már azok, akiknek van. A disznónak, a malacoknak is elkészítik a csávát. Virágné söpri az udvart. Dérné tört kukoricát szór a tyúkjainak. Fogy a kukorica nagyon. „Jaj, mit adok nekik, mit adok majd?” Gyötri a gond, nemhogy örülne, hogy neki egy tyúkjá sem pusztult el a vészben. Meg hogy nyárra annyi csirkéje lesz, ó, még a számukat sem tudja majd. Most is három szakajtó kis csibéje melegszik benn a konyhában. Zimányiné, nagygazda felesége, a jószágot is

maga látja el, mert Zimányi tegnap elutazott Pestre, valami srófot vagy mit akar venni a traktorhoz. (A mult héten már fönn járt, meg is lelte a kellő alkatrészt, de azt mondták neki a gyárban, hogy pénzért nem adják, csak élelemért. Még egy út tehát és azalatt is tétlenül hever a traktor.) Azelőtt ilyenkor még aludt Zimányiné, a munkát Zsuzsi, a kis cseléd végezte. Zsuzsit azonban egy hét előtt elküldte. Éppen tegnap érdeklődött a kislányról a tiszteletes úr. „Hol van az a bogárszemű lányka? Nem látom“. „Elküldtem.“ „El? Hiszen nem győzte dicsérni, hogy ilyen okos és olyan szorgalmas. Valami rossz fát tett a tűzre?“ Zimányiné szemérmesen mosolygott. „Nem, nem, nagyon ügyes lány volt, de elküldtem, mert tetszik tudni, bajos ilyen időkben cselédet tartani a háznál.“ „Ne mondja. Nem tiltja semmi rendelet. Odáig még nem jutottunk.“ Az aszony habozott a magyarázattal, végre mégis kimondta. „Úgy van, tetszik tudni, hogy mi, őszintén szólva, nem vonjuk meg a falatot a száinktól ma sem.“ „Ahá! Ő meg elégedetlen volt a kosztjával. Ő is sertéskarajt akart enni“ — nevetett harsogva a pap. „Nem, nem, mert nálunk azt kapta, amit mi eszünk. Hanem, tetszik tudni, nekünk az az elvünk, hogy az a mienk, amit megeszünk, ezért aztán jól élünk, hús is van nálunk minden nap. Így meg nem tarthat az ember cselédet a háznál, mert kibeszéli, hogy máma ez volt, tegnap az volt, tetszik tudni.“ „Értem, értem“ — és a pap mosolyogva csóválta a fejét. „Tetszik egy kis szalámi?“ — kérdezte félénken Zimányiné, mert hogy éppen uzsonnaidő volt. „Nagyon jó, az uram csinálta, igen ért hozzá, csak egyi kicsit paprikás, mi úgy szeretjük.“ „Paprikás? Annál jobb“ — hagyta rá a pap.

Az utca megélénkült, azaz itt-ott ballag egy ember, átlibeg a szomszédba egy asszony, néha kocsi zörög el a házsorok közt. „Mi újság?” Mindig akad újság. A Szálasit tegnap fölakasztották, meg még vagy négy társát. A lány, aki teng-leng a világszemléletek közt, ezt mondja: „A Szálasit nem sajnálom, az megérdemelte.” Az anyja haragosan förmed rá: „Miért érdemelte meg? Mit csinált az a Szálas?” Pedig még nincs két éve, hogy úgy szidta, mint a bokrot. Mindent elfelejtett volna azóta? Lehet. Mert újságot sem olvas már. Ő sem olvas, mások sem olvasnak. Nem kell nekik az új hang, az események új értelmezése. Azt mondják, hogy az újság drága, hogy nemigen érkezik meg pontosan, de meg hogy az újság hazudik. Két évvel ezelőtt azonban minden este elolvasták az Új Magyarországot, elő is fizettek rá... No de van ennél, már mint a Szálas felakasztásánál érdekesebb újság is. „A Nyárinál korán hajnalban künn voltak a rendőrök a tanyán... Éppen disznót öltek egy pesti emberrel. Elkobozták a disznót.” Látták, amikor jöttek be a kocsival és most a nagy esemény híre jár házról-házra.

Innen is, onnan is elindulnak az asszonyok a piacra. Mindenki emlékezik még a régi piacokra, azoknak képe lebeg az eszükben, ma szép nap van, reménytkeltő, talán nem is igaz a nagy sanyarúság és elárasztják a piacot az árusok mindenfélével, talán még pertlit is kapni, meg cérnát, ő, talán még törött borsot is... Dehát a piacon silány a kínálat. Tojás, hagyma, tyúk, mák, kukoricaliszt, cirokmag, aligha van még valami. Két rövidke sor az árusok csapata. Állnak, ülnek áruik mellett az asszonyok, halvány képükből hunyorog a szemük. A vásárolni

szándékozók meg csak úgy ödöngenek, lóg az orruk, se ez nincs, se az nincs, ami van, az meg drága. Pedig éppen ezt karattyolja egy asszony: „Mi a fenét csináljak ezzel a rongyos pénzzel? Amikorra ki tudom adni, már a felét sem éri.” Odaszól neki egy ácsorgó öreg paraszt a pipa mögül: „Fizesse be adóba!”

Beszélnék Nyári Józsefről: „Hazaengedték, de házkutatást tartottak nála. Elvitték mind a holmit, amit a pesti ember hozott a disznóért. A pesti embert meg benn tartották.”

A Piac-téren, egy elhurcolt és vissza nem került zsidó család házában van a rendőrség. Éppen látható a két rendőr, akik nemrég érkeztek meg Nyárral és Szakmáryval. Az első kihallgatást a parancsnok már befejezte. Nyári már hazament, az egyik rendőr, a merevképű, kikönyököl a nyitott ablakon és nézelődik. Éppen a tér felé közeledő Pásztoron akad meg a tekintete. Idegen! Még nem látta a faluban. Vajjon kicsoda és mit akar?... A másik rendőr a ház előtt áll, cigarettázik és nagyban barátkozik néhány helybeli férfival. Őt is Nyárról faggatják. Hogy mi lesz most vele? Erre a kérdésre nem felel, csak mosolyog. Hivatalos titok és nem tőle függ. Hanem a másik itt benn ül — int hátrafelé a fejével. „Ügylátszik, hivatásos feketéző, rendes foglalkozása nincs, hamis irat is van nála és alapos a gyanú arra, hogy más vaj is van a fején.”

Szakmáry csakugyan benn ül a fogdában. A piccsen ül, álla a tenyerében, könyöke a térdén. Egyelőre még nem unatkozik, mert a düh fölverte gondolatok úgy hánytorognak az agyában, úgy feszítik a fejét, hogy majdnem szétvetik. Ezek a nyomorult gazemberek! Ez a patkánynépség! Ha egy

ilyen csiszliknek megragadná a torkát, egy szorításra megfojtaná. Megrándulnak kezének az izmai. „Legalább a cigarettámat ne vették volna el.“ Csikorgatja a fogát. A „főrohadt“-ra gondol, az a parancsnok. Vérig sértette, amikor a két hamis iratára azt mondta, hogy azok gyanúsak.

Pásztor megkérdezi a nyájas rendőrt, merre vannak itt a pártok helyiségei. Sorra meg akarja látogatni a titkárokat. Kérdezgeti egyebekről is a rendőrt. A rendőr kissé bizalmatlan és ha mosolyog is, fanyarul felelget neki. Pásztor most már megmondja, hogy ő az új tanító. A rendőr bemutatkozik, Pereszlényi a neve, egyszerre barátságosabbá válik. Egyszer már megadta a felvilágosítást, de most újra elmagyarázza: Ott szemben van a parasztpárt, itt jobbra az árusok sorának végénél, a kommunista párt, amott, ahol a sárga borbélytányér látszik, ott van a szociáldemokrata párt. Kisgazdapárt, az is van, de még mennyire van, annak van a legtöbb tagja. A párt helyisége... hol is a párt helyisége? A merevarcú rendőr szól le az ablakból: — A párttitkárnál, Szakálnál.

Nem valami aktívak itt a pártok, beszéli tovább Pereszlényi. De ha valami csodát akar látni a tanító úr, látogasson majd el V.-be, az a legközelebbi község, nyugatra, ott aztán úgy megy minden, mint a karikacsapás. Onnan a volt nyilasokat mind elkergették és nincs a határban talpalatnyi megművelt föld sem, már a tavaszi szántással is elkészültek. Nemcsak vidékenként, hanem községenként is más és más a helyzet. Ez a mi községünk a reakció főfészke — mondja a rendőr és köp egyet.

— Több községben szolgáltam már, ezalatt a rövid idő alatt, de ilyen mocskosban még nem.

Egy harmadik rendőr jön ki a házból, melléjük áll, bemutatkozik, Bakának hívják. Hallja az utolsó szavakat, ő is hozzászól a tárgyhoz:

— Nem is olyan mocskos. Ordas, ahonnan én jöttem, még reakciósabb. Tyű, Ordas! Olyanok, mint a fenevadak. Még puskájuk is van. Ott aztán vigyázni kell.

Pereszlényi legyint:

— Légy nyugodt, hogy puska itt is van. Hallottam én már. Csak még nem tudjuk, kinél. Nem olyan bárányok ezek sem, mint amilyeneknek mutatják magukat.

— Pedig ma kimegyünk az akácoshoz, Csőreggel — Baka fejének mozdulatából kiderül, hogy Csőreg az ablakban könyöklő rendőr.

Pásztornak mondja tovább Baka:

— Lopják a fát. Zsenge fák és már a kiserdőnek legalább a felét kivagdosták.

Pásztor elköszön a rendőröktől. Megkerüli a piaci csoportot és megáll a kommunista párthelyiség előtt. A bejárathoz közel, a sor végében tyúkot árul egy asszony. Feles, a cipésmester, emelgeti a tyúkot. Ő maga szokta végezni a bevásárlásokat, nem bízta a feleségére, mert az nem tud alkudni. Alkuszik is nagyban, felét ígéri annak, amit az asszony kér.

Kistermetű, őszülő bajuszú, szúrósszemű ember a cipész, fekete magyar ruhában, fényes csizmában olyan mindig, mintha ünnepelne. Tréfásan ócsárolja a tyúkot:

— Galamb ez, nem tyúk, olyan könnyű.

— Akkor ne vegye meg — szól rá mérgesen az asszony.

Az asszony jól ismeri már a cipészt és nagyon haragszik rá.

— Azért megveszem. Szeretem én a gyenge galambhúst. Mi a végső ára?

Pásztor áll és hallgatja az alkut. Vevő és eladó nagynehezen megegyeznek. A cipész fizet és nevetve viszi el a zsákmányt. Az asszony szidja, amikor már odábbállt. Kell neki valaki, aki meghallgassa, észreveszi Pásztort, hozzá beszél:

— Suszter! Aztán tyúkot eszik. Egyik nap tyúkot, másik nap disznóhúst, harmadik nap kacsát. Meg süteményt. Még cukrot is vett a multkor Pesten. Mióta nem láttam én már cukrot! Suszter, aztán ő a legnagyobb úr a faluban. Nagyobb, mint akár a Magyar János, vagy a Nyári. Pénzért nem is csinál cipőt, a ragya verje ki azt a szelíd képét, csak élelemért. És elkér ám a cipőért annyit, hogy . . . hú-ú, nem is tudom megmondani mennyit. A suszter, meg a szabó, meg a bognár, ezek mind csak élelemért dolgoznak. Meg a kovács. Iszonytató sokat elkövetelnek. És ezt nem tudják megtiltani? Csak a szegény parasztot tudják sanyargatni?

Pásztor csak bólogat, otthagyja az asszonyt. Belép a párhelyiségbe. Csaknem üres helyiség az, egy asztal és négy szék van benne, meg egy kis iratszekrény. Az asztalnál a titkár ül, beretváltképű, sápadt fiatalember, haja a homlokára hull. Kartotékokkal babrál, öt-hat ember ül az asztal körül, Pásztor bemutatkozik, de a titkár a munkáját nem hagyja abba . . . Pásztor vár, majd beszédbe elegyedik a jelenlevőkkel. Kopotttruhájú, nehézarcú, gondterhes emberek. Reménykedve fogják körül Pásztort, azt hiszik, hogy valami hivatalos személy, akinek érdemes elpanaszolni ügyesbajos dolgaikat.

Kiderül, hogy bizonytalanság gyötri őket. Egy harcsabajszú öregedő paraszt így mondja: Félünk.

Hát mitől félnek? Egymásra néznek, egyik a másikat biztatja őszinte vallomásra. A harcsabajszú beszél tovább. A legnagyobb baj az, hogy még mindig nincs a tulajdonjoguk bevezetve a telekkönyvbe. Ha ez megtörténne, akkor mégiscsak nehezebben tudnák elvenni azt a kis földet...

Félfüllel hallja ezt a titkár, ingerültté válik, abbahagyja a munkáját és Pásztor felé fordul:

— Ön elvtárs?

— Igen.

— Szabad kérnem a pártigazolványát?

Megnézi az igazolványt és ezt mondja:

— Ne vegye rossz néven, az igazolványt látnom kellett.

— Természetesen.

A titkár elsimítja haját a homlokáról, ránéz a harcsabajszúra és a többire és beszélni kezd:

— Az elvtársak tehát félnek. Nem csoda, hozzászoktak egész életükben, hogy féljenek. Van olyan is, aki ha megkapja a telekkönyvi bejegyzést, azután is fél majd. Majd talál valami más okot a félelemre. Csakhogy nem mindenki fél. De meg ezeknek a félőknek is, ha nagyon rájuk ijesztenek, eláll majd a félelmük... Én különben egy hete vagyok itt titkár. Az elődöm, egy Keczei nevű kertész munkás, nem tudott lelket önteni az emberekbe. A parasztpárt meg itt kicsi, mindössze néhány tagja van. Nem is régi, azt hiszem hat hete, hogy megalakult. Kicsit elhanyagoltuk ezt a községet... Az elődöm nem volt alkalmas arra, hogy titkár legyen. Talán belefáradt a nehézségekbe, talán túlságosan hatott rá az ellenpropaganda, de tény az.

hogyan olyan kijelentéseket is tett, amik furcsán hangzanak egy párttitkár szájából. Azt mondta egyszer például, hogy: „Meglesz a telekkönyvezés is egy év alatt, ha ugyan addig föl nem kötnek mindnyájunkat...” Lelkesíteni kell az embereket. Szembe kell szállni ezeréves csüggetegségükkel. Szóval propaganda kell ide. Szakadatlan propaganda. Előadások, a valóságos helyzet ismertetése... Az itteni elvtársak látóköre igen szűk. Nem látnak túl azon a körön, amin körütekintenek, amikor a határban megállnak valahol. Nem nézik, nem látják az országot, a világot... Én majd tartok itt rendszeresen előadásokat, már el is kezdtem, csak hogy segítség is kellene. Kellene, hogy kéthetenként, de legalább havonként egyszer lejöjjön valaki Pestről. Tudom, hogy ez költséges lenne és nincs is hozzá elég ember, sem közlekedési eszköz, dehát hiába, ennek meg kellene lenni... Az elvtársakat, éppúgy mint Keczelivel történt, megmételtyezi a gazdák nagyon is aktív propagandája. Mert azok aztán járatták a szájukat reggeltől-estig. Minden bajt, elakadást kihasználnak. Haragusznak az új földtulajdonosokra és kígyót-békát kiáltanak rájuk. A közismert frázisokat fújják fáradhatatlanul: Az új gazdák nem dolgoznak, nem értenek a föld megműveléséhez, a határ egy része szántatlan-vetetlen. Ez az örök nóta. És mindenki elhiszi, amit mondanak, ők maguk is hiszik. Pedig... csak egy példát mondok el egy új szőlőbirtokosról, aki másfél hold szőlőt kapott, egy Novák nevűről. Erről a Novákról azt verték dobra, hogy a termését nem adta le, hanem elitta és most ellátatlannak jelentkezett. De nem beszélnek a többiről, aki nem itta el a termését. Persze a Novák esetét is meghamisítják. Mert itt a

környéken hat év előtt árvíz volt és a szőlők egy részét elpusztította. És Novák éppen ilyen elpusztított területen kapta a másfél holdját, a szőlője semmit sem terem, új ültetésre van szükség vagy föl kell szántani a földet gabona alá... Ez az egy eset, ennek a terjesztése mindent megmagyaráz.

Amikor kimegy Pásztor a térre, meglátja az orvost. Az orvos maga mellett vezeti a kerékpárját, kis táska a kezében, beteghez megy. Csak köszöntik egymást Pásztorral.

Nem messze lakik a beteg. Tóth Sándor az, akinek a felesége tojásért vásárolta meg a gyógyszer a patikában, majd Pesten próbálta olcsóbban megszerezni. Ügylátszik, már nem használ a drága orvosság. Szív baja van Tóthnak, a lábait megdagadtak, az arca is megpuffadt, a szemei alatt zacskók képződtek. A daganat eddig többször lelohadt az orvosságtól, de most megmakacsult, sőt egyre terjed fölfelé, térden is felül.

Tóthné türelmetlenül várja az orvost, ki-kiáll a ház elé. „Jaj, mennyit elkér majd ez a doktor is, mennyit!” Tóth mozdulatlanul fekszik. Néha sóhajt. Ha benn is az asszony a házban, nem szól hozzá. Kérdésre sem felel. Érzi, hogy meg kell halnia.

Egyszer mégis megszólal. Rekedt, szinte hörgő a hangja:

— Csak legalább szegény Pistánkról tudnék valamit. Akkor... könnyebb lenne.

A fiát, Tóth Istvánt, elvitték katonának. De meg Pétert is, a másik gyerekét. Péter nemrégén írt, Németországban hadifogoly. De Pistáról, aki crosz fogságba került, nincs hír. Utoljára a Keserű János látta a Kárpátokban. Él-e még?

— Minek az a doktor? — kérdezi Tóth Sándor alig hallhatóan.

Az asszony nem felel. Megint kimegy a házból. Nesztelenül lép, az ura azt hiszi, hogy bennvan. Beszél tovább.

— Nem segít az már rajtam. Csak a sok pénz, a sok drága orvosság... Nem is kell, hogy segítsen.

— Hála Istennek! — sóhajtja az asszony, mikor az orvost meglátja. Majd mormogja: — De kényelmes!

Hullani kezdenek az asszony könnyei, mikor az orvos megérkezik. Feléje hajol és suttogva könnyörög:

— A jó Isten áldja meg a doktor urat...

— Majd mindjárt meglátjuk — szakítja félbe az orvos és megy be a házba.

Rövid a vizsgálat, mert hisz' nincs is rá szükség.

— Csak szedje tovább az orvosságot, Tóth bácsi, és ha holnapra nem apad az ödéma, majd megcsapodom.

Tóth Sándor a fejét ingatja, hogy ezt nem akarja.

Az asszony kikíséri az orvost a kiskapuig. Szorongva pislog rá, várja a jó szót.

— Ne reménykedjen, Tóthné — ez az orvos búcsúszava.

Tóth Sándor egészen megnyugszik, mivelhogy nem engedi a csapolást. Minek lenne? Minek kínoznák, amikor így hamarabb vége a szenvedésnek. Hiszen ha föl is kelhetne, úgysem dolgozhatna már. Akkor meg minek élni, ha az ember nem dolgozhat. Ülni nyomorultul a ház előtt a napon, mint a Vödrös csinálta? Ha még a két gyereket meg

lehetne várni. Ha a Pista élne. Eltartanák az anyjukat... Milyen jó is ez a nagy fáradtság!

Tóth Sándor elalszik. Az asszony a falnak borulva sír odakünn. Nem mer bemenni, meglátszana szemén a sírás. Jaj, sehogy sem mer bemenni, újra csak elsírná magát. Teremtő Isten, könyörülj rajtunk!

Pásztornak nem tetszik, hogy sok katonasapkas legényt lát. Vészes idők emléke az a katonasapka. Nem látják ezt? Nem érzik? Talán még szívesen is viselik. Pedig olyanok így, mintha mind nyilasok lennének. Talán nincs kalapjuk, venni meg nem tudnak. Még akkor sem volna szabad, hogy viseljék. Maguktól is lehetne ennyi eszük. Tanítani kell ezt a népet!... Pásztor mindenkit tanítani szeretné. Az egész falunak egyetlen nagy iskolának kellene lennie, hosszú padokban ülnének a lakosok, férfiak és nők, még az aggok is, még az orvos is, a Füzér kolléga is, ülnének és hallgatnák az előadást. A földről, az igazságról. A termelésről, az emberiségről. Az egészségről, az önkéntes lemondásról, a jobb jövő céltudatos munkálásáról, a békességről. Azután kikérdezni őket. A nehézfejúeknek elismételni a leckét. És kérdezzenek ők is. Valahogy' így kellene csinálni.

Van aki nehézfejű, van aki kevésbé az. Deák Balázs javíthatatlan. A boltja nyitva van, az asszony árul benne, az ember, Deák Balázs, halálosan megsértődött. Megsértette a világ. Egész nap benn ül a szobában, hever a dívánon, néha pálinkát iszik. Elhatározta, hogy ő addig, amíg jobb világ nem lesz, már az ő gusztusa szerint való, addig nem teszi ki lábát a házból. Megsoványodott, a régi ravaszkodó kedve elhagyta, elfáradt, bánatba esett.

Rostás lakatosnak már könnyebben jár az esze. Ha csak nem képmutatás, amit tesz. Mert azt teszi, hogy nyiltan elismeri a tévedését. Így mondja: „Belátom, hogy szamar voltam.” Ezt persze nem mindenkinek mondja, hanem csak azoknak, akiknek jár az ilyen beszéd.

Zimányi megjött Pestről, éppen javítja a traktorját Rostás, valamit ért ahhoz is.

Nyári József tele van háborgással. Dúl-fúl, szídjaja a közállapotokat, kimondhatatlanul fájlalja a disznót. Mekkora kár! Vajjon ki árulhatta el? Ki volt az az égetnivaló gazember? Ha egyszer megtudja!... Délben még enni sem akar. A felesége vigasztalja. Szakmáryt látni sem akarja többé. Pesti csirkefogó. Mindjárt magát akarta tisztára mosni. Rögtön készen volt vele, hogy: „Ahhoz nekem semmi közöm!” Eszter, a lánya, vitába száll vele, védi Szakmáryt, elbújva meg is siratja.

Az elkobzott húst és szalonnát szétosztják, azaz olcsón, hatósági áron kiárusítják. Ezt már ki is dobolták. (A közhírré tételt a régi szóval úgy mondják, hogy „kidobolják.” Pedig ez úgy történik, hogy a községi altiszt bejárja a falut, egy kis nyekergő kürtöt fuj, az arra való helyeken megáll, még néhányat fuj a kürtbe és amikor már köréje csoportosultak a kíváncsi emberek, leginkább asszonyok, elszavalja a mondókáját.) A húsosztás híre nagy örömet kelt a faluban, de meg aggodalmat is. Némelyik asszony már előre átkozódik. „Kimérnek ám néhány kilót, a többit meg megtartják maguknak, a tűz égetné el őket.”

Késő este, a sötétség beállta után jóval, kimegy Baka és Csőreg az akácoshoz. Mielőtt elindulnak, Pereszlényi hecceli őket: „Szóljatok ám be a tolva-

jokhoz, hogy ők is menjenek ki, nehogy hiába fáradjatok.“

Az akácoshoz közel egy-egy vastag fatörzshöz állnak föl, egymástól nem messze. Várnak, kegyetlenül unatkoznak, Baka szeretne cigarettára gyújtani, de nem mer, Csőreg bizonyára megszidná. Éjszaka még mindig erősen lehül az idő, fáznak. Éjjél is lehet már, amikor csakugyan megjelennek a fatolvajok. Látni nem lehet őket, mert sűrűn állnak még a kis erdő némely részén a fák, meg az ég is borús. Hanem hallani, ahogy fűrészelik a fát.

A kíváncsiság valósággal emésztí a két rendőrt. Kik lehetnek? Hogyan csinálják? Elfűrészelnék néhány fatörzset, de hogyan viszik el? Kocsi nem lehet sehol, zörgést nem hallottak. Talán hajnalban jön a kocsi?... Csőreg óvatosan átmegy Bakához. Várjanak még? A kocsit is el tudnák akkor fogni... A fűrészelés megáll. Csend. A két rendőr tanakodik. Baka várni akar, Csőreg nem. Baka dühében csaknem hangosan mondja: „Hát merre akarsz menni a sötétben? Várjunk, amíg újra fűrészelnék.“ Csőreg azonban elindul. Ebben a pillanatban lövés dördül el. Baka megretten, szeretne elfutni. De Csőreg ordítani kezd: „Előre! Fogjátok el a gazembereket! Baka, Pereszlényi előre!“ Hadd higgyék a tolvajok, hogy többen támadják meg őket. Kézbekapják a fegyverüket, lövésre készen. De sehol egy árny se mozdul. Még egy lövés. Baka hasra veti magát. Csőreg megvadultan ordít: „Gazemberek, zsványok!“ Harmadik lövés. Ez eltalálta Csőreget. A jobb mellén, közel a vállához érezte az ütést. Csak rohan előre, neki a fáknak, Baka elsüti a fegyverét, csakúgy bele a levegőbe, riasztásul. Csőreg megáll, elernyed, szédülést érez. Leül. Érzi, hogy

csurog a vére. Baka hozzákúszik. „Meglőtttek“ — mondja Csőreg. „Feküdj le.“ Csőreget ájulás környékezi, elterül, hanyattfekszik. Semmi nesz, még csak léptek dobogása sem hallatszik.

Baka karonfogva vezeti Csőreget a falu felé. Lassan haladnak, Csőreg minduntalan megáll. Baka kigombolja Csőreg kabátját. Leülteti. Ha egy kocsi jönne véletlenül. Ez szinte lehetetlen ilyenkor. Újra elindulnak. Órákig tart amíg hazaérnek... Csőreget lefektetik, Pereszlényi szalad el az orvosért. Dr. Vida szó nélkül fölkel és öltözködik. Tíz perc múlva a rendőrségen van. Megvizsgálja Csőreget, nem halálos a seb, a tüdő sértetlen maradt. Ezt szinte látható elégedetlenséggel állapítja meg Vida. Lámpavilágnál dolgozik, gyorsan, ügyesen veszi ki a golyót a sebből. Csőreg összeszorítja az ajkát és egyet sem szisszen. Vida kimossa a sebet, fertőtleníti, beköti. Mikor már kész a kötés, akkor sóhajt egyet Csőreg. Vida gúnyosan szól rá. No-no vitéz úr!

REGGEL KORÁN ELTERJED A HÍRE, hogy mi történt. A falu szinte nyüzsög, mert ez már nagy esemény. Nem Baranyában esett meg, sem a Vihar-sarokban, még csak nem is valamelyik szomszéd községben, hanem itt helyben. Hát nagy dolog. Mi lesz most? „Azért elvetemültség.“ „Node mit üldözik az embereket azért a kis fáért?“ „Csakhogy kikapusztítják még a gyümölcsfákat is!“ „Az a Csőreg gonosz ember, olyan az, mint a véreb.“ „Persze, mert maguk a csendőröket szeretnék még most is.“ „Kik lehettek vajjon?“ „Majd elfogják őket.“ „Az nem biztos.“ „Azért istentelenség ám.“ Keczeli ezt mondja: „Hát már itt tartunk.“ Mások: „Ház-

kutatást kell mindenhol tartani. Akinél fegyver van, azt a legszigorúbban meg kell büntetni." Még Magyar János is szídja a merénylőket, mert „butaságot” követtek el. Dér András hallgat. Deák Balázs megiszik három pohár pálinkát.

Ahhoz persze, hogy a munkát elakassza, még az ilyen nagy esemény is csekélység. Csak a ráérő asszonyok bíbelődnek vele hosszasabban, a férfiak mennek ki a határba, régi gazdák, új gazdák, nap-számosok — és szántanak, vetnek, metszik a szőlőt; csakugyan akad olyan is, aki kapával áll neki a földjének. Zimányi zörög a traktorjával kifelé. A községhez közel, a V.-be vezető út mellett van a földje, márhogy az egyik darab földje. A javítás sikerült, bár estig pizmogott a géppel tegnap Ros-tás... Zimányi szánt, a traktor jól működik. Micsoda áldás egy ilyen traktor! Fenn ül rajta Zimányi és csak úgy lovagol vele. Jól, mélyen szánt a traktor, hármassal ekével. Végigszántja Zimányi a nagy tábla egyik részét, ott fordul, a másik részen jön vissza. Így rójja a földet, fogy a tarló, szaporodik a fekete szántás, a kifordult föld csillog a napfényben. Négyöt varjú száll a friss szántásra, billegnek rajta, vagdossák beléje a csőrüket. Zimányinak a képe, a feje, a bajusza, minden porcikája rezeg, ahogy a gép rázza.

Vörös Mihály befogja a lovát, hogy átmegy V.-be, ott kap vetőmagot. Magával viszi Keserű Jánost, annak is kell mag. Nem várnak vele, feketén veszik meg a magot, lesz ahogy lesz, bár még a szántást sem végezték el.

Amint az úton haladnak, már messziről látják Zimányit. Úgy szalad a gépével, mintha kergetnék. Keserű János felsóhajt:

— Könnyű annak, akinek traktorja van.

Köszöntik egymást, ők és Zimányi, de szalad a traktor, üget tovább a ló.

— Ez estig fölszántja ám ezt az egész nagy táblát, — mondja Vörös Mihály a Janinak. — Mármost hogyan versenyezzen az ember az ilyennel? Láttad azt a jó szántást?

Visszafelé jövet tele vannak örömmel, Vörös és Keserű, megvan a vetőmag. Nézik a tájékot. Két parcellát látnak, amely parlagon hever.

— Az ember szíve elszorul, ha ilyent lát -- mondja Vörös Mihály. — Kié lehet ez itt?

— Nem tudom. A másik az enyém.

— Vagy úgy... Hát mit csinálsz majd?

— Még nem tudom.

Megint találkoznak Zimányival, fáradhatatlanul rója a köröket. Talán még ebédelni sem megy haza, estig dolgozik egyfolytában. Éppen a tábla széléhez érkezik Zimányi, odakiált Vörös Mihályhoz:

— Hol jártak?

Meg is állítja a gépet, Vörös is megáll a kocsival. Vörös nekibátorodik:

— Van már mag. Azért mentünk. De a szántással nem tudom mi lesz. Csak egy lovam van.

— Látom — bólint Zimányi.

— Meg itt van a Jani. Ő sem kapott még igát.

— Jóban vannak a Magyar Jánossal.

— Az most nem adhat.

Keserű János önkéntelenül is szinte esdekelve néz Zimányira.

— Hol van a földed? — kérdezi Zimányi.

— Nem messze van innen — és arra felé mutat.

Zimányi eltűnődik, megvakarja a fejét, kínos fintort vág és csak ezt mondja:

— A magáét tudom, Mihály.

Zimányi aztán sóhajt, mint aki megadja magát.

— Én a traktort nem adom senkinek. Hanem ..
estig készen leszek evvel a magaméval, holnap
főiszántom a sógoromét, holnapután a magukét.

És már indítja a gépet, mert ekkora szünet is
sok volt. Sietni kell.

— Gyí, Sári! — indítja el Vörös Mihály a lovat.

A falu szélén lakik Boldizsár, az anya nélkül
maradt két gyerekével. A gyerekek, két kislány, az
utcán ácsorognak. Soványak, sápadtak, maszatosak,
ez látszik rajtuk. Hogy éhesek, mert csaknem min-
díg éheznek, ez nem látszik rajtuk. Csakúgy egy
pillanatra téved rájuk Vörös Mihály és Keserű Jani
tekintete, dehát ők most vidámak, szinte észre sem
veszik a gyerekeket.

Pásztor az iskola előtt beszélget egy fiatal le-
génnyel. Az szólitotta meg őt és kérdezgeti, hogyan
tetszik neki a falu, mit lát belőle. Pásztor nehezen
felelget, habozik, fanyalog. Nem valami lelkesítőek
az állapotok. Sok a nehézség, nagy az elmaradottság,
nem kedvező az egész légkör, gyűlölködnek az
emberek.

A legény nyugodt, egészséges, tele van élet-
kedvvel, a nap ragyogóan süt, üdítő a kis szellő is,
már látszanak a fák ágain a rügyek, csodálkozik
hát Pásztoron:

— Nincs itt semmi baj — mondja hetykén.

— Nem látom az összetartást, az együttműkö-
dést — folytatja Pásztor, mintegy szemrehányás-
képen. — A jómódúak lenéznek a szegényeket, hara-
gusznak az új gazdákra, akik a földosztáskor kap-
tak földet. Úgy beszélnek róluk, hogy a rühesek, a
koszosok.

A legény jóízút nevet:

— Hadd haragudjanak. Az a jó, ha ők haragusznak és nem mi.

A kezét nyújtja. Megpöccinti a kalapját és indul. Majd visszafordul és még ezt mondja:

— Egy baj lehet csak! De az aztán baj lesz.

Pásztor kérdezően néz rá.

— Ha idejében nem lesz eső!... No, Szabadság!

NAGY LAJOS

A három éhenkórász

Elbeszélések

Szikra kiadás Budapest 1946

A három éhenkórász-ban Nagy Lajos eddigi novellatermésének a legjavát gyűjtöttük össze. A kötet anyaga felöleli az egész életet, a szegényparasztét épűgy, mint a városi dolgozót: a munkását és az értelmiségét. *A három éhenkórász* legtöbbet mégis a városi értelmiségnek és a kispolgárságnak mond.

ILLYÉS GYULA ÍRJA:

„**A** könyvkereskedőnél örömmel fedeztem föl Nagy Lajos legújabb novellagyűjteményét. Belelapozok s örömet nem csökenti, hogy ami írást látok benne, csaknem csupa régi ismerős. Azt az örömet érzem újra, amikor először találkoztam velük. Az öndicséret lelkes rakétaversenyében hadd álljak porondra végre én is. *A Nyugat* szerkesztői asztalánál a bírálatra szánt könyvek közül Babits, Móricz, de már Osvát is szó nélkül felém nyújtotta az új és új Nagy Lajost. Hosszú és izgatott tanulmányokban fedeztem fel újra és újra.

Az egyszerűség és időszerűség bátorságát bámultam tehetségében. Stílusának azt a nemes — majdnem azt mondtam, arisztokratikus — szürke színét, amelyről megéreztem, hogy nem fogják sem megfakítani, sem megsárgítani az esztendőök. Aztán szemléletének épp oly nemes — ez a helyes szó: klasszikus — kérlelhetetlenségét, amely ha gúnyolódott, ha ütött, egyformán a lényegre talált. Mindig a legnagyobbra vállalkozott: az úgynevezett kis dolgokra...

A remekműnek az a tulajdonsága, hogy valahányszor elénk kerül, mindig fedezünk fel rajta valami ismeretlent. Bontakozik közben mint a virág vagy mi okosodunk hozzá az első lecke után?...”

Illyés Gyula

Olvassunk Szikra könyveket!

Balázs Anna: Homályban

Barabás Tibor: Egy bányász élete

Bölöni György: Hallja kend Táncsics

Darvas József: Város az ingoványon

Déry Tibor: A tengerparti gyár

Déry Tibor: Alvilági játékok

Gelléri Andor Endre: Téli kikötő

Lukács György: Nagy orosz realisták

Marx-Engels: Művészet—Irodalom

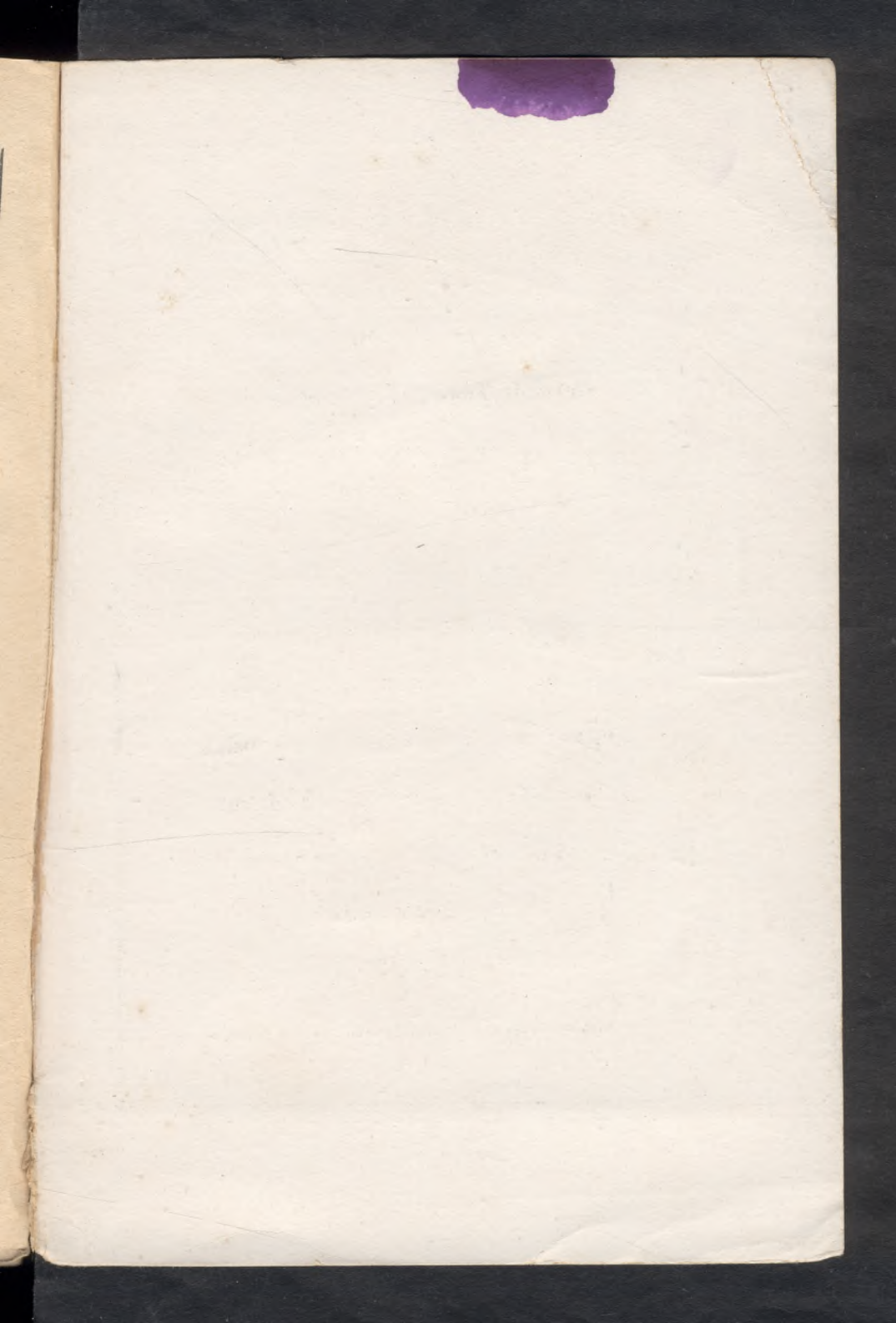
Nagy Lajos: A három éhenkórász

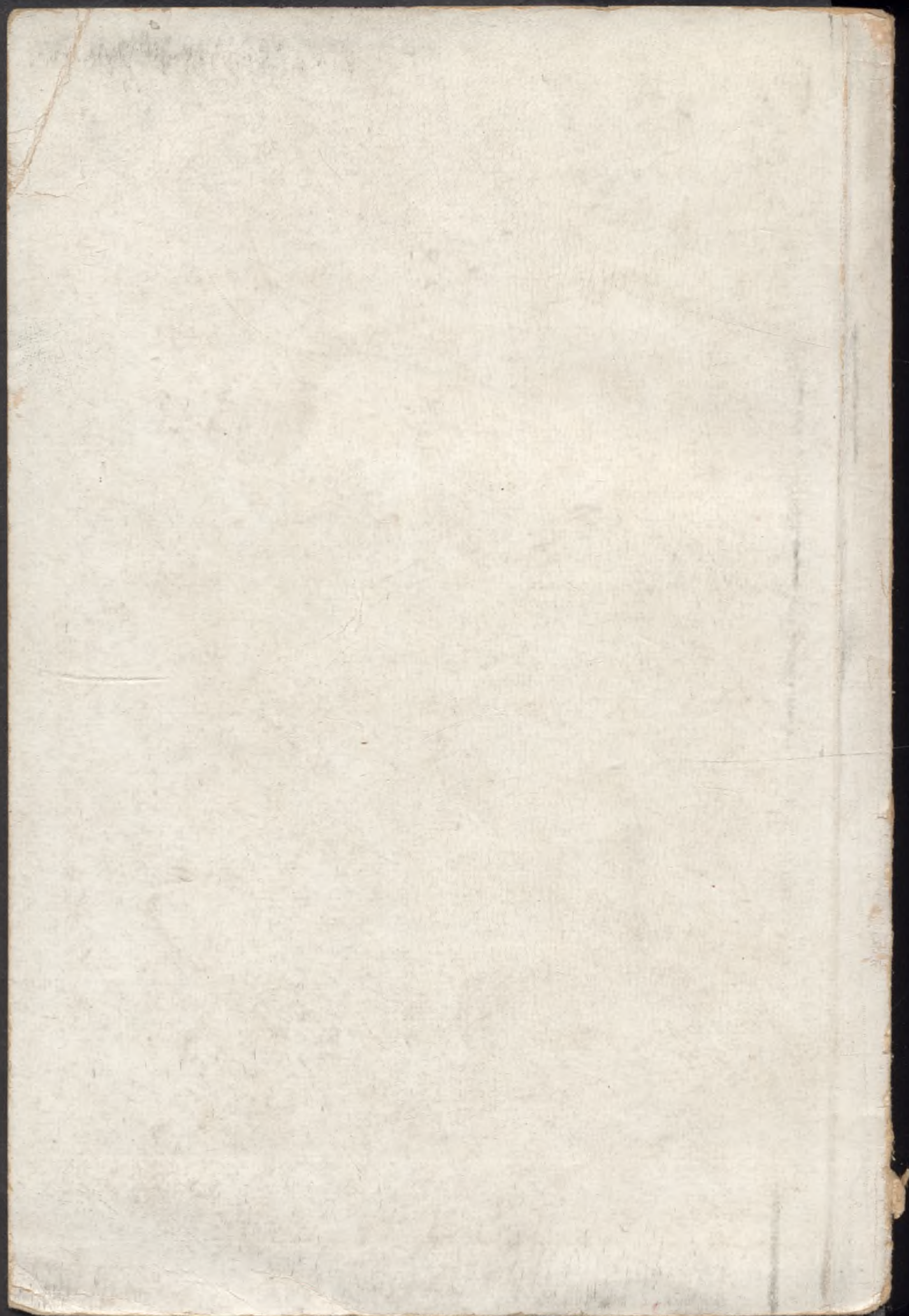
Nagy Lajos: Falu

Révai József: Ady

Révai József: Marxizmus és népiesség

24

N A G Y L A J O S .

F A L U

15126